

DZIENNIK URZĘDOWY WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO

Wrocław, dnia 26 października 2009 r.

Nr 182

TREŚĆ:

Poz.:

UCHWAŁY RAD POWIATÓW

- 3255** – Rady Powiatu w Jaworze nr XLIII/222/09 z dnia 27 sierpnia 2009 r. w sprawie przyjęcia „Programu opieki nad zabytkami Powiatu Jaworskiego na lata 2009–2012” 21496
- 3256** – Rady Powiatu w Środzie Śląskiej nr XXXIX/234/2009 z dnia 29 września 2009 r. w sprawie pozbawienia kategorii dróg powiatowych – odcinków na terenie miasta Środa Śląska 21564

UCHWAŁY RAD MIEJSKICH

- 3257** – Rady Miejskiej w Bolkowie nr XXXVI/255/09 z dnia 28 sierpnia 2009 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Bolków dla terenu położonego w obrębie Wierzchosławice 21564
- 3258** – Rady Miejskiej w Kłodzku nr XLII/417/2009 z dnia zmieniająca uchwałę nr XLIII/359/2005 Rady Miejskiej w Kłodzku z dnia 27 października 2005 r. w sprawie regulaminu udzielania pomocy materialnej o charakterze socjalnym dla uczniów zamieszkałych na terenie Gminy Miejskiej w Kłodzku 21572
- 3259** – Rady Miejskiej Gminy Lwówek Śląski nr XXXIV/272/09 z dnia 23 września 2009 r. w sprawie likwidacji dwóch filii Powiatowej i Miejskiej Biblioteki Publicznej w Lwówku Śląskim oraz zmiany statutu Powiatowej i Miejskiej Biblioteki Publicznej w Lwówku Śląskim w części dotyczącej zakresu działania i lokalizacji filii bibliotecznych 21573
- 3260** – Rady Miejskiej w Żmigrodzie nr XXXI/211/09 z dnia 11 września 2009 r. w sprawie nadania kategorii drogi gminnej 21574

UCHWAŁA RADY MIASTA I GMINY

- 3261** – Rady Miasta i Gminy Wleń nr 161/XXXII/09 z dnia 28 września 2009 r. w sprawie zmiany uchwały nr 101/XXII/08 Rady Miasta i Gminy Wleń z dnia 27 października 2008 r. w sprawie określenia odpłatności za korzystanie ze świadczeń przedszkola publicznego w zakresie przekraczającym podstawę programową wychowania przedszkolnego 21574

UCHWAŁY RAD GMIN

- 3262** – Rady Gminy Chojnów nr XXXVIII/225/2009 z dnia 4 września 2009 r. w sprawie utworzenia jednostki pomocniczej Kolonia Kołtąta 21575
- 3263** – Rady Gminy Chojnów nr XXXVIII/229/2009 z dnia 4 września 2009 r. w sprawie trybu i kryteriów przyznania nagród dla nauczycieli za ich osiągnięcia dydaktyczno-wychowawcze 21577
- 3264** – Rady Gminy Chojnów nr XXXVIII/230/2009 z dnia 4 września 2009 r. w sprawie określenia zasad udzielania i rozmiar obniżek tygodniowego wymiaru godzin zajęć nauczycielom pełniącym stanowiska kierownicze, przyznania zwolnienia od obowiązku realizacji tych zajęć, określenie tygodniowego obowiązku szkolnego wymiaru godzin zajęć pedagogów i logopedów oraz nauczycieli realizujących w ramach stosunku pracy obowiązki określone dla stanowisk o różnym tygodniowym obowiązkowym wymiarze godzin 21580
- 3265** – Rady Gminy Kobierzyce nr XXXVII/441/09 z dnia 9 października 2009 r. w sprawie nadania nazwy ulicy we wsi Pełczyce 21581
- 3266** – Rady Gminy w Warcie Bolesławieckiej nr XXX/198/09 z dnia 29 września 2009 r. w sprawie zaliczenia dróg położonych na terenie gminy Warta Bolesławiecka do kategorii dróg gminnych 21583

WYROKI SĄDU ADMINISTRACYJNEGO

- 3267** – nr IV SA/Wr 101/09 z dnia 2 lipca 2009 r. wydany po rozpoznaniu sprawy ze skargi Wojewody Dolnośląskiego na uchwałę Rady Miejskiej w Strzegomiu z dnia 22 grudnia 2008 r. nr 83/08 w przedmiocie zasad wynajmowanie lokali wchodzących w skład mieszkaniowego zasobu Gminy Strzegom 21592

POROZUMIENIE

- 3268** – Wójta Gminy Gromadka, Wójta Gminy Warta Bolesławiecka z dnia 28 sierpnia 2009 r. w sprawie wspólnego wykonania zadań publicznych w zakresie realizacji przedsięwzięcia pn. „Remont dróg gminnych z włączeniem do drogi krajowej A-18” 21597

KOMUNIKAT

- 3269** – Zarządu Województwa Dolnośląskiego Instytucji Zarządzającej Regionalnym Programem Operacyjnym dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007–2013 o podjęciu uchwały nr 3380/III/09 z dnia 29 września 2009 r. w sprawie zmiany uchwały nr 1149/III/08 Zarządu Województwa Dolnośląskiego z dnia 5 lutego 2008 r. w sprawie przyjęcia Szczegółowego Opisu Priorytetów Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007–2013 (Uszczegółowienia RPO WD) 21598

3255**UCHWAŁA RADY POWIATU W JAWORZE
NR XLIII/222/09**

z dnia 27 sierpnia 2009 r.

**w sprawie przyjęcia „Programu opieki nad zabytkami Powiatu
Jaworskiego na lata 2009–2012”**

Na podstawie art. 12 pkt 11 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz. U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1592, z późn. zm.) w związku z art. 87 ust. 3 i ust. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. Nr 162, poz. 1568, z późn. zm.) oraz po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków Delegatura w Legnicy nr ZN-AM-414-285/09 z dnia 25 sierpnia 2009 r. uchwała się, co następuje:

§ 1

Przyjmuje się do realizacji „Program opieki nad zabytkami Powiatu Jaworskiego na lata 2009–2012” stanowiący załącznik do uchwały.

§ 2

Wykonanie uchwały powierza się Zarządowi Powiatu w Jaworze.

§ 3

Uchwała podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Dolnośląskiego.

§ 4

Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

**PRZEWODNICZĄCY
RADY POWIATU**

MARIUSZ BARAŃSKI

**Załącznik do uchwały Rady Powiatu
w Jaworze nr XLIII/222/09 z dnia
27 sierpnia 2009 r.**

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU JAWORSKIEGO NA LATA 2009–2012

I. Wstęp

Realizacja zadań w zakresie opieki i ochrony obiektów kultury, do których należą zabytki, jest ustawowym zadaniem samorządu powiatowego niezależnie od zadań realizowanych przez administrację rządową i samorządy gminne. Zgodnie bowiem z brzmieniem art. 4 ust. 1 pkt 7 *ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz. U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1592, z późniejszymi zmianami)* powiat wykonuje określone ustawami zadania publiczne o charakterze ponadgminnym w zakresie kultury i ochrony dóbr kultury.

Wiodącym celem opracowania *Programu opieki nad zabytkami Powiatu Jaworskiego na lata 2009–2012* jest wspieranie gmin z terenu powiatu i służb konserwatorskich administracji rządowej w działaniach zmierzających do znacznej poprawy stanu zasobów zabytkowych powiatowego dziedzictwa kulturowego oraz zachowanie krajobrazu kulturowego powiatu poprzez tworzenie warunków organizacyjnych i finansowych w ramach sprawowanych funkcji opiekuńczych i ochronnych nad zabytkami w zakresie leżącym w kompetencjach samorządu powiatowego.

Bogactwo dóbr kultury, w tym zabytków, pomników przeszłości na terenach rekreacyjnie i turystycznie atrakcyjnych, wymaga ogromnych nakładów finansowo-rzeczowych i organizacyjnych na wiele lat. Zasada zrównoważonego rozwoju i priorytety rozwojowe nakazują jednak opiekę nad zabytkami powierzyć właścicielom i zarządcom jako bezpośrednim ich gospodarzom. Stąd w sferze zadań administracji powiatowej pozostaje bezpieczeństwo zabytków, wspieranie inicjatyw gminnych samorządów i inicjatyw podejmowanych przez zarządców i właścicieli w sferze opieki nad zabytkami, rozwoju kultury z wykorzystaniem zabytków. Z tego względu *Program opieki nad zabytkami Powiatu Jaworskiego na lata 2009–2012* wspiera tę sferę działań prorozwojowych, która ma na celu poprawę funkcjonowania materialnego dziedzictwa kulturowego, decydującego w znacznym stopniu o zasobach i walorach powiatu.

Wszelkie działania związane z rozwojem powiatu będą opierać się przede wszystkim na jego zasobach i walorach. Wykorzystanie zasobów i walorów środowiska kulturowego stanowi jedną z głównych wytycznych polityki powiatu. Przyjmuje się założenie, że procesy rozwojowe zachodzić powinny przy zapewnieniu warunków trwania i wzbogacania materialnego dziedzictwa kulturowego, którego elementem jest także substancja zabytkowa. Walory kulturowe, w tym obiekty o charakterze zabytkowym, w sposób zasadniczy świadczą zarówno o atrakcyjności krajobrazu, jak też o atrakcyjności ekonomicznej powiatu. Stanowią ponadto bazę dla rozwoju turystyki i przedsiębiorczości lokalnej. Wzrost jakości warunków życia mieszkańców powiatu wiąże się bezpośrednio z jakością powiatowej przestrzeni kulturowej. Ponadto przedstawiony *Program opieki nad zabytkami Powiatu Jaworskiego na lata 2009–2012* stanowić będzie podstawę do działań samorządu powiatu w zakresie organizowania przedsięwzięć służących wspieraniu samorządów gminnych w zakresie opieki nad zabytkami, ich promowania, ochrony prawnej i fizycznej.

II. Podstawy prawne i główne cele programu opieki nad zabytkami

Konstytucyjnym obowiązkiem państwa (art. 5 i 6 Konstytucji RP) jest **ochrona dziedzictwa kulturowego**. Zabytki i ich wartości niematerialne są dobrem wspólnym, a dbałość o nie zakłada art. 82 Konstytucji RP.

Głównym zadaniem polityki państwa w dziedzinie ochrony zabytków jest stworzenie mechanizmów, które dostosowałyby tę sferę do warunków gospodarki rynkowej. Planowane działania dotyczą sfery legislacyjnej, zmian organizacyjnych obejmujących konieczne rozszerzenie zakresu działań instytucji odpowiedzialnych za ochronę dziedzictwa kulturowego w Polsce oraz zmian w strategii i organizacji ochrony dóbr kultury.

Podstawę prawną sporządzenia powiatowego programu opieki nad zabytkami stanowi ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. *o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (Dz. U. z 2003 r. Nr 162, poz. 1568). Ustawa wprowadza obowiązek sporządzenia przez samorządy zarówno wojewódzkie, powiatowe oraz gminne programu opieki nad zabytkami.

Zgodnie z art. 87 ust. 1 cytowanej ustawy zarząd powiatu sporządza na okres 4 lat powiatowy program opieki nad zabytkami. Powiatowy program opieki nad zabytkami podlega uchwaleniu przez Radę Powiatu, po uprzednim uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Program ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Z realizacji programu zarząd powiatu sporządza co dwa lata sprawozdanie, które przedstawia Radzie Powiatu.

Ustawowe cele programów opieki nad zabytkami:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków i walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę zabytkami,
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

III. Uwarunkowania ochrony i opieki nad zabytkami

1. Uregulowania formalno-prawne

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami reguluje w sposób całościowy pojęcia: zabytku, ochrony i opieki nad zabytkami, form ochrony, kompetencje organów ochrony zabytków, w tym administracji rządowej i samorządowej, formy finansowania opieki nad zabytkami, ich ewidencjonowania, itd.

W myśl przepisów ustawy:

- **ochrona zabytków** polega na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie, zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków, udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków, przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę, kontrole stanu zachowania i przeznaczenia zabytków, uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska,
- **opieka nad zabytkiem** w rozumieniu ustawy sprawowana jest przez jego właściciela lub posiadacza i polega na: zapewnieniu warunków naukowego badania i dokumentowania zabytku, prowadzeniu prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczeniu i utrzymaniu zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie, korzystaniu z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości, popularyzowaniu i upowszechnianiu wiedzy o zabytku oraz o jego znaczeniu dla historii kultury.

Zgodnie z art. 6. *Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* przez **zabytek** rozumiana jest nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością, i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

- Za **zabytki nieruchome** uznaje się: krajobraz kulturowy, układy urbanistyczne, ruralistyczne i zespoły budowlane, dzieła architektury i budownictwa, dzieła budownictwa obronnego, obiekty techniki, cmentarze, parki, ogrody i inne formy zaprojektowanej zieleni, miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne lub działalność wybitnych osobistości bądź instytucji.
- Za **zabytki ruchome** uznaje się: dzieła sztuki plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcje, numizmaty oraz pamiątki historyczne, wytwory techniki, materiały biblioteczne, instrumenty muzyczne, wytwory sztuki ludowej i rękodzieła oraz inne obiekty etnograficzne oraz przedmioty upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.
- **Zabytkami archeologicznymi** są pozostałości terenowe pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyska, kurhany, relikty działalności gospodarczej, religijnej oraz artystycznej.

Ustawowej ochronie podlegają także nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Ustawodawca wyróżnia następujące formy ochrony zabytków:

- **wpis do rejestru zabytków**, który dla zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków,
- **uznanie za pomnik historii** zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru lub parku kulturowego, o szczególnej wartości dla kultury, przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego,
- **utworzenie parku kulturowego** w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej; park kulturowy może utworzyć na podstawie uchwały rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków,
- **ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego**, dotyczące, w szczególności zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnych ewidencjach zabytków oraz parków kulturowych. W stu-

dium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego ustala się również, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej, obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planami ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

2. Organy ochrony zabytków

Zgodnie z art. 89 *Ustawy o ochronie zabytków* organami ochrony zabytków są:

1. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje w tym zakresie wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;
2. Wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje sprawuje Wojewódzki Konserwator Zabytków.

Przy ministrze właściwym do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego działa Rada Ochrony Zabytków jako organ opiniotawczo-doradczy w sprawach realizacji polityki Rady Ministrów w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Przy Generalnym Konserwatorze Zabytków działa Główna Komisja Konserwatorska jako organ opiniotawczy do spraw działań konserwatorskich podejmowanych przy zabytkach. Przy Wojewódzkim Konserwatorze Zabytków działa Wojewódzka Rada Ochrony Zabytków jako organ opiniotawczy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków wraz z ośrodkami regionalnymi (dla regionu Dolnego Śląska powołany został Regionalny Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków we Wrocławiu) – zajmuje się problematyką rozpoznania, dokumentacji i ochrony dziedzictwa kulturowego.

3. Założenia wynikające z krajowego i wojewódzkiego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Opracowanie krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami jest ustawowym obowiązkiem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Program krajowy określić ma cele i kierunki działań oraz zadania, które powinny być podjęte w szczególności przez organy i jednostki administracji publicznej w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Celem programu krajowego jest **wzmocnienie ochrony i opieki nad tą istotną, materialną częścią dziedzictwa kulturowego oraz poprawa stanu zabytków w Polsce**. W założeniach program ma również uporządkowanie działań w sferze ochrony zabytków poprzez wskazywanie siedmiu podstawowych zasad konserwatorskich:

- zasady primum-non nocere,
- zasady maksymalnego poszanowania oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych),
- zasady minimalnej, niezbędnej ingerencji (powstrzymywania się od działań niekoniecznych),
- zasady, zgodnie z którą usuwać należy to (i tylko to), co na oryginał działa niszcząco,
- zasady czytelności i odróżnialności ingerencji,
- zasady odwracalności metod i materiałów,
- zasady wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie.

Wymienione zasady dotyczą postępowania konserwatorów, pracowników urzędów, restauratorów dzieł sztuki, architektów, urbanistów, budowlanców, archeologów, właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych.

W tezach do krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami wyznaczone zostały i następujące cele działań:

1. W zakresie uwarunkowań ochrony i opieki nad zabytkami:
 - a) pełna ocena stanu krajowego zasobu zabytków nieruchomych; określenie kategorii i stopnia zagrożeń;
 - b) pełna ocena stanu krajowego zasobu zabytków ruchomych; określenie kategorii i stopnia zagrożeń;
 - c) pełna ocena stanu krajowego zasobu dziedzictwa archeologicznego; określenie kategorii i stopnia zagrożeń oraz wyznaczenie stref o szczególnym zagrożeniu dla zabytków archeologicznych;
 - d) objęcie skuteczną i zorganizowaną ochroną przynajmniej najcenniejszych zabytków techniki;
 - e) pełna ocena stanu krajowego zasobu pomników historii i obiektów wpisanych na listę światowego dziedzictwa; określenie kategorii i stopnia zagrożeń;
 - f) ocena stanu służb i możliwości wypełniania całokształtu zadań związanych z ochroną i opieką nad zabytkami;
 - g) ocena stanu i stopnia objęcia opieką zabytków w poszczególnych kategoriach, doskonalenie i rozwijanie oraz podnoszenie efektywności i skuteczności instytucjonalnej i społecznej ochrony i opieki nad zabytkami;
 - h) udoskonalenie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych w zakresie ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym i zabytkami.
2. W zakresie działań o charakterze systemowym:
 - a) powiązanie ochrony zabytków z polityką ekologiczną, ochrony przyrody, architektoniczną i przestrzenną, celną i polityką bezpieczeństwa państwa; realizacja powszechnych tendencji europejskich

- skich i światowych do rozszerzania pola ochrony na całe dziedzictwo kulturowe obejmujące i dobra kultury i natury (World Cultural Heritage);
- b) przygotowanie strategii ochrony dziedzictwa kulturowego wytyczającej główne założenia koncepcji ochrony w Polsce; wprowadzenie jej do polityk sektorowych we wszystkich dziedzinach i na wszystkich poziomach zarządzania i gospodarowania.
3. W zakresie systemu finansowania:
 - a) stworzenie sprawnego systemu finansowania ochrony i opieki konserwatorskiej.
 4. W zakresie dokumentowania, monitorowania i standaryzacji metod działania:
 - a) tworzenie systemu i stale aktualizowanych, elektronicznych baz informacji o zasobach i stanie zabytków w Polsce i ich dokumentacji; stworzenie warunków do realizacji ustawowego obowiązku dokumentowania wszystkich prac, przy wszystkich grupach i typach obiektów zabytkowych;
 - b) gromadzenie stale aktualizowanej wiedzy o stanie zachowania, postęпах i wynikach prac konserwatorskich i restauratorskich, zagrożeniach, prawidłowości zarządzania i bezpieczeństwie użytkowania obiektów zabytkowych oraz o innych formach ochrony dziedzictwa;
 - c) wypracowanie i wprowadzenie szczegółowych zasad ochrony dziedzictwa w planach zagospodarowania przestrzennego; wypracowanie standardów zagospodarowania i estetyki zabytkowych przestrzeni publicznych.
 5. W zakresie kształcenia i edukacji:
 - a) utrzymanie i doskonalenie dotychczas wypracowanego systemu kształcenia w dziedzinie konserwacji i ochrony; zorganizowanie systemu podnoszenia kwalifikacji w każdej grupie zawodowej pracującej na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego;
 - b) kształcenie społeczeństwa w duchu poszanowania dla autentyzmu oraz wartości materialnych i niematerialnych wspólnego, wielokulturowego dziedzictwa; budowanie klimatu społecznego zrozumienia i akceptacji dla idei ochrony i dawności zabytków odczytywanych jako źródło tożsamości, wiedzy i dumy z przeszłości, tradycji, wiedzy o sposobie życia i pracy przodków;
 - c) upowszechnianie wśród właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych znajomości zasad konserwatorskich, zasad etyki i profilaktyki konserwatorskiej; tworzenie mechanizmów ekonomicznych sprzyjających prawidłowemu traktowaniu obiektów zabytkowych.
 6. W zakresie współpracy międzynarodowej:
 - a) wzmocnienie obecności Polski w światowym i europejskim środowisku działającym na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego i promocja polskich osiągnięć w tej dziedzinie;
 - b) oparcie działań na pojęciu wspólnego dziedzictwa kultury ludzkości; troska o ochronę polskiego dziedzictwa kulturowego za granicą.

3.1. Narodowy program kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego” na lata 2004–2020

Narodowy program kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego” na lata 2004–2020 jest elementem **Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004–2020**. Określa on politykę rządu wobec zabytków i dziedzictwa kulturowego. Strategiczne cele polityki państwa w sferze ochrony zabytków są następujące:

- przygotowanie skutecznego systemu prawno - finansowego wspierania ochrony i opieki nad zabytkami;
- podjęcie prac nad kompleksowym systemem edukacji na rzecz dziedzictwa;
- poszukiwanie instrumentów wzmacniających efekty działalności służby konserwatorskiej;
- ograniczenie uznaniowości konserwatorów poprzez nałożenia na nich odpowiedzialności za niezgodne z prawem postępowanie;
- intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksowa poprawa stanu zabytków nieruchomych.

Kolejnym dokumentem strategicznym przyjętym w 2005 r. przez Radę Ministrów jest **Sektorowy program operacyjny: Rozwój kultury i zachowanie dziedzictwa kulturowego**.

Program ten rozwija cele Narodowego Planu Rozwoju, określając priorytety, kierunki i wysokość środków przeznaczonych na realizację zadań infrastrukturalnych z zakresu kultury i szkolnictwa artystycznego o charakterze ponadregionalnym, które będą uruchamiane z udziałem funduszy strukturalnych.

W programie sformułowano dwa priorytety działań:

Priorytet 1. Aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe.

Priorytet 2. Edukacja i administracja na rzecz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego.

W ramach priorytetu 1 ustalono trzy działania:

Działanie 1.1. Budowa nowoczesnych rozwiązań organizacyjno-finansowych w sferze ochrony zabytków.

Celem głównym tego działania jest dostosowanie sfery ochrony zabytków do rzeczywistości gospodarczej. W ramach działania przewidziano prowadzenie szerokich konsultacji ze środowiskami związanymi z ochroną zabytków w celu sformułowania propozycji zmian instytucjonalnych, prawnych i funkcjonalnych w sferze dokumentacji i ochrony zabytków oraz procesu oferowania zabytków na rynku.

Działanie 1.2. Kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne. W ramach tego działania przewidziano realizację dwóch programów:

Program: *Polskie regiony w europejskiej przestrzeni kulturowej*.

Celem programu jest przygotowanie potencjalnych wnioskodawców do opracowania kompleksowych projektów współfinansowanych z funduszy strukturalnych. W ramach programu prowadzone są specjalne szkolenia.

Program: *Promesa Ministra Kultury*.

Celem programu jest udział wkładu krajowego w montażu finansowym wybranych projektów współfinansowanych z funduszy europejskich.

Działanie 1.3. Zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości przez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych.

Działanie to będzie realizowane przez programowanie i wdrażanie kompleksowych programów dotyczących markowych produktów turystycznych; działanie obejmuje pięć miast mających największą szansę na europejskim rynku turystyki kulturowej: Gdańsk, Kraków, Poznań, Warszawa i Wrocław. Do roku 2013 przewidziano realizację dwóch programów:

Program: *Narodowy Produkt Turystyczny Miasta Stołecznego Warszawy „Trakt królewski”*,

Program: *Fryderyk Chopin 2010*.

W ramach priorytetu 2 ustalono dwa działania:

Działanie 2.1. Rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego.

Działanie będzie polegało na podnoszeniu wykształcenia kadr zatrudnionych w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego oraz na rozwijaniu zainteresowań społeczeństwa problematyką ochrony zabytków.

Działanie 2.2. Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego przed nielegalnym wwozem, wywozem i przewozem przez granice.

Działanie to będzie realizowane przez wdrożenie Programu Absent Patrymonium, który przewiduje realizację sieci informacji wirtualnej o zabytkach wywożonych i zaginionych.

4. Gminne ewidencje zabytków

Zgodnie z art. 21. Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami: „...ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”. Ewidencją zostają objęte zespoły i obiekty o istotnych, lokalnych walorach historycznych, kulturowych i krajobrazowych. Obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków nieruchomości spoczywa na wójtach gminy (art. 22 pkt 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków, natomiast wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa. Gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków, prowadzi wójt (burmistrz, prezydent miasta).

Sposób prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków określa *Rozporządzenie Ministra Kultury w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem z dnia 14 maja 2004 r.*

Powiat jaworski posiada wypisy z ewidencji gminnych, objętych równocześnie wojewódzką ewidencją zabytków prowadzoną przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

5. Powiatowy program opieki nad zabytkami a plan zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego i akty prawa miejscowego

Kierunki rozwoju polityki przestrzennej dla województwa dolnośląskiego zostały określone w „Strategii rozwoju województwa dolnośląskiego” w 2000 r. W oparciu o zawarte w niej założenia powstał „Plan zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego”, który określa cele strategiczne rozwoju przestrzennego województwa oraz cele, zasady realizacji i kierunki polityki przestrzennej dla podstawowych systemów zagospodarowania województwa, współpracy międzynarodowej oraz ustala priorytety polityki przestrzennej województwa i kierunki polityki przestrzennej dla obszarów problemowych. Program opieki nad zabytkami powiatu jaworskiego na lata 2009–2012 zgodny jest z wyznaczonymi w planie zagospodarowania przestrzennego województwa celami polityki przestrzennej, zasadami ich realizacji oraz przyjętymi w planie kierunkami działań polityki przestrzennej w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego. W sferze kulturowej, obejmującej system ochrony dziedzictwa kulturowego, przyjęto w planie ogólne zasady kompleksowości działań ochronnych i rewaloryzacyjnych, łączenia ochrony środowiska kulturowego z ochroną środowiska przyrodniczego oraz promowania regionalnych walorów dziedzictwa kulturowego.

Program opieki nad zabytkami powiatu jaworskiego na lata 2009–2012 zgodny jest również z dokumentami powiatowymi o charakterze strategicznym, czyli Strategią Powiatu Jaworskiego, Wieloletnim Programem Inwestycyjnym Powiatu Jaworskiego na lata 2007–2013 oraz Programem ochrony środowiska Powiatu Jaworskiego, a także Powiatowym planem ochrony zabytków na wypadek zdarzeń o charakterze kryzysowym i zagrożenia konfliktem zbrojnym.

W miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego gmin powiatu jaworskiego uwzględnione zostały w większości wytyczne konserwatora. Wyznaczone zostały strefy „A” i „B” ochrony konserwatorskiej, uwzględnione zostały zapisy dotyczące ochrony krajobrazu kulturowego wybranych miejscowości, strefy „W” ochrony archeologicznej oraz zapisy dotyczące ochrony stanowisk archeologicznych.

IV. Charakterystyka dóbr kultury w powiecie jaworskim i ich stan zachowania

1. Rzeźba terenu

Krajobraz powiatu jaworskiego kształtują przede wszystkim Pogórze oraz Góry Kaczawskie. Tworzą je dwa grzbiety, które są rozcinane przez źródłiskową dolinę Kaczawy oraz dolinę Świdnej. Na południe od tworzonej przez nie granicy położony jest grzbiet zwany Górą Ołowianymi. Są one usytuowane nieomal równoleżnikowo, z lekkim odchyleniem na północny zachód oraz południowy wschód. Masyw Gór Ołowianych ograniczony jest od zachodu i częściowo od północy doliną Świdnej, natomiast południową granicę wytycza wartko płynący Bóbr. W kierunku południowo-zachodnim oraz zachodnim Góry Ołowiane, opadając, przechodzą w Kotlinę Jeleniogórską, a w kierunku północno-zachodnim – zaczynają graniczyć z najdalej wysuniętym na wschód ramieniem pozostałej części Południowego Grzbietu Gór Kaczawskich – Gaikiem (566 m), poprzez Przełęcz Radomierską (523 m) oraz dolinę Radomierki. W zachodniej części, od północy Góry Ołowiane zamyka rzeka Kaczawa, która wypływając spod Przełęczy Radomierskiej, biegnie równoleżnikowo aż do Kaczorowa i oddziela masyw Gór Ołowianych. Całe nieduże pasmo sięga nieomal 700 m n.p.m. w kulminacji Turzcy (690 m), jego długość wynosi nieomal 7 km długości; tworzą je praktycznie w całości skały zieleńcowe, będące szeregiem malowniczych i ostro poszarpanych skałek.

Wschodni grzbiet Gór Kaczawskich jest już bardziej urozmaiconą pod względem budowy jednostką. Biegnie on w kierunku północno – zachodnim oraz południowo-wschodnim. Brak tutaj charakterystycznych, dużych wzniesień; cechą wyróżniającą są długie garby o wysokości ok. 650 m n.p.m., które dźwigają się jedynie w szczycie poręby (671 m) powyżej 670 m n.p.m. Grzbiet Wschodni jest rozcięty w dwóch miejscach dolinami potoków, które spływają ze stoków północno-wschodnich w kierunku Nysy Szalonej oraz Nysy Małej, w stronę przeciwną ku Bobrowi i Kaczawie. Nie uwzględniając Miłki (594 m) położonego nieco na uboczu, Grzbiet Wschodni podzielony jest na trzy osobne gniazda. Gniazdo północne – w kształcie położonej i odwróconej litery L – rozpoczyna od zachodu Lipna (460 m), dalej Zadora (437 m) oraz Polanka (551 m), by przez Dłużek (591 m) dojść do Marcińca (626 m), który przez dolinę Olszanki graniczy od południa z Żeleźniakiem (666 m) i Bukowinką (621 m). Wreszcie najdalej na północ Osełka (581 m) zawisa nad doliną, w której leży Mysłów. Biegnie nią ważna szosa E-83 z Wrocławia do Jeleniej Góry. Dolina ta wraz z Doliną Świekotki oddziela kolejne gniazdo Lubrzy (669 m) i Niedźwiedzych Skałek (640 m) od poprzedniej grupy szczytów. Pasemko to, tracąc stopniowo wysokość, zakręca we wschodniej swej części ku północy małymi kulminacjami Wapników (478 m) i sąsiednich bezimiennych szczytów, sięgających jeszcze 500 m n.p.m., a kończy się górującymi nad Grudnem i Jastrowcem Bukową (431 m) oraz Grudną (424 m). Północny i południowo-wschodni skraj tej grupy tworzą Ostnik (549 m) oraz Lisianki (580 m), graniczące przez bezimienny dopływ Świdnej i Rochowicką Wodę z najbardziej na południowo-wschód wysuniętym gniazdem Poręby (671 m). Oprócz niej wyróżniają się tu: Kota (670 m), Popiel (630 m) oraz Sośniak (546 m). Pomimo największych wysokości bezwzględnych całe gniazdo ma dość wyrównaną wierzchovinę, na którą wspięły się osiedla. Budowa całego tego pasma wiąże się z dużą jednostką geologiczną, siodłem Bolków – Wojcieszów. Kolejno od wschodu odsłaniają się tu utwory coraz starsze, sięgające w tzw. łupkach radzimowickich prekambriu. Łupki te ciągną się równoleżnikowym pasem od Wojcieszowa aż po wysokość lipy. Kolejnym kompleksem skał osadowych są tzw. wapienie wojcieszowskie datowane na kambr. Tworzą tu jedno z wystąpień tego rodzaju skał w Sudetach, dając zarówno ciekawe zjawiska krasowe, jak i specyficzną florę wapienną. Największe wystąpienia wapieni to góry Miłek i Osełka. Dalej ciągną się one wąskim, często przerywanym pasem do Mysłowa po Nowe Rochowice. Kolejne wielkie skupisko skał wapiennych tworzą szczyty usytuowane w okolicach Grudna: Wapniki, Wysoka i Grudna. Następną serię utworów stanowią datowane na kambr górny zieleńce. Układają się szerokim pasem, tworząc zarówno gniazdo Poręby, jak i większość położonych od niej na północ szczytów. Jedynie Lubrza i Ostnik zbudowane są z kwaśnych skał wylewnych, tzw. keratofirów. Zarówno pierwsze jak i drugie tworzą liczne malownicze skałki. Drugi pas zieleńców przebiega równolegle do poprzedniego, nieco na północ od Żeleźniaka, zbudowany jest z porfirów kwarcowych pochodzenia wulkanicznego. Pogórze Kaczawskie natomiast opada ku nizinom, które zostały odmłodzone w trzeciorzędzie brzeżnym uskokiem, w głębi zaś przedstawia powierzchnię dość zrównaną oraz lekko nieckowato nachyloną ku Kaczawie.

Elementami ożywiającymi rzeźbę terenu są strome bazaltowe wypiętrzenia Łysanki, Trupnia, Czartowskiej Skały itp. Są to wzniesienia znacznie młodsze od otaczającego ich krajobrazu, gdyż

w trzeciorzędzie były czynnymi wulkanami. Dziś zastygła w kominach dawnych wulkanów lawa, odporna na wietrzenie, przypomina o ich dawnej działalności. Byłych wulkanów nie brak też wśród szczytów tworzących uskoku brzeżny (np. Górzec, Rataj, Bazaltowa). W krainie Pogórza nie ma ani wielkich deniwelacji ani też szczyty nie osiągają znacznych wysokości bezwzględnych, wahając się pomiędzy 350–400 m n.p.m., jedynie parę szczytów dźwiga się ponad 450 m. Najwyższym z nich jest noszący niezbyt sympatyczną nazwę Trupień (481 m), niewiele ustępują mu Jastrzębna (468 m) i Czartowska Skała (468 m), Rosocha (464 m). W części północno-wschodniej najwyżej dźwiga się Grabowa (403 m), stromo opadająca ku dolinie Nysy Małej, a na południu Kota koło Nowej Wsi Wielkiej. Strumienie i potoki rzeźbią szerszymi i węższymi dolinami zarówno płaskowyż, jak i krawędź uskoku brzeżnego. Szczególnie tam wiele z nich ma typowo górski charakter, dzięki stromym ścianom i często spotykanym wychodniom skalnym. Rozpatrując budowę geologiczną tego obszaru, zauważyć można bez trudu trzy jednostki o przebiegu zbliżonym do równoleżnikowego. Najbliżej grzbiету Gór Kaczawskich jest rów Świerzawy, zapadlisko tektoniczne wypełnione utworami czerwonego spągowca. W skład tej serii wchodzi różnego rodzaju piaskowce i zlepieńce, a w górnym piętrze wulkanity typu porfirów (np. wzgórze Wielisławka). Rów ten wykorzystuje częściowo dla swego biegu Nysa Mała, a dno jego stopniowo podnosi się ku zachodowi, by w okolicach Lipy osiągnąć 400 m n.p.m. Na północ od tej jednostki szerokim pasem zalegają kambrosylurskie zieleńce. Seria ta sięga mniej więcej wysokości Kondratowa, z tym że na zachód i południowy zachód od tej wsi znów ukazują się porfiry kwarcowe, pochodzące z czerwonego spągowca. Nie brak tu również późniejszych intruzji bazaltowych – tworzących – jak zaznaczono wyżej – samotne wyróżniające się w krajobrazie pagóry. Najważniejsze z nich to: Czartowska Skała, Muchowskie Wzgórze, Rataj i Bazaltowa Góra. Ostatnią wreszcie jednostką geologiczną jest leżący na północ od Kondratowa tzw. synklinarny rów Leszczyny. Teren ten w końcu permu był zatoka morską o zmieniającym się zasięgu. I tak mamy tu do czynienia z osadami cechsztyńskimi złożonymi z różnorodnych zlepieńców, piaskowców, wapieni i margli okruszczonych siarczkami miedzi (kopalnia „Lena”). Dalej na zachód występuje pstry piaskowiec torfowy uformowany w okresie cofnięcia się zalewu morskiego, wreszcie w okolicach Wilkowa występują osady górnej kredy, a więc cienkowarstwowe wapienie, piaskowce ciosowe i margle turońskie. W większym obszarze występowania wytworów cechsztyńskich koło Nowego Kościoła znów mamy do czynienia z okruszczaniem związkami miedzi, eksploatowanymi do niedawna w kopalni o tej samej nazwie. Na wschód od niecki, tam gdzie nie sięgał zalew morski, występują tzw. serie łupków Gór Kaczawskich (łupki łuszczkowe i bełuszczkowe, łupki krzemionkowe). Przy samym brzegu uskoku znajduje się wąski pas masywnych, słabo złupkowanych zieleńców. I tu podobnie jak w poprzednim obszarze nie brak wzgórz bazaltowych (Czerwona Skała, Łysanka, Trupień, Wilkołak, Rosocha i Górzec). Trzeba jeszcze dodać, że obszar pomiędzy uskokiem Jerzmanic (biegnący od Prusic do Jerzmanic) z teoretycznym przebiegiem uskoku brzeżnego, leżącym bardziej na północ, wypełniając pod pokrywą trzecio- i czwartorzędu również łupki serii Gór Kaczawskich.

Inną niewielką jednostką morfologiczną, o której należy wspomnieć, jest Pogórze Bolkowskie, które rozciąga się od strony południowo-wschodniej podnóży Gór Kaczawskich oraz Wałbrzyskich. Na kierunku od Nysy Małej na północ ku Strzegomce na południe i północny-wschód naturalną granicą jest uskoku brzeżny. Pogórze stanowi bardzo zrównaną powierzchnię pod względem rzeźby, która pokryta jest pagórkami o łagodnym charakterze, na której tle wyróżnia się dolina Nysy Szalonej położona na wschód od Bolkowa. Dolina ta pokryta jest grubymi pokładami osadów lodowcowych oraz rzecznych, położonych na skalach z okresu Permu. W północno-wschodniej części Pogórza wzdłuż brzegu Nysy rozciąga się pasmo, które w kulminacyjnym punkcie Okrąglaka (391 m) osiąga około 400 m n.p.m. Dzieli się ono na dwie odnogi, z których ta na północy kończy się wzniesieniem Psia Góra (307 m), a na wschodzie – Kociskiem (315 m). Są to ostatnie wzniesienia pasma Sudetów, które tworzą tutaj znacznie cofniętą i obniżoną erozją krawędź uskoku brzeżnego. Składają się na nie głównie piaskowce, łupki oraz zlepieńce, a więc utwory permskie. Na północ od Bolkowa zalega wielka czapa złożona z porfirów, która sięga w kierunku północnym aż wsi Kwietniki i opada w stronę doliny Przyłęcznicy stromym urwiskiem. Tworzą one wzgórze, na którym położony jest zamek w Świnach oraz wzniesienie Popielowa (364 m) i Swarna (389 m). W kierunku zachodnim wyróżnia się wzniesienie Młyniczna (454 m). Tutejsza budowa geologiczna składa się z ordowickich fyllitów oraz łupek krzemionkowych i graptolitowych z syluru. Pomiędzy Młyniczną a wspomnianą wcześniej położoną na północ od Bolkowa czapą porfirów występuje obniżenie, które wypełnione jest utworami permskimi. Sam Bolków położony jest na zboczu wzgórza diabazowo-zieleńcowego, które tworzy urwisko stromo opadające, niemalże pionowo spod murów tamtejszego zamku ku Nysie Szalonej. W kierunku zachodnim od Bolkowa krajobraz przechodzi w równinę, bowiem występuje tutaj zjawisko zapadliska tektonicznego, na które składają się wypełnienia utworami czerwonego spągowca. W okresie lodowcowym istniało tutaj wielkie jezioro. Położone natomiast na północny wschód od Bolkowa wzgórza stanowią już bardziej urozmaicony krajobraz i zbudowane są z kambryjskich łupków zieleńcowych (w rejonie wsi Sady występują również diabazy). Spośród nich najwyższym wzniesieniem jest Długa Góra (488 m n.p.m.). Po stronie wschodniej w rejonie Dobromierza tworzą się kambryjskie zieleńce; wzgórza najbardziej tutaj charakterystyczne to Gałka (434 m), Wieżyca (395 m) oraz Twardota (381 m).

Góry Wałbrzyskie to najdalej wysunięta na południu jednostka morfologiczna a właściwie jej skrawek. Znajdują się na tym obszarze wzniesienia Truskolas (610 m), Młynarka (591 m) oraz Bukowa (517 m), które rozciągają się równoleżnikowo w kierunku wschodnim od Domanowa. Składają się na nie zlepience dolnokarbońskie. Grzbiet ten rozcięty jest na dwie połowy głęboką przełęczą, przez którą przepływa potok Ochodnik.

Małym skrawkiem Pogórza położonym na terenie powiatu jest także Pogórze Wałbrzyskie. Składają się na nie szczyty Sosnowica (421 m), Czartki (413 m) oraz Wały (447 m), na których budowę składają się utwory kambryjskie. W kierunku na zachód wzniesienia te opadają w stronę doliny rzeki Strzegomki, która jest zarazem granica pomiędzy nimi a Pogórzem Bolkowskim. Stoki odchodzące w kierunku wschodnim są natomiast łagodne, a zarazem tworzą sudecki uskok brzeżny.

Na część niziną składają się Wzgórza Strzegomskie, stanowiące gniazdo granitowych pagórów, które są od siebie izolowane szerokimi obniżeniami. Obszar równiny jaworskiej jest urozmaicany przez samotne bazaltowe wzgórza. Równina ta przechodzi w łagodnie w Nizinę Śląską, a jej środkiem płynie Nysa Szalona, która niczym się nie wyróżnia w krajobrazie. Obszar ten składa się w większości z serii łupkowych, które są bardzo zbliżone do tych występujących często na terenie Gór Kaczawskich. Granitowy maszyn Wzgórz Strzegomskich powstał przez intruzję magmy w te formacje prawdopodobnie podczas orogenezy waryscyjskiej. Oprócz wzgórz strzegomskich granity ciągną się szerokim pasem pod cienką pokrywą trzeciorzędu na zachód od nich aż po uskok brzeżny. Północne ramie Wzgórz Strzegomskich budują utwory ordowickie oraz sylurskie (łupki krzemionkowe, fyllity oraz szarogłazy. W rejonie Męcinki oraz Chroślic, a także nieistniejącej już wsi Żarek, położona jest wielka czapa bazaltu, będąca pozostałością po wylewach lawy w trzeciorzędzie. Na te utwory w trzeciorzędzie oraz czwartorzędzie płynące wody naniosły grubą warstwę osadów i lodowiec dodał swe charakterystyczne utwory. Z trzeciorzędu pochodzą różnorodne iły, żwiry oraz piaski o miąższości do 100 m z występującymi w okolicach wsi Sichów ławicami węgla brunatnego. Okres lodowcowy zostawił tu niezbyt grube, sięgające najwyżej 10 m miąższości gliny zwałowe, piaski oraz iły. W rzeźbie terenu śladem jego działalności są przykładowo pagórki koło Prusic oraz Sichowa. Z kolei utwory moreny dennej wypełniają rów pomiędzy krawędzią Sudetów a wzniesieniami Wzgórz Strzegomskich zwany obniżeniem podsudeckim. W końcu w okresie cofania się lodowca wiatry naniosły produkt wietrzenia, tworzące dziś pokłady gleb lessowych w okolicach Mściwojowa. Ostateczny, ciągle zmienny kształt nadaje rzeźbie bieżąca działalność wód i atmosfery (np. terasy narzeczne Nysy Szalonej).

Równie ważny jest Sudecki Uskok Brzeżny, który dzieli krajobrazowo teren powiatu jaworskiego. Jest jedną z ważniejszych linii w części południowo-zachodniej Polski. Ciągnie się od okolic miasteczka Jeseník w Czechach do Bolesławca. Struktura ta w morfologii tworzy bardzo wyraźną morfotektoniczną skarpę na 200-kilometrowym odcinku od miejscowości Zulov w Czechach na południowym wschodzie aż po Złotoryję na północnym zachodzie. Na terenie powiatu jaworskiego jest najbardziej widoczny w obszarze gminy Męcinka, biegnąc po linii Świebodzice – Chełmiec – Złotoryja w tych okolicach, dzieli obszar gminy na dwie części – północno-wschodnią, będącą częścią Niziny Śląsko-Łużyckiej oraz Przedgórze Sudeckiego a południowo-zachodnią – częścią fragmentu Pogórza Kaczawskiego.

2. Przyroda powiatu jaworskiego

Szata roślinna na terenie powiatu jest bogata, ale jednocześnie zróżnicowana. Ta charakterystyka jest zależna od ukształtowania powierzchni, ilości wód, zbiorników, warunków klimatycznych. Największym skupiskiem fauny i flory jest Park Krajobrazowy „Chełmy”. Występuje tu 41 gatunków roślin naczyniowych podlegających ochronie oraz wiele rzadkich i ginących okazów. W Wąwozie Myśliborskim, w parku, występuje jedyne w Sudetach stanowisko paproci o nazwie „języcznik zwyczajny”.

Można tu spotkać również rzadkie, chronione rośliny, takie jak: barwinek pospolity, lilia złotogłów, storczyki, paprocie, wawrzynek wilcze tyko, ponadto także drzewa chronione: jarząb brekina, brzoza czarna, cis. Bardzo bogato reprezentowany jest tu świat zwierząt. Występują liczne gatunki płazów i gadów, 117 gatunków ptaków oraz 37 gatunków ssaków, m.in.: liczna populacja muflonów, także sarny, dziki, jelenie oraz kuny, lisy i borsuki.

Drugim ośrodkiem bogatym w rośliny oraz zwierzęta jest zbiornik Słup wraz z okolicą. Jego wieloletnia gospodarka wodna spowodowała bogaty rybostan, na który składa się 18 gatunków ryb. Występują tu: amur biały, boleń, karaś, karp, leszcz, krab, lin, jazgacz, okoń, jaź, płoć, sandacz, rozpiur, pstrąg tęczowy, zdręga, ukleja, szczupak i tołpyga biała. Z uwagi na obfity rybostan konieczne jest obniżanie ilości ryb, żywiących się zooplanktonem, poprzez odłowy i faworyzację dużych drapieżników. Jest to niezbędne dla utrzymania jakości wody. W zbiorniku masowo występuje małż racicznica, co przy obniżeniu lustra wody powoduje negatywne zjawiska gnicia szczątków i wydzielania się fetoru. Nad brzegami grasują duże ilości owadów, a rozległe tereny rozmokłe, trawy i krzewy sprzyjają gniazdowaniu dużej ilości ptactwa wodnego. Wiele z ptaków gniazduje wokół zbiornika, a część z nich pozostaje nawet w okresie zimy. Prowadzone w latach 1991–1997 badania i obserwacje ornitologiczne wskazały, że na terenie zbiornika przebywa około 90 gatunków ptaków, z czego 60 gatunków przylatuje tu regularnie. Z grupy ptaków wodno-błotnych występują rzadkie ptaki w ilości 30 gatunków w górnej części akwenu. Wśród nich znajduje się 17 gatunków ptaków zagrożonych wy-

ginięciem, do których należą: derkacz, błotniak łąkowy, sieweczka obrożna, bąk, kropiatka, rybitwa czarna, srokosz, bocian czarny, krwawodziób, cyranka, cyraneczka, zimorodek, puidzka, dziwiana, krakwa, perkoz rdzawoszyi, perkozdwuczuby, perkozek, zauszniak, błotniak stawowy, głowienka, łąbądź niemy, czernica, sieweczka rzeczna, kokoszka wodna, trzcinak, mewa śmieszka, brzegówka.

W okresie lęgowym gniazduje tu około 300 par lęgowych. Służby ornitologiczne zamierzają w przyszłości utworzyć na terenie akwenu górnego Rezerwat Ptactwa. Ważne miejsce zajmuje tu również jesienne legowisko gęsi zbożowej będącej jednym z największych noclegowisk gęsi w Polsce. Jesienią przebywa tu ponad 6 tysięcy tych ptaków, co oznacza, że ilość ta spełnia światowe kryteria ostoi gęsi, gdyż wartość progowa wynosi 3700 osobników. Ornitolodzy zamierzają objąć cały zbiornik i otoczyć go ochroną poprzez utworzenie zespołu krajobrazowego z wprowadzeniem zakazu wstępu na teren zbiornika górnego w okresie lęgowym (od marca do sierpnia). Biorąc pod uwagę, że otulina Parku Krajobrazowego „Chełmy” sięga południowej strony brzegu zbiornika, to zwykły zabieg przeniesienia granicy otuliny na stronę północną lustra daje szansę na objęcie akwenu całkowitą ochroną. Wpłynie to pozytywnie na ochronę przyrodniczą, ale jednocześnie zablokuje możliwość perspektywicznego zagospodarowania zbiornika i jego okolic turystycznie, także wykorzystania zbiornika jako kąpieliska i miejsca na przyszłą przystań sprzętu pływającego.

Znaczną powierzchnię powiatu pokrywają lasy (ponad 20%). Są one rozmieszczone nierównomiernie, a na pogórzu i w górach tworzą spore kompleksy. Są to lasy mieszane i liściaste, także iglaste. Większość ich występuje w południowej części powiatu. Na części nizinnej kompleksy leśne przypominają swoim składem zespoły parkowe. W drzewostanie występują: dęby, groby, wiązy, jawy. W części podgórskiej są obecne: dąb, grab, jawor, modrzew i świerki. W części górzystej występują głównie świerki.

Do walorów przyrodniczych należą również stare parki, głównie podworskie, z wieloma okazami wiekowych drzew. Spotyka się tu gatunki rzadkie, np.: tulipanowiec amerykański w Paszowicach oraz Sichowie, cis w Jakuszowej, lipy drobnolistne o obwodzie pnia od 400 do 745 cm w Muchowie i Chełmcu, dęby szypułkowe w Grobli, klony w Jaworze, także buki, świerki i czarna olsz w okolicach Grobli. Ważną osobliwością drzewostanu w parkach i poza nimi są pomniki przyrody. Znaczącą grupę stanowią także drzewa i rośliny występujące wzdłuż dróg komunikacyjnych, polnych, także wzdłuż rzek, potoków i wokół zbiorników, które wraz z lustrami wody tworzą niezapomniane urokliwe miejsca. Osobną grupę walorów przyrodniczych stanowią pomniki przyrody. Występują one głównie na terenach z zielenią ogólnodostępną, to jest w parkach, zieleńcach i ciągach ulicznych. Niektóre występują na podwórzach zwartej zabudowy miejskiej. W ostatnim okresie pomniki te zostały otoczone opieką, co uwidacznia się w tym, że samorządy je zinwentaryzowały oraz oznakowały. Osobliwością przyrodniczą jest krasnorost *Hildebrandia rivularis* występujący w potoku Jawornik na terenie Wąwozu Myśluborskiego. Jego występowanie oznacza wysoką czystość wody w potoku jak i powietrza w Wąwozie Myśluborskim.

Kolejną grupę walorów przyrodniczych stanowią pomniki przyrody nieożywionej. Niektóre z nich opisane są w części dotyczącej walorów krajobrazowych. Najważniejszą część tych pomników stanowią osady utworzone z większych części zakrzepłej lawy wulkanicznej, głównie magmowej. W skutek oddziaływania czynników krajobrazowych zmieniły one swoją pierwotną formę i utworzyły skałki ostańcowe. Te osobliwe formy skalne są dziś uznane za pomniki przyrody z uwagi na ich atrakcyjność krajobrazową, geologiczną oraz występowanie w symbiozie wraz z roślinami, porostami i mchami. Najciekawsze z nich występują na terenie Parku Krajobrazowego „Chełmy”, głównie w Wąwozie Myśluborskim. Do najciekawszych zaliczają się takie ostańce jak: „Maczuga”, „Czartowska Skała” we wsi Pomocne będąca stożkiem wulkanicznym, „Małe Organy” bazaltowe na wzgórzu Rataj w Myśluborzu.

Poza pomnikami pochodzenia wulkanicznego występują również pomniki przyrody będące osobliwością ze względu na swój kształt i wielkość lub związane są z legendą. Do tego typu pomników należy: kamień św. Jadwigi w Wądrożu Wielkim będący wychodnią kwarcu.

3. Walory krajobrazowe powiatu

Nieodłącznym elementem powiązanym z przyrodą są walory krajobrazowe. Krajobraz zarówno w skali makro jak i mikro jest podstawowym elementem zainteresowania każdego turysty. Stanowi on bowiem tło właściwego waloru poznawczego. Na ukształtowanie pejzażu na terenie powiatu jaworskiego wpłynęły sudeckie cykle krajobrazotwórcze:

- cykl alpejski urzeźbiający Sudety, dla którego charakterystyczne są utwory triasowe,
- okres orogenezy alpejskiej, w którym nastąpiło odmłodzenie rzeźby terenu, szczególnie w Sude tach; z tego okresu pochodzą wody mineralne występujące w okolicy Bolkowa tzw. glauberskie.

Krajobraz powiatu jaworskiego na znacznej powierzchni został ukształtowany w różnych okresach geologicznych. Największą powierzchnię terenu zajmują pozostałości polodowcowe, a także z okresu wypiętrzeń wulkanicznych. Resztę dokonały procesy wietrzenia i erozji, także działalność człowieka zmieniająca rzeźbę terenu.

Poza Równiną Jaworską znaczną część krajobrazu stanowią wzniesienia i lasy. Pełniły one od najdawniejszych czasów rolę ochronną dla żyznego obszaru rolnego powiatu. Na terenach, które uległy procesom wietrzenia, pozostały jeszcze wzniesienia powulkaniczne o nazwie: Czarowska Skała, Mszana, Obłoga, Owczarek, Rataj z tak zwanymi „Małymi Organami Myśliborskimi”.

W okolicy uskoku sudeckiego występują wzniesienia bazaltowe, m.in.: Górzec (445 m n.p.m.) i Bazaltowa (360 m n.p.m.). Są to pozostałości wypiętrzeń wulkanicznych. W dolinach potoków: Jawornika, Staruchy oraz Gajki występują dolinki wciosowe będące konsekwencją tych wypiętrzeń. Na południowo-wschodniej części powiatu podobne dolinki można zaobserwować w biegu Nysy Małej i jej dopływów Młynówki oraz Rogoziny. Sama Równina Jawora to obszar niżowy, pofałdowany, osadów trzecio i czwartorzędowych, ożywione nieco wzniesieniami bazaltowymi w okolicy Męcinki i Piotrowic. Wśród walorów krajobrazowych należy wymienić doliny wciosowe, mające charakter wąwozów, które otoczone są szczególną ochroną. Na tym terenie tworzone są rezerваты krajobrazowe. By nie pozbawić turysty przyjemności poznawania krajobrazu dolinkowego i występujących tam walorów przyrodniczych przyrody ożywionej i nieożywionej, tworzy się ścieżki przyrodniczo-dydaktyczne, spacerowe, trasy rowerowe oraz punkty widokowe. Także szlaki turystyczne opracowane przez PTTK wspólnie z innymi instytucjami i przy pomocy specjalistów od turystyki przebiegają w miejscach krajobrazowo-atrakcyjnych. Umożliwiają one najlepsze wykorzystanie wielostronności jednoczesnego dostrzegania wszystkich walorów turystycznych.

Zwiedzanie niepowtarzalnych pejzaży skomponowanych przez naturę umożliwia sieć twardej dróg. W sezonie turystycznym krajobrazu można podziwiać nie tylko z pojazdów prywatnych, ale także w czasie przejazdów zielonymi liniami autobusowymi, jakie uruchamiane są na terenach godnych zwiedzania.

Ogromny walor krajobrazowy powiatu jaworskiego stanowią lasy i parki. Podstawową grupę tworzą lasy, będące w zasobie Nadleśnictwa Jawor w ilości 14,7 ha, oraz lasy administrowane przez samorząd powiatowy. Spośród parków należy wymienić tzw. założenia parkowe tworzone od średniowiecza do współczesności w różnych rejonach powiatu, głównie jako otoczenie zespołów dworskich. Krajobraz ten uzupełniają zbiorniki wodne, w większości będące efektem zagospodarowania zagłębień terenowych przez człowieka. Największe z nich to zbiornik Słup i Mściwojów. Występuje także spora ilość stawów tworzonych na korytach rzecznych, które oprócz walorów krajobrazowych mają jeszcze walor rekreacyjny i sportowy związany z wędkarstwem. Całość krajobrazu dopełniają wartkie nurty potoków górskich i rzek: Wierzbiana, Nysy Szalonej, Nysy Małej i ich dopływów.

Roślinność występująca na terenie zbiorników, w lasach, na terenach górskich, także świat fauny, tworzą wizualnie dla powiatu spore perspektywy rozwoju turystyki dotychczas jeszcze nie wykorzystane.

4. Parki krajobrazowe

Na terenie powiatu jaworskiego znajdują się dwa parki krajobrazowe – Rudawski Park Krajobrazowy w okolicach Kaczorowa (pow. 15 705 ha, pow. otuliny 6600 ha) oraz Park Krajobrazowy „Chełmy” o łącznej pow. 159,9 km kw., z otuliną o pow. 124,7 km kw., położony we wschodniej części Pogórza Kaczawskiego, w Sudetach Zachodnich, obejmujący tereny gmin: Jawor, Paszowice, Męcinka, Bolków, a także częściowo tereny sąsiednich powiatów – legnickiego (gmina Legnica) oraz złotoryjskiego (gmina Złotoryja). Utworzony został 29 czerwca 1992 r., na jego obszarze wydzielone zostały 4 rezerваты (rezerwat przyrody Wąwóz Myśliborski o charakterze florystyczno-geologicznym, rezerwat przyrody Wąwóz Lipa o charakterze florystyczno-geologicznym, rezerwat przyrody Wąwóz Siedmicki o charakterze skalno-florystycznym, rezerwat przyrody Nad Groblą o charakterze leśno-krajobrazowym).

Rudawski Park Krajobrazowy utworzony został w 1989 r.; obejmuje, oprócz terenów gminy Bolków w powiecie jaworskim także tereny gmin Janowice Wielkie, Mysłakowice (powiat jeleniogórski), Kamienna Góra i Marciszów (powiat kamiennogórski). Na jego obszarze położone są Rudawy Janowickie wspólnie z Górą Sokolimi, Góry Ołowiane oraz Góry Lisie i Wzgórza Karpnickie. Przez jego obszar przepływa rzeka Bóbr. Formy skalne na jego obszarze są bardzo urozmaicone – składają się z granitów, zieleńców, zlepieńców, gnejsów oraz amfibolitów.

5. Walory turystyczne

Walory turystyczne to takie elementy środowiska przyrodniczego lub kulturowego, które stanowią lub mogą stanowić cel ruchu turystycznego. Jest to zarówno główny cel, w sposób zasadniczy przyczyniający się do ukierunkowania przyjazdu, jak i cel poboczny, uwzględniany z okazji przyjazdu bądź pobytu w danym regionie czy miejscowości. Walory turystyczne można ogólnie podzielić na dwie grupy zasadnicze: wypoczynkowe i poznawcze (krajoznawcze):

- w grupie walorów wypoczynkowych umieszczamy te, które sprzyjają przede wszystkim poprawie kondycji fizycznej i psychicznej uczestników; wyróżniamy walory: wód, klimatu i ukształtowania powierzchni oraz przyrody ożywionej;

- wśród walorów poznawczych (krajoznawczych) wyróżniamy walory przyrodnicze i kulturowe; walorem krajoznawczym można określić obiekt materialny lub przejaw kultury duchowej, który stanowi przedmiot zainteresowania turysty.

Zarówno w grupie walorów wypoczynkowych jak i poznawczych znajdziemy walory pochodzenia naturalnego i antropogenicznego.

Na terenie powiatu jaworskiego występują walory przyrodnicze, takie jak np.: duże kompleksy leśne, znaczna ilość wytyczonych i oznakowanych szlaków turystycznych, w tym położona na terenie Parku Krajobrazowego „Chełmy” i prowadzona działalności gospodarstw agroturystycznych.

Najciekawszym i najatrakcyjniejszym miejscem sprzyjającym rozwojowi turystyki i rekreacji jest Park Krajobrazowy „Chełmy” wraz z Wąwozem Myśliborskim, gdzie znajdują się malownicze krajobrazy, zabytkowe kościoły i pałace, ślady średniowiecznych grodzisk i liczne atrakcje przyrodnicze. Na terenie Parku Krajobrazowego „Chełmy” funkcjonuje Centrum Edukacji Ekologicznej i Krajoznawczej organizujące warsztaty ekologiczne.

Park Krajobrazowy „Chełmy” jest zdecydowanie najważniejszym walorem turystycznym powiatu jaworskiego. Utworzony został w 1992 r. Obejmuje część gmin Męcinka, Paszowice i Złotoryja w powiatach Jawor i Złotoryja. Jest to park o powierzchni 159,9 km² z otuliną 124,7 km². Celem utworzenia Parku stała się potrzeba zachowania, popularyzacji i upowszechniania wartości tego terenu w warunkach racjonalnego gospodarowania. Występuje tu klimat typowy dla Przedgórzia Sudetów ze średnią roczną temperaturą ok. 8°C. Lasy zajmują połowę obszaru parku. Tutejsze lasy liściaste należą do najlepiej zachowanych na całym obszarze Sudetów. Osobliwością Parku są dwa rzadkie zespoły leśne – jaworzyna górska oraz las klonowo-lipowy. W Parku występują aż 44 gatunki roślin naczyniowych chronionych w Polsce, z których wiele posiada w tym regionie swoje jedyne stanowiska. Walorem tego obszaru jest zróżnicowanie i bogata fauna. Teren Parku Krajobrazowego „Chełmy” bogaty jest również w zabytki kultury materialnej. Znajdują się tu liczne grodziska i fragmenty wałów obronnych, średniowieczne założenia wielu osad wiejskich, zabytki pozostałe z czasów cystersów, jak również liczne ślady dawnej działalności górniczej i hutniczej. „Chełmy” stanowią zatem wielki atut dla powiatu jaworskiego.

Istotnym elementem do prowadzenia rekreacji jest bliskość zbiornika wodnego „Słup”, gdzie występuje około 20 gatunków ryb takich jak: pstrąg tęczowy, szczupak, sandacz, sum, leszcz, karp, amur i wiele innych. W okresie ptasich migracji zbiornik stanowi wielką ostoję ptaków wodnych. Stwierdzono tu występowanie 57 gatunków ptaków z grupy wodno-błotnych. W pobliżu Bolkowa występują również złoża wód mineralnych.

Informacje dotyczące turystyki, historii, zabytków oraz imprez kulturalnych znajdują się na stronach internetowych gmin z terenu powiatu jaworskiego:

- www.jawor.pl,
- www.bolkow.pl,
- www.mecinka.pl,
- www.msciwowow.pl,
- www.paszowice.pl,
- www.wadrozewielkie.pl.

6. Historia powiatu jaworskiego

Teren powiatu jaworskiego charakteryzuje ogromna liczba zabytków. Ponad 300 z nich jest zaewidencjonowana w rejestrze Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków we Wrocławiu.

Teren ziemi jaworskiej został zaludniony około 1300–300 lat p.n.e. Świadczy o tym odkryty w latach 1880–1910 łańcuch grobów ciałopalnych, w których odkopano ponad 1000 urn – popielnic na terenie ciągnącym się od Starego Jawora do Brachowa, a także w miejscowości Zębówice. Z tego okresu znaleziono również ślady osad w ogrodzie Sądu Miejskiego na terenie dzisiejszego Placu Seniora oraz na terenie zamku Piastowskiego. Sądzi się, że były to osady obronne zlokalizowane na półwyspach jeziornych. Z tych stanowisk archeologicznych wydobyto ogromną ilość naczyń wykonanych z wypalanej gliny, które były wytworem kultury łużyckiej. Prezentuje je częściowo jaworskie Muzeum Regionalne. Historycy czescy i polscy, m.in. L. Kozłowski i J. Kostrzewski widzą w plemionach kultury łużyckiej – Prasłowian.

Walory archeologiczne i historyczne początków historii Śląska z okresu VI–IX wieku są bardzo skromne. Badania archeologów potwierdziły, że ludność powiatu jaworskiego znosiła w tym okresie osady obronne, zwane grodami. Potwierdzono je w badaniach archeologicznych na Winnej Górze koło Piotrowic, Zamkowej Górze koło Chełmca, Górze Rataj koło Myśliborza oraz na Górczu koło Męcinki. Do dziś Gródki te są walorem turystycznym i historycznym powiatu, bowiem przebiegają przez nie szlaki komunikacyjne i turystyczne. W X i XI wieku teren dzisiejszego powiatu zamieszkiwało plemię Trzebowian, jedno z sześciu plemion zamieszkujących w tym czasie Śląsk. Plemię to wchodziło w skład państwa wielkomorawskiego.

Po upadku Wielkich Moraw terytorium dzisiejszego powiatu znalazło się w granicach państwa czeskiego. W 990 roku Mieszko I odebrał Czechom Śląsk i tym samym powiat jaworski przeszedł pod panowanie Piastów. Ten rok datuje się jako początek istnienia powiatu jaworskiego w granicach Polski. Potwierdzają to także kroniki Thietmara – kronikarza merseburskiego. Do roku 1241 Jawor i ówczesna ziemia jaworska pozostaje pod wpływem książąt piastowskich. Najazd Mongołów w 1241 roku na Śląsk spowodował ogromne wyludnienie miasta i okolicznych miejscowości. Przyczyną tego była również bitwa pod Legnicą. Walory historyczne tego okresu egzemplifikuje Muzeum Bitwy pod Legnicą w Legnickim Polu. Śmierć Henryka Pobożnego, wyludnienie, doprowadziły do osłabienia powiatu i rozpadu monarchii henrykowskiej. Miasto Jawor, lokowane na prawie magdeburskim przyjęło jako patrona, postać św. Marcina – żołnierza rzymskiego, odcinającego mieczem połę płaszcza i okrywającego nim biedaka. W tym czasie kult św. Marcina był rozpowszechniony w całej zachodniej Europie.

Na terenie miasta postawiono w XIII wieku dwa kościoły, m.in. kościół pod wezwaniem św. Marcina – patrona miasta oraz kościół św. Barbary – patronki górników, których znaczna liczba poległa w bitwie legnickiej. W tym samym czasie prawdopodobnie istniała bożnica żydowska, gdyż wspomina o niej księga z 1364 roku. Z zachowanych dokumentacji i przekazów wiadomo, że w XIV-wiecznym Jaworze istniała wydzielona dzielnica żydowska, w której koncentrowało się życie religijne Żydów. Funkcję synagogi spełniała wówczas obecna kaplica św. Wojciecha. W 1729 roku została ona przebudowana przez kościół chrześcijański i pełniła rolę najpierw kaplicy szpitalnej, a obecnie jest kaplicą chrzcielną parafii rzymsko-katolickiej.

Jeszcze przez kolejne lata panowania Piastów Jawor należał do miast rozwijających się. Z tego okresu zachował się Zamek Piastowski wraz z murami obronnymi, a także Baszta Anioła. Część z tych obiektów posiada zmienioną architekturę, lecz do dziś stanowią istotne walory historyczne i turystyczne powiatu.

Wiek XIII przyniósł na terenie powiatu ogromną tragedię mieszkańcom. Brak utrzymania podstawowych wymagań sanitarnych w miastach spowodował wystąpienie epidemii dżumy, zwanej przez mieszkańców „mrowią zarazą”. Choroba ta przenoszona przez szczury, których w miastach były ogromne ilości, zdziesiątkowała większość powiatu. Zmarłych grzebano w fosie, w okolicy Wieży Strzegomskiej, wzdłuż murów obronnych przy klasztorze. Ten niedostępný dla mieszkańców, XIII-wieczny krajobraz niemal w całości zachował się do dnia dzisiejszego. Być może, że w niedługim czasie walory tego miejsca zostaną udostępnione dla celów turystycznych, bądź jako miejsce do nauki historii. W okresie Piastów znaczne piętno działalności gospodarczych pozostawili na terenie powiatu zakonnicy w białych habitach – cystersi. Prepozytura istniejąca do dziś w Słupie, z grandią cysterską w Winnicy, jest przykładem ich działalności. Stanowią one dziś dla powiatów jaworskiego i legnickiego niewątpliwý walor turystyczny. W 1346 roku na terenie powiatu jaworskiego i świdnickiego Bolko II utworzył księstwo świdnicko-jaworskie. W tym okresie powiat jaworski rozwijał się bardzo dynamicznie. Po śmierci księcia rządy w księstwie świdnicko-jaworskim objęła do 1392 r. księżna Agnieszka. Okres ten symbolizuje ufundowana tablica pamiątkowa umieszczona na budynku zwanym Pałacem Agnieszki przy ulicy Legnickiej w Jaworze.

Spadkobiercą Jawora po śmierci Agnieszki stał się Wacław IV Luksemburski – król czeski, a powiat jaworski stał się wtedy prowincją królewską. Lwy czeskie zdobią dzisiaj niektóre budynki miasta. W latach 1485–1489 trwała budowa klasztoru bernardyńskiego, który do dziś stanowi wspinały walor historyczny i turystyczny. Urządzono w nim Muzeum Regionalne, a w kościele przyklasztornym Galerię Malowideł Ściennych i Śląskiej Sztuki Sakralnej. Zgromadzone tu zbiory rzeźb, trytyków, fresków, wraz z odsłonięciami malowideł w prezbiterium kościoła, stanowią znaczną atrakcję powiatu. W tej scenerii odbywają się dzisiaj ważne spotkania głów państwa. Między innymi przyjmowany był tu prezydent Rzeczypospolitej Polskiej Aleksander Kwaśniewski oraz prezydent: Rzeczypospolitej Polskiej: Jerzy Buzek i Czech – Miloš Zeman. Także ministrowie i wojewodowie mieli zaszczyt być podejmowani w tym obiekcie przez Starostę Powiatu w czasie ważnych wydarzeń powiatowych.

W latach 1510–1538 w ramach rozbudowy fortyfikacji miejskich wzniesiono drugi pierścień murów obronnych z czterema bastionami między bramami miejskimi. Umożliwiały one skuteczną obronę miasta. Do dziś zachowała się wieża Baszty Strzegomskiej, Zamek Anioła – znaczny fragment murów obronnych obok kościoła parafialnego. Prawdopodobnie w tym czasie wybudowano również Ratusz, który w kolejnych wiekach został przebudowany. Obecny datuje się na drugą połowę XIX wieku. Z dawnego Ratusza zachowała się jedynie gotycka wieża, zwieńczona barokowym hełmem z latarnią i kamiennymi rzeźbami, przedstawiającymi władców ziemi jaworskiej. Stanowi on dziś jeden z ciekawszych walorów na Dolnym Śląsku.

Ratusz posiada reprezentacyjne wnętrza. Na poszczególne kondygnacje wiodą schody wyłożone szarym marmurem. W latach 1896–1897 dwa pomieszczenia wyróżniono szczególnie pięknym wyposażeniem. Jest to gabinet burmistrza oraz sala posiedzeń Rady Miejskiej z pozornym sklepieniem kolebkowym. Obłożone jest ono pięknymi boazeriami i kartuszami zawierającymi godła rzeźmiślnicze: ciesielstwa, handlu, ślusarstwa, oświaty, bartnictwa, rzeźnictwa, garbarstwa, kołodziej-

stwa. Całość walorów tej sali dopełniają witraże z 1897 roku, wykonane przez Królewski Instytut Witrażownictwa w Berlinie. Przedstawiają one alegorie dobra i zła oraz wszelkie obfitości.

W okresie reformacji w 1525 roku Jawor posiadał przewagę protestantów. Pomimo tego miasto ponownie doszło do potęgi ekonomicznej. Dynamiczny rozwój przerwała jednak wojna trzydziestoletnia. Przyniosła ona upadek gospodarczy i katastrofalne zniszczenia. Przechodzące przez Jawor wojska grabiły i paliły miasto. Ludność zmalała do 150 osób. Od tego czasu Jawor już nigdy nie wrócił do swej świetności. Duża grupa protestancka w 1648 roku uzyskała w wyniku pokoju westwalskiego prawo postawienia własnego kościoła. Wybudowano go w latach 1654–1655, a 50 lat później dostawiono do niego wieżę. Świątynia ta zbudowana została jedynie z gliny i drewna. Pomimo słabej konstrukcji i wielu wojen w kolejnych latach, kościół przetrwał do dziś niemal w całości wraz z jego barokowym wnętrzem. W ostatnim pięcioleciu został gruntownie wyremontowany zyskując swoją świetność. W dniu 13 grudnia 2001 r. został wpisany na Światową Listę Dziedzictwa Kulturowego UNESCO. Dziś stanowi najpiękniejszy walor turystyki lokalnej i sentymentalnej dla turystów niemieckich, czeskich i holenderskich.

W ramach działań promocyjnych miasta oraz Muzeum Regionalnego postanowiono wykorzystać piękno tego obiektu. Od wielu lat organizuje się tu Jaworskie Koncerty Pokoju z udziałem największych artystów scen europejskich, w tym zespołów muzyki poważnej, kameralnej, chórów, śpiewaków. Jaworskie koncerty przeszły w dobie jednoczącej się Europy do kalendarza międzynarodowego ważnych imprez turystycznych. Powaga tego miejsca i jego przepiękny, przebogaty wystrój tworzą specyficzny klimat XVII-wiecznej epoki. Szczególne zasługi w rozwoju walorów kulturalnych w tym obiekcie posiadają organizatorki koncertów, a jednocześnie osoby związane z historią miasta – panie Barbara Skoczylas Stadnik oraz Anna Grynszpan.

XVII i XVIII wiek przyniosły dla miasta nowe wspaniałe osiągnięcia. W 1711 roku Johan Weber wydał wybitne dzieło w pierwszej drukarni jaworskiej autorstwa Dewerecka pt. „Silesja i Numismatica”. W latach 1749–1755 wybudowano dla zakonu franciszkanek kościół i klasztor przy ulicy Tkaczy, którego zewnętrzna bryła stanowi jeden z ciekawszych walorów architektonicznych. W 1785 roku w Jaworze w jednym z budynków urodziła się Henrietta Hanke – śląska powieściopisarka. Za jej twórczość liczącą 126 tomów, współczesne władze miasta ufundowały na budynku, gdzie się urodziła, tablicę pamiątkową poświęconą tej pisarce. Osiągnięcia naukowo-techniczne w XIX-wiecznej Europie, także w Jaworze, wprowadziły wielkie zmiany.

Większość utrwalonych nazw krain na Śląsku, a przede wszystkim prowincji historycznych, pochodzi z okresu rozbicia dzielnicowego. Jawor i okolice, jako część Dolnego Śląska, w swych burzliwych dziejach był częścią terytorium państwa polskiego, czeskiego, austriackiego, pruskiego i niemieckiego. Lokalizacja Jawora oraz wielu osad w jego okolicy przypada na okres panowania Bolesława Rogatki. Twórcą regionu jest Bolko I Jaworski oraz jego następcy: Henryk oraz Bolko II. Rejon jaworski może się także poszczycić swoją odrębnością, jeżeli chodzi o organizm państwowy. Tworząc Księstwo Świdnicko-Jaworskie Jawor był niemal suwerenny. Po przejściu Śląska we władanie Prus w 1741 roku Fryderyk II zapowiedział stworzenie na terenie Śląska dużych powiatów. W 1815 r. przeprowadzono reformę administracyjną, której skutkiem było utworzenie niezależnych powiatów jaworskiego i bolkowskiego.

W okresie międzywojennym nastąpiło połączenie tych dwóch jednostek, co zwiększyło dwukrotnie obszar powiatu do przeszło 640 km². Koniec II wojny światowej przyniósł ponowną zmianę przynależności państwowej powiatu jaworskiego. Utrwalono stolicę powiatu w Jaworze.

W marcu 1950 r. zlikwidowano powojenną namiastkę samorządów gminnych oraz urzędów wojewodów, starostów i wójtów. Wprowadzono rady narodowe jako tzw. jednolite organy władzy państwowej oraz nowy podział na województwa, powiaty i gromady. Jawor stał się siedzibą oddzielnych: miejskiej i powiatowej rady narodowej. W latach 1950–1954 południowa część powiatu jaworskiego z Marciszowem, Gostkowem i Domanowem przyłączona została do powiatu kamienogórskiego. Do powiatu jaworskiego przyłączono natomiast wieś Kondratów. Po tych korektach granic powierzchnia powiatu jaworskiego wynosiła 585 km².

Reforma administracyjna kraju w 1975 roku wprowadziła nowy dwustopniowy podział terytorialny. Zlikwidowano powiaty. Dolny Śląsk podzielono na cztery nowe województwa: jeleniogórskie, legnickie, wałbrzyskie i wrocławskie. Teren powiatu podzielony został pomiędzy trzy nowe województwa: gminę Dobromierz włączono do wałbrzyskiego, miasto i gminę Bolków do jeleniogórskiego, pozostałą część do legnickiego. Powiat jaworski powstał w dniu 01.01.1999 r. w wyniku reformy administracyjnej kraju. Granice powiatu uległy znacznym zmianom w stosunku do stanu z 31.05.1975 r. Dołączono gminę Wądroże Wielkie, nie włączając z kolei gminy Dobromierz. Siedzibą powiatu oraz ważnym ośrodkiem gospodarczym, administracyjnym i kulturalnym jest Jawor – miasto usytuowane na nizinie Śląsko-Łużyckiej, nad rzeką Nysą Szaloną. Dzisiaj powiat jaworski tworzą gminy: miejska Jawor i miejsko-wiejska Bolków oraz wiejskie Męcinka, Mściwojów, Paszowice i Wądroże Wielkie (rys. 1)

Historyczno-polityczne dzieje spowodowały, że powiat posiada wiele walorów historycznych, co czyni turystykę znacznie atrakcyjną.

Przez teren powiatu prowadzi Dolnośląski Szlak Cystersów, który jest fragmentem Europejskiego Szlaku Cystersów. Trasa szlaku obfituje w liczne zabytki architektury sakralnej: kościół Wniebowzięcia NMP z kaplicami cmentarnymi w Słupie oraz kościół w Pogwizdowie.

Na terenie Parku Krajobrazowego „Chełmy” turyści mogą podziwiać zabytkowe kościoły, pałace. Największa ich jednak ilość jest rozlokowana na terenie zabudowanych aglomeracji miejskich oraz w centrum wsi poszczególnych gmin. Tworzą one zespół walorów historycznych – stanowiących pozostałość kultur trzech narodowości: polskiej, czeskiej i niemieckiej.

6.1. Zabytki gminy Jawor

Jawor jest jednym z najpiękniejszych miast Dolnego Śląska. Wyróżnia się wyjątkową atmosferą, urodą i 760-letnią historią z bogatymi tradycjami. Z 1300 roku pochodzi pierwsza wzmianka o jaworskim burmistrzu oraz pierwszy wizerunek herbu miejskiego zachowany na pieczęci. Dynamicznie rozwijające się miasto było jednym z najsilniejszych ośrodków dolnośląskiego tkactwa. W XV w. stał się domeną królów czeskich, miastem królewskim i stolicą prowincji. Na początku XVI w. miasto otrzymało prawo wolnego wyboru rady miejskiej, co ostatecznie zakończyło przeszło 300-letni proces formowania się lokalnego samorządu. Wiek XVI to wiek reformacji. Wyznanie protestanckie stało się dominującym w regionie jaworskim, czego nie zmieniły okrutne represje wojny trzydziestoletniej. Natomiast XVIII wiek przyniósł jaworzanom niebezpieczeństwo wojen śląskich i kolejną zmianę władców na królów pruskich. Wiek XIX był dla Dolnego Śląska stuleciem praktycznie wolnym od wojen. Zaowocowało to burzliwym rozwojem lokalnej gospodarki, szybkim przyrostem liczby ludności, powstaniem nowych dzielnic. Na początku XX w. uruchomiono pierwszą linię kolejową, umożliwiono korzystanie z telefonów, rozpoczęto budowę kanalizacji miejskiej oraz zelektryfikowano miasto Jawor. W 1945 roku Jawor po raz kolejny zmienił przynależność państwową. Zdeastrowane przez Armię Radziecką miasto zostało stosunkowo szybko odbudowane i rozbudowane. W 1991 roku opuścił miasto garnizon Północnej Grupy Wojsk Armii Radzieckiej. Rok później Jawor święcił 750 rocznicę nadania praw miejskich.

W średniowieczu Jawor był stolicą księstwa piastowskiego, a dzięki licznym przywilejom i znajomościom z dworem królewskim miał silną pozycję polityczną i gospodarczą. O czasach świetności miasta świadczą wielowiekowe budowle, zadbane i barwne, budzące zainteresowanie, szacunek i podziw.

Do najważniejszych zabytków Jawora należą:

1. Rynek, o wymiarach 140 na 65 metrów; tworzy tylko w części zachowane zabytkowe pierzeje: południową, zachodnią oraz fragment północnej. Istniejąca zabytkowa zabudowa rynku pochodzi z XVI, XVII oraz XVIII w. Zabytkowe kamieniczki usytuowane są wzdłuż pierzei rynku przy uliczkach o szachownicowym układzie. Fasady budynków, na ogół trzy-, czteroosiowe, są ozdobione dekoracyjnym detalem architektonicznym. Dom „Pod Złotym Ułem” był siedzibą znanej na Śląsku firmy piernikarskiej Lauterbachów. Kamieniczki jaworskiego rynku posiadają malownicze podcienia, w których niegdyś kwitł handel. Zabudowa rynku stanowi zwarty zespół architektoniczny z zachowanym średniowiecznym układem urbanistycznym.
2. Ratusz usytuowany jest w centralnym punkcie rynku. Wybudowano go w połowie XIV wieku, lecz z pierwotnego założenia zachowała się jedynie gotycka wieża, która jest znakomitą punktem obserwacyjnym na całe miasto oraz okolice Przedgórza Sudeckiego. Zespół ratuszowy był wielokrotnie przebudowywany (XVII, XVIII, XIX wiek). Obecnie jest on siedzibą

władz miejskich. Na szczególną uwagę zasługuje Sala Rajców z zabytkowymi boazeriami, pozornym sklepieniem i ze wspaniałymi witrażami o tematyce alegorycznej, wykonanymi w 1897 r. przez Królewski Instytut Witraży w Berlinie.

3. Kościół Pokoju wybudowany został w latach 1654–1655 wg projektu Albrechta von Saebischa. Powstanie ewangelickiego kościoła Pokoju pod wezwaniem Ducha Świętego w Jaworze związane było ze spełnieniem surowych warunków, do których należało:
 - usytuowanie kościoła poza murami miejskimi,
 - wygląd nie mógł przypominać dotychczas stawianych kościołów,
 - konstrukcja wyłącznie z drewna i gliny, nie mogła posiadać wież,
 - budowa kościoła ze środków własnych protestantów.

Na przekór losowi powstało miejsce o wyjątkowej architekturze – mistrzowsko zaprojektowanej i doskonale wykonanej świątyni. Budowla powstała z materiałów nietrwałych: drewna, słomy i gliny. Na uwagę zasługuje barokowe wyposażenie wnętrza: ołtarz, ambona i chrzcielnica. Po stronie północnej i południowej wzniesiono po cztery kondygnacje empor, których parapety zdobią obrazy ilustrujące Stary i Nowy Testament oraz pejzaże z zamkami i tarcze heraldyczne. Wszystkie elementy konstrukcyjne pokrywają polichromie o motywach fantazyjnie zawiniętych wici roślinnych. Ten wyjątkowo cenny obiekt wyróżnia się na tle historii sztuki europejskiej II połowy XVII wieku ze względu na swą unikatowość i wysokie walory artystyczne.

W dniu 13 grudnia 2001 roku Rada UNESCO w Helsinkach podjęła decyzję o wpisaniu kościołów Pokoju w Jaworze i Świdnicy na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego. Kościoły Pokoju znalazły się na liście UNESCO wśród dziesięciu niepowtarzalnych obiektów polskich, o wyjątkowym znaczeniu i wartościach artystycznych.

4. Kościół św. Marcina usytuowany jest w północno-zachodniej części miasta i dominuje w panoramie Jawora swą geometryczną bryłą. Jest to kościół zbudowany na początku XIV wieku z piaskowca, typu halowego, co oznacza, że wysokość wszystkich naw jest jednakowa. Wnętrze kościoła posiada sklepienie krzyżowo-żebrowe. Fasada zachodnia świątyni była pierwotnie planowana jako dwuwieżowa, lecz do 1533 roku posiadała tylko wieżę południową. Po jej zawaleniu zbudowano wieżę północną (w latach 1534–1536), zachowaną do dziś o niezmiennym zakończeniu. Na początku XVII w. dobudowano dwa ośmioboki, które są jej zwieńczeniem. Do kościoła prowadzą trzy portale. Od południa z tympanonem zawierającym scenę ze św. Marcinem (XIV w.), od zachodu z tympanonem maswerkowym, otoczonym bordiurą postaci (XIV w.) oraz od południa renesansowy z okazałymi kolumnami, płasko rzeźbionymi dekoracjami. Wejście do prezbiterium jest okolone gotyckim portalem z tympanonem przedstawiającym św. Marcina na koniu i żebraka, datowanym na 1330 r. Sklepienie nad nawą boczną ozdobione jest ornamentem roślinnym.
5. Zamek Piastowski znajduje się w południowo-zachodniej części miasta i stanowił istotną część fortyfikacji miejskich. Wzniesiony w XIII w. na planie wieloboku zbliżonego do trójkąta był siedzibą kasztelana, później księcia Bolka I i jego następców. Od końca XIV w. do 1741 roku zamek stanowił siedzibą starostów królewskich. Średniowieczne założenie zamku zostało wyraźnie zakończony w wyniku licznych przebudowań i modyfikacji. W 1408 roku wybudowano skrzydło zachodnie, a w 1510 roku wzniesiono basteję. Wieżę, bramę i skrzydło południowe dobudowano w 1568 roku. Wielki pożar zamku miał miejsce w 1648 roku, ale już osiem lat później, w 1656r. został odbudowany. Przejęcie zamku przez Fryderyka II Wielkiego spowodowało największe zmiany w wyglądzie obiektu. Trzecią kondygnację dobudowano w 1751 roku. Od 1749 roku mieścił się tu dom pracy przymusowej, a później więzienie, czynne do 1945 roku. W połowie XIX w. całkowicie przebudowano skrzydło południowe. Sklepienia zachowały się głównie w części parterowej, w skrzydle wschodnim – kolebkowe z lunetami oraz w skrzydle zachodnim – kolebkowo-krzyżowe. Renesansowy charakter zachowało skrzydło zachodnie, barokowy – skrzydło północno-wschodnie. W skrzydle południowym zachował się barokowy portal z 1656 roku.
6. Baszta Strzegomska – jako datę powstania wieży podaje się rok 1192. Najprawdopodobniej wybudowano ją w drugiej połowie XIII wieku lub w pierwszych latach XIV. O miejscu usytuowania wieży zdecydowała słaba obronność naturalna przedmurza strzegomskiego. Podstawowym zadaniem strzelców stanowiących załogę wieży było flankowanie w obie strony linii murów obronnych oraz wspomaganie bezpośredniej obrony przedbramia. W razie zajęcia przez przeciwnika bramy wieża była ostatnią przeszkodą na drodze do miasta. Pierwotnie prawdopodobnie nie była połączona z linią murów obronnych. Wejście do niej znajdowało się na wysokości pierwszej kondygnacji. Postęp w rozwoju artylerii sprawił, że pod koniec XV wieku wieża praktycznie utraciła swoje znaczenie militarne. Odtąd była przede wszystkim siedzibą miejskiego posterunku obserwacyjnego, zaś jej najniższa kondygnacja mieściła miejskie więzienie. Po zamknięciu więzienia i przeniesieniu miejskiego posterunku obserwacyjnego na Wieżę Ratuszową. Wieża Strzegomska była jeszcze prywatnym mieszkaniem, a nawet prochownią miejską (I połowa XVIII wieku). Pod koniec XVIII wieku planowano rozbiórkę wieży. Plany te na szczęście nie zostały zrealizowane, dzięki czemu „gruby i łysy olbrzym” do dzisiaj wiernie strzeże Starego Miasta od strzegomskiego przedmurza.

7. Średniowieczne fortyfikacje obronne – tworzyły pierścień o średnicy 400 m. Do miasta prowadziły cztery bramy: Bolkowska, Legnicka, Złotoryjska i Strzegomska. Brama Strzegomska od strony wschodniej, najbardziej zagrożonej, została umocniona wieżą strażniczą. Na początku XVI w. obwarowania umocniono poprzez zastosowanie wydłużonych bastei, które poszerzały pas obronny, a wychodząc poza obręb murów obronnych służyły do bezpośredniej obrony głównych budowli w mieście (zamek, klasztor, kościół św. Marcina). W najlepszym stanie przetrwała do naszych czasów Basteja Anioła przy kościele św. Marcina, która wraz z otoczeniem zachowała swój XVI-wieczny charakter. Zachowane fragmenty murów obronnych i bastei w niezmienionej topografii terenu ilustrują pierwotny charakter fortyfikacji Jawora, który należał do najlepiej obwarowanych miast śląskich.
8. Zespół poklasztorny o.o. bernardynów wybudowano w latach 1486–1510 w oparciu o wzory architektury sasko-łużyckiej. Jest on wyjątkowym w Jaworze dziełem późnogotyckiej architektury. Fundację bernardyńską w Jaworze realizował żarliwy zwolennik ruchu obserwanckiego Johann von Wardein. Zespół składa się z kościoła NMP i klasztoru. Zbudowany z kamienia i cegły kościół jest późnogotycką budowlą halową, trójnawową. Podział wnętrza na nawy tworzą wysmukłe filary. Budowla posiada charakterystyczną fasadę główną dzieloną oknami i blendami, ozdobioną sterczynami. Klasztor z wewnętrznym dziedzińcem (wirydarzem) zbudowany jest na planie czworokąta, z którego biegnie w kierunku wschodnim arkadowy ganek, kończący się wieżą wychodzącą poza odcinek dawnego muru obronnego miasta. Kościół w okresie reformacji w latach 1565–1638 należał do protestantów prowadzących tu szkołę. Potem do 1810 r. ponownie zajmowali go bernardyni. Potem aż do 1945 roku, służył m.in. za warsztaty, magazyny, zbrojownię i wozownię. W klasztorze w XIX i XX wieku mieściły się m.in. lazaret, więzienie i mieszkania prywatne. We wnętrzach zachowały się cenne XVI i XVII-wieczne polichromie. W kościele odsłonięto: gotyckie polichromie wykonane w technice fresku suchego: cykl 8 scen „Męki Pańskiej”, „Święty Bernardyn głoszący kazanie”, z namalowaną datą „1503”, malowidła sklepienne o ornamentach roślinnych (wici roślinne, motywy kwiatowe) oraz XVII-wieczne malowane iluzjonistycznie ołtarze wykonane w technice kazeinowej. W części klasztornej zachowały się malowidła z XVI w.: „Upadek pod krzyżem”, „Stygmatyzacja Św. Franciszka” oraz fragment „Ostatniej wieczerzy”. W kościele mieści się „Galeria Śląskiej Sztuki Sakralnej”. Obecnie zespół poklasztorny jest siedzibą Muzeum Regionalnego w Jaworze.

6.2. Zabytki gminy Bolków

Miasto Bolków powstało jako osada targowa na skrzyżowaniu dróg handlowych z Wrocławia i Legnicy do Czech. Prawa miejskie otrzymało w 1276 r. W owym czasie nosiło nazwę Gaj, a po 1312 r. – Bolków lub Bolków Gaj. Miasto wielokrotnie nawiedzane było przez wojny, epidemie i klęski żywiołowe. Za panowania księcia legnickiego Bolesława Łysego w XIII wieku powstał zamek, który stał się jednym z najwarowniejszych na Śląsku. Wtedy również powstał kościół parafialny. W XIV wieku wybudowano w mieście ratusz (przebudowany w 1827 r.) i kilka murowanych domów w rynku. Pożar w 1632 roku zniszczył niemal całe miasto. W 1707 r. zorganizowano pierwszy targ na płótno lniane i przędzę. W 1792 r. zostają wybudowane w mieście wodociągi. Rok 1793 to data wybuchu powstania tkaczy. Szybki rozwój Bolkowa nastąpił po założeniu w 1809 roku pierwszej manufaktury – tkalni lnu. Stopniowo miasto otrzymywało przywileje, m.in. wolny wybór rady miejskiej, czy pozwolenie na kilka jarmarków rocznie. Wybudowano pierwszy szpital, usamodzielnili się cech piekarzy. W XVI i XVII wieku przeszły przez miasto powódzie, epidemie, trzy trzęsienia ziemi oraz kolejne wojny. Na początku XVIII wieku miasto zostano sprzedane cystersom z Krzeszowa, pozostając w ich rękach aż po rok 1810. Po 1823 roku nastąpił rozwój tkactwa, wybudowano tkalnie i bielarnie. Zmodernizowano wodociągi i wybudowano nowy kościół ewangelicki w miejsce starego. W 1855 roku powstała istniejąca do dziś fontanna. Na początku XX wieku miasto liczyło 3897 mieszkańców, obecnie liczy ok. 5500.

Gmina Bolków to malowniczy, otoczony przepięknym krajobrazem, obszar o powierzchni ok. 153 km², położony na wysokości 260–550 m n.p.m., w południowo-zachodniej Polsce w województwie dolnośląskim, w powiecie jaworskim. Usytuowany jest u stóp średniowiecznego zamku, na przecięciu drogi krajowej nr 3 Świnoujście – Jakuszyce i drogi krajowej nr 5 Świecie – Lubawka. W gminie Bolków znajduje się miasto Bolków oraz 17 sołectw. Bolków współpracuje z trzema gminami zagranicznymi: Borken w Niemczech, Heerde w Holandii oraz Dragsholm w Danii. W Bolkowie odbywają się imprezy kulturalne na stałe wpisane do kalendarza, m.in.: Dni Bolkowa, Dni Kultury Rycerskiej, Festiwal Rocka Gotyckiego „Castle Party”.

Brak działalności o charakterze przemysłowym oraz otaczające miasto ze wszystkich stron duże kompleksy leśne stwarzają wyjątkowo atrakcyjne warunki do wypoczynku. Zarówno w Bolkowie jak i w okolicy znajduje się wiele cennych zabytków średniowiecznej architektury. Do najstarszych i najbardziej okazałych spośród średniowiecznego budownictwa obronnego należy górujący nad miastem, pochodzący z XIII wieku, zamek. Ponadto warte zobaczenia są inne, równie ciekawe zabytki w Bolkowie, m.in. kościół parafialny, którego początki sięgają XIII wieku, klasycystyczny ratusz, kamienice z podcieniami z XVII i XVIII wieku przebudowane w XIX i XX wieku usytuowane przy prostokątnym pochyłym rynku, pozostałości średniowiecznych miejskich mu-

rów obronnych z pierwszej połowy XIV wieku. Dodatkowymi walorami gminy są okazałe ruiny zamku z XIV wieku w Świnach i zamku Niesytno w Płoninie, wiele ciekawych zabytkowych obiektów sakralnych, złoże leczniczych wód głauberskich w Starych Rochowicach, zespoły pałacowo-parkowe: w Lipie, Jastrowcu, Sadach Dolnych, Sadach Górnych, Mysłowie i Płoninie, Park Krajobrazowy „Chełmy” w okolicach Lipy i Jastrowca oraz Rudawski Park Krajobrazowy w okolicach Kaczorowa. Występują tu także rezerваты przyrody: Buki Sudeckie w obrębie Nowych Rochowic i Mysłowa oraz Różowe Wapienie w Nowych Rochowicach, a także trzy szlaki turystyczne, baza noclegowa i gastronomiczna (restauracje, hotele, zajazdy, schronisko młodzieżowe, pola campingowe), trasy rowerowe, piękne ścieżki widokowe dla uprawiania turystyki pieszej.

Poniżej kilka zabytków i miejsc upamiętniających historie miasta i gminy, które warto zobaczyć. Należą do nich:

1. Zamek z XIII wieku w Bolkowie – najstarszy i najbardziej interesujący z zachowanych zabytków średniowiecznego budownictwa obronnego w Polsce. Usytuowany jest na wzgórzu (396 m n.p.m.), którego południowo-wschodni stok zajmuje miasto, połączone fortyfikacjami z zespołem zamkowym. Na jego terenie, w tzw. Domu Niewiast, mieści się muzeum. Na zamku kilka razy do roku odbywają się najbardziej prestiżowe turnieje rycerskie w Polsce.
2. Klasycystyczny ratusz znajduje się na środku rynku w Bolkowie. Wzniesiony został pierwotnie w końcu XIV wieku. W 1632 roku uległ on spaleni, a odbudowano go ponownie w 1670 roku. Kolejne przebudowy, zwłaszcza w 1827 roku według projektu Hedemana z Kamiennej Góry, zachowały w swych murach tylko skromne resztki starego ratusza i nadały mu obecny wygląd. Budynek jest dwukondygnacyjny, prostokątny. Od strony wschodniej znajduje się portyk wejściowy, zwieńczony balkonem. Całość jest przykryta przez mansardowy dach. Kwadratowa wieża przechodzi górą w ośmiobok i jest przykryta utrzymanym w tradycji baroku hełmem.
3. Kamienice z podcieniami z XVII i XVIII wieku w Bolkowie – przebudowane w XIX wieku, usytuowane przy prostokątnym, pochyłym rynku wzdłuż górnej, północnej pierzei. W piwnicach trzech kamienic znajdują się gotyckie elementy, a drzwi wejściowe przyozdabia kamienny portal.
4. Kościół parafialny św. Jadwigi w Bolkowie – pierwsze wzmianki w dokumentach o kościele pochodzą z 1298 roku, lecz powstał on zapewne wcześniej około 1250 roku jako budowla murowana na planie krzyża greckiego z dobudowaną od południa zakrystią i wieżą o formach wczesnogotyckich. Do tego trzonu w pierwszej połowie XIV wieku dostawiono dwie boczne nawy, a w 1846 roku po usunięciu gotyckich szczytów osadzono obecny, ciężki, czterospadowy dach.
5. Ruiny zamku w Świnach usytuowane są na wzgórzu górującym nad wsią (369 m n.p.m.). Zamek ten zbudowano na miejscu kasztelańskiego grodu. Był on wielokrotnie przebudowywany. Znajduje się tam dziedziniec, otoczony murem i wyposażony w dwie okrągłe basteje na rogach oraz wieża, z której rozciąga się piękny widok na Bolków. Z trzykondygnacyjnego zamku, zbudowanego z kamienia na planie prostokąta, zachowały się fragmenty sklepień, sztukaterii, portali ciosowych, okien gotyckich, dekoracji sgraffitowych na ścianach zewnętrznych.
6. Ruiny zamku w Lipie z przełomu XIII i XIV wieku; został wzniesiony na skalistym wzgórzu z kamienia, na nieregularnym planie z kwadratową wieżą. Związany był z zakonem templariuszy. Zachowało się w nim parę sklepionych pomieszczeń, komin kuchenny w kształcie piramidy, portal renesansowy. W 1821 roku budynek częściowo rozebrano, natomiast po 15 latach odbudowano go.
7. Ruiny zamku Niesytno w Płoninie z XIII wieku usytuowanego na szczycie wysokiego wzgórza na wysokości 550 m n.p.m. Zachowały się resztki murów z kamienia łamanego i wieloboczna wieża kamienna.
8. Gotycki kościół p.w. Narodzenia NMP z XIII/XIV wieku usytuowany jest na wzgórku w Sadach Górnych. Wyposażony jest w wieżę dostawioną od wschodu, o trójkprześlowym, krzyżowo-żebrowym prezbiterium i podobnie sklepioną kaplicą grobową rodu Czynów. Znajduje się w niej 17 nagrobków i 2 epitafia renesansowe. Przy wejściu mieści się piękny, wczesnogotycki portal. Przy kościele zachowała się osiemnastowieczna plebania z dekoracją sgraffitową.

6.3. Zabytki gminy Męcinka

Gmina Męcinka położona jest w centralnej części województwa dolnośląskiego. Obszar gminy obejmuje 14 778 ha, z czego użytki rolne stanowią 31,5% ogólnej powierzchni. W 14 sołectwach i 4 przysiółkach zamieszkuje ogółem 4847 mieszkańców. Gmina ma duże znaczenie turystyczne, zawdzięcza je głównie swemu położeniu na Równinie Jaworskiej i Pogórzu Kaczawskim. W części nizinnej położony jest sztuczny zbiornik wody Słup, którego powierzchnia wynosi 490 ha. Południowa część gminy, położona na terenie utworzonego w 1992 roku Parku Krajobrazowego „Chełmy”, charakteryzuje się dużą lesistością i górzystym krajobrazem. Z dziewięciu wyższych wzniesień byłego województwa legnickiego trzy położone są na terenie gminy: Czarłowska Skała 463 m n.p.m., Rosocha 464 m n.p.m. i Górzec 445 m n.p.m. O bogatej przeszłości historycznej gminy świadczą liczne znaleziska archeologiczne oraz relikty dawnego górnictwa i hutnictwa metali w pobliżu miejscowości Chełmiec, Męcinka i Stanisławów. Większość wsi

i osad położonych u podnóży wzniesień i nad ciekami wodnymi posiada średniowieczną metrykę. Osadnictwo miało związek nie tylko z występującymi bogactwami, lecz także z dużym obszarem urodzajnej ziemi. W latach osiemdziesiątych w dolinie rzeki Nysa Szalona powstał zbiornik wody „Słup”. Jest to idealne miejsce dla miłośników wypoczynku i wędkowania. Występuje w nim ponad 20 gatunków ryb. W pobliżu zbiornika ustawiono pierwszą w naszym rejonie elektrownię wiatrową oraz zarezerwowano teren na budowę kolejnych. Ze względu na Park Krajobrazowy „Chełmu”, większość terenu Gminy Męcinka położona jest na obszarze chronionym. Rozwój przemysłu jest więc ograniczony.

Obecnie możemy podziwiać zabytki sakralne: kościoły parafialne, filialne, kapliczki, krzyże pokutne. Na uwagę zasługuje gotycko-barokowy kościół pocysterski (wzniesiony ok. 1175 r.) i cztery krzyże przy murze kościelnym w Słupie. Zespoły parkowe otaczające ruiny pałaców zachowały dawny drzewostan. W parku w Sichowie znajduje się jeden z najpiękniejszych na Dolnym Śląsku tulipanowiec, pomnikowe okazy platanów, aleja kasztanowców i lipowa. Okazałe są także platany w parku w Chełmcu i prowadząca do kościoła w Pomocnem aleja lipowa. Najpiękniejsze miejsca w Gminie Męcinka można zwiedzać wybierając oznakowane szlaki turystyczne: Szlak Brzeźny, Dolnośląski Szlak Cystersów, Szlak Wygasłych Wulkanów, Szlak Kopaczy.

Do zabytków gminy Męcinka należą:

1. Stacje drogi krzyżowej w formie słupowych kapliczek z XIX w., rozstawione na zboczu i prowadzące do kaplicy pielgrzymkowej znajdującej się na szczycie wzgórza Górzec. Są to atrakcje turystyczne wpisane w krajobraz. Góra ta ma 400 m wysokości i zapewniała kiedyś mieszkańcom schronienie przed napadami rabunkowymi, ponieważ była zabezpieczona kamiennym wałem. Wcześniej Górzec był świętym miejscem Illyriów, a później Germanów. Fakt ten potwierdza droga krzyżowa i kaplica na szczycie góry. Istniejąca droga krzyżowa pochodzi z 1740 r. Kaplicę zniszczyło uderzenie pioruna, a na jej miejscu zbudowano jako ostatnią stację małą kapliczkę. Północne stoki pokrywa las klonowo-lipowy na malowniczym gołoborzu bazaltowym.
2. Gotycko-barokowy kościół p.w. Wniebowstąpienia NMP w Słupie. Wzniesiony został w 1175 r., natomiast gruntownie przebudowany w 1716 r. Jest to budowla jednonawowa, z wieżą zakończoną barokowym hełmem. Wnętrze pokryte jest malowidłami. Kościół posiada barokową chrzcielnicę i ołtarze utrzymane w tym samym stylu. Nad drzwiami do zakrystii wisi obraz „Madonna w różach”. Na zewnątrz w niszy, na południowej ścianie stoi drewniana gotycka rzeźba Madonny. W ścianie zachowało się renesansowe epitafium z 1555 r. Obok kościelnego muru znajdują się 4 krzyże pokutne.
3. Zabytkowy park w Sichowie, w którym znajdują się ruiny dworu z resztkami sklepień i tablic pamiątkowych. Rośnie w nim tulipanowiec *Liriodendron tulipifera*, parkowe drzewo z rodziny magnoliowatych, o wysokości 60 m, który jest najgrubszym osobnikiem tego gatunku w Polsce. Obwód drzewa wynosi 460 cm. Park zbudowano w 1889 roku według projektu Edwarda Petzolda. Znajdują się w nim też inne drzewa, uznane za pomniki przyrody: cisy pospolite, platany, lipy i kasztanowce. Ozdobą parku w Sichowie jest aleja lipowo kasztanowa składająca się z 83 lip i 68 kasztanowców.
4. Kamienna wieża widokowa na górze Mszana koło Muchowa została wzniesiona ok. 1848 r. Uległa ona późniejszej przebudowie. Znajduje się 475 m n.p.m. Stanowi punkt obserwacyjny. Na górze tej znajduje się złoże law trzeciorzędowych, które tworzą liczne wychodnie w postaci bazaltowych skał.
5. Kościół filialny p. w. św. Jana Chrzciciela w Chełmcu z XIII wieku. Jest to prosta jednonawowa budowla o rzucie prostokąta z węższym prezbiterium i wieżą na osi od zachodu. Wyposażony jest w barokowy ołtarz główny i ambonę. W XVII wieku pierwotny kościół spłonął i został wkrótce odbudowany. W połowie XX wieku przeprowadzono gruntowną restaurację budowli.
6. Kościół gotycki p.w. św. Jerzego w Kondratowie z XIV wieku. Jest to skromna kamienna budowla z ośmiobocznie zamkniętym prezbiterium i wieżą od zachodu. Zachowały się piękne portale w kruchcie i przy wejściu do zakrystii. Poza tym sporo jest tam nagrobków kamiennych i epitafiów malowanych na desce z okresu renesansu. Bardzo ciekawy jest gotycki tryptyk z malowidłami na skrzydłach oraz renesansowa ambona i chrzcielnica. W latach 1990–1991 zostały częściowo zniszczone podczas remontu kościoła malowidła ścienne, które następnie poddano konserwacjom.
7. Gotycko-barokowy kościół p.w. św. Marcina w Pomocnem wzniesiony został w XIV w., a przebudowany w XVIII wieku. Jest to budynek jednonawowy z wieżą zakończoną cebulastym hełmem, o krzyżowo-żebrowym prezbiterium. Dobudowana od południa barokowa kruchta kryje ostrołukowy portal gotycki. Przy ścianie prezbiterium znajduje się gotyckie sakramentarium. Wyposażony jest w barokowe obrazy, rzeźby i chrzcielnicę oraz rokokowe organy.
8. Ruiny dworu w Kondratowie, znajdujące się na malowniczo położonej skarpie nad strumieniem. Dwór ten został wzniesiony w XVI wieku.
9. „Czartowska Skała” w Pomocnem (463 m n.p.m.) jest to jedno z najlepszych na Dolnym Śląsku odsłoneń czopa wulkanicznego bazaltu nefelinitowego. Szczyt tej góry zaliczany jest do pomników przyrody i stanowi punkt widokowy. Na skałach występują chronione paprotki zwy-

czajne i rzadkie zanokcice północne, a także inne gatunki roślin chronionych, jak np. pierwiosnka lekarska, czy storczyk bżowy.

6.4. Zabytki gminy Mściwojów

Gmina Mściwojów leży w południowo-zachodniej części Polski na Nizinie Śląsko-Łużyckiej. Zajmuje obszar 72 km², z czego 89% to grunty użytkowane rolniczo. Pozostałe tereny to zieleń, lasy, przestrzeń niezabudowana i nieużytki. W skład gminy wchodzi 12 sołectw.

Gmina posiada charakter rolniczy, jest tu około 500 gospodarstw indywidualnych. Wysokiej jakości produkty rolne (owoce, warzywa) stanowią doskonałą podstawę do uruchomienia zakładów przetwórstwa rolnego. W okolicy Zimnika znajdują się złoża granitu eksploatowane obecnie przez Kopalnię Granitu oraz kilka zakładów prywatnych, które wydobywają i przerabiają surowiec dla potrzeb krajowych i zagranicznych.

Główną atrakcją gminy jest wybudowany w 1999 r. zbiornik wodny „Mściwojów” na rzece Wierzbiak, leżący u podnóża winnej góry. Powierzchnia zalewu na poziomie normalnego piętrzenia wynosi 35 ha, maksymalna głębokość 5–6 m, czystość wody I klasa. Teren zbiornika wraz z otoczeniem jest znakomitym „poligonem” badawczym dla uczniów i studentów zainteresowanych ekologią i ochroną środowiska przyrodniczego. U stóp północnego ramienia Wzgórz Strzegomskich została przygotowana edukacyjna ścieżka ekologiczno-historyczna pt. „Losy przyrody spletają się z dziejami ludzi”, której zwiedzanie umożliwi dzieciom, młodzieży szkolnej i turystom zapoznanie się z ciekawymi obiektami historycznymi i przyrodniczymi, z pracą rolnika oraz umożliwi poznanie licznych gatunków roślin i zwierząt związanych z rolnictwem i wsią.

Na terenie gminy znajduje się wiele interesujących zabytków m.in.:

1. XVIII-wieczny kościół barokowy p.w. Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny w Mściwojowie zbudowany w XVIII wieku. W świątyni znajduje się obraz Matki Boskiej Bolesnej, z którym związana jest legenda. Kościół zachwyca swoją zwartą i surową sylwetką, wewnątrz natomiast barokowym wystrojem. Zachowały się tu piękne malowidła ołtarza głównego, ambona, rzeźby i witraże. Szczególnie te ostatnie, przedstawiające sceny religijne, zasługują na uwagę.
2. Renesansowy dwór w Mściwojowie, pozostający w stanie daleko posuniętej ruiny, założony został na planie trójkąta. Dwór w Mściwojowie wzniesiony został około roku 1550, a następnie poddany przebudowie w XIX wieku. Otto von Nostitz założył przy mściwojowskim dworze wspaniały ogród. Z najstarszego siedemnastowiecznego założenia ogrodowego do naszych czasów zachował się parter ogrodowy, park, staw z wyspą i pawilonem, bosket, ogród gospodarczy, kamienne mosty nad rzeką oraz stary mur graniczny. Pawilon na wyspie wzniesiono na rzucie ośmioboku, z kamienia i nakryto kopułą, która obecnie uległa zniszczeniu. Usytuowanie budynku służącego do spotkań towarzyskich, tym razem na wyspie, zmuszało do dopływania doń łodzią.
3. Kompleks zamkowo-pałacowy w Luboradzu z XVI wieku zaliczany jest do zabytków klasy I. Nosi cechy renesansu i baroku. Zbudowany jest na planie czworoboku, z dziedzińcem w środku. Zachował szereg portali renesansowych, dębowe rzeźbione drzwi do kaplicy, sale z dekoracją stiukową i wspaniałą salą balową z plafonem pokrytym alegorycznym malowidłem 15 portretami rodu Nostitzów. W latach 1681–1684 dobudowano okrągłą kaplicę, gdzie w ołtarzu umieszczono obraz pędzla M. Willmanna. Bryła budowli została zabezpieczona nowym dachem.
4. Kościół p.w. Zaślubin Najświętszej Marii Panny w Luboradzu z XVI wieku. Jest to budynek jednonawowy, z wieżą osi i krzyżowo sklepieniem prezbiterium. Zachował on na zewnątrz kilka renesansowych epitafiów. Wybudowano go w stylu renesansowym i późnobarokowym. Wewnątrz znajduje się interesujący barokowy ołtarz i wielki nagrobek Hansa von Bockowa-fundatora kościoła.
5. Dwór i pawilon parkowy w Drzymałowicach pochodzi z XVIII wieku. Teren dawnej posiadłości otoczony jest kamiennym murem. Główne wejście do dworu ozdobione jest dwiema kolumnami z owalnym łukiem. Mimo daleko posuniętej dewastacji obiekt zachował cechy klasycznej budowli zwieńczonej okrągłą wieżą z metalowym hełmem. Atrakcją turystyczną stanowią główne drzwi wejściowe do budynku dworu w Drzymałowicach. Nad krzywizną owalu znajduje się profilowany wygięty gzymsik, cały owal ujęty został w profilowaną ramę. Nad drzwiami listwa płaskorzeźbiona w wić akantu i małżowinę.
6. Kościół p.w. św. Jadwigi w Targoszynie. Pierwotna świątynia wyswiecona została w 1335 r. Nie pozostało jednak po niej zbyt wiele pamiątek. Jest to budynek jednonawowy, z wieżą zakończoną kopułastym hełmem, a w minionym stuleciu skotwioną i wzmocnioną potężnymi przyporami z cegły. Posiada prezbiterium krzyżowo-żebrowe, gotyckie kształty okien i południowego portalu. Cenny gotycki tryptyk z 1512 r. umieszczony jest w ołtarzu głównym. Obecną formę zawdzięcza kościół przebudowom z przełomu XV i XVI oraz XVIII wieku. Dziś zabytek prezentuje swą późnogotycką sylwetkę z czworoboczną wieżą. Z osiemnastego stulecia pochodzi funkcjonujący do dziś brązowy dzwon wykonany w warsztacie Demningena.
7. Pałac w Targoszynie wzniesiono w 1897 r. w stylu neorenesansowym z elementami neobaroku i rokoka. Położony jest na terenie założenia parkowego. Trzy kondygnacyjny budynek umieszczony został w przemyślnym założeniu parkowym i ogrodzony kamiennym murem od zabudowań folwarcznych.

8. Pałac w Snowidzy powstał w połowie XVII wieku. Pierwotnie budowla otoczona była fosą, którą częściowo zasypano w latach siedemdziesiątych naszego stulecia, zamieniając mostek prowadzący do pałacu na podjazd i schody oraz likwidując drewnianą werandę. Około połowy XVIII wieku założono ogrody ozdobne na tarasach po północnej i zachodniej stronie rezydencji. Około 1800 roku, wraz z przebudową pałacu, ogrody otrzymały ozdobne balustrady, wzniesiono też oranżerię. Obecnie mieszczą się w pałacu biura.

6.5. Zabytki gminy Paszowice

Gmina Paszowice leży na Pogórzu Kaczawskim i charakteryzuje się wyjątkową różnorodnością terenów i elementów przyrodniczych. Atrakcją turystyczną stanowią liczne, wspaniałe uformowane przez przyrodę bazaltowe wzgórza, z których jedno – Małe Organy Myśliborskie – zalicza się do zabytków przyrody o walorze krajowym. Uznanie dla przyrodniczych walorów tego terenu zaowocowało utworzeniem Parku Krajobrazowego „Chełmy”, obejmującego swym obszarem około 50% powierzchni gminy. Najpiękniejszym zakątkiem Parku jest rezerwat przyrody Wąwóz Myśliborski w Myśliborzu.

Gmina Paszowice jest gminą typowo rolniczą. Powierzchnia gminy wynosi 101 km², a liczba mieszkańców to ok. 3900 osób.

Do zabytków gminy Paszowice należą:

1. Gotycki kościół p.w. św. Anny w Grobli; wzniesiono go w XIV wieku, a przebudowano w XVI wieku. Stanowi on typowy przykład świątyni wiejskiej. Jest to budowla jednonawowa z prostokątnym prezbiterium wspartym przyporami i sklepieniem krzyżowo. Wewnątrz znajdują się gotyckie rzeźby. Nad uskokowym portalem znajduje się herb niemieckiej rodziny Schindlów. Na zewnątrz pod dachem konsoli w postaci ludzkich głów. Obok kościoła znajduje się kaplica z XVII wieku z płytą nagrobną właściciela rodziny Zedlitzów. Przy furcie zachowała się piaskowcowa alegoryczna rzeźba niewiasty. W przykościelnym murze krzyż pokutny z rytym nożem, o którym legenda mówi, że upamiętnia narzeczoną zabita przez kochanka.
2. Dwór z XVI wieku w Grobli, przebudowany w XVIII i XIX wieku z przyporami na narożach z niewielkim skrzydłem od strony północno-wschodniej. Jest to renesansowy dwór, otoczony fosą. Na elewacjach budowli zachowały się fragmenty geometrycznej dekoracji sgraffitowej (pod obecną warstwą tynków). Przy pałacu od strony zachodniej zachował się park typu ogrodu drzewnego. Jego adaptacja na cele rekreacyjne spowodowała zmiany w układzie przestrzennym. Z elementów starego układu pozostały tylko świerki wysadzone na obwodzie okręgu oraz szpaler wzdłuż rzeki.
3. Kościół p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego z przełomu XIII i XIV wieku w Pogwizdowie. Jest to budynek jednonawowy, z elementami romańskiej wieży oraz boczną kaplicą grobową. Wewnątrz znajdują się konstrukcje gotyckie, renesansowe i barokowe. Szczególnie cenny jest ostrołukowy portal południowy. Brak w tym kościele jakiegokolwiek wyposażenia oprócz renesansowych i barokowych nagrobków.
4. Kompleks pałacowy w Myśliborzu z 1861 roku. Jest to neogotycki pałac, dwukondygnacyjny, z tarasami i dwoma wieżami. Urozmaicają go malownicze ryzality oraz wykusze. Całość wieńczy krenelaż osłaniający płaski niegdyś dach. W fasadzie znajdują się dwa okna zamknięte łukami tudorowskimi. Pozostałe okna są w większości ostrołuczne. Obok zachował się park w stylu angielskim, w którym rosną m.in. 300-letnie cisy oraz platany, sosny czarne i daglezie.
5. Wczesnorenesansowy dwór w Kłonicach położony jest na zboczu niewielkiego wzniesienia. Jego bryła jest rozczłonkowana i asymetryczna, co jest następstwem przebudowy, jaka miała miejsce w 1879 r. Obiekt posiada dwie wieże: cylindryczną i kwadratową. Przed pałacem rozciąga się pas niewielkiego parku ze stawem i nasadzeniami pojedynczych drzew. Od zachodu przylega ogród ozdobny otoczony konstrukcją pergoli.
6. Kościół p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego z XIV wieku we Wiadrowie. Jest to budynek gotycki, zbudowany z kamienia. Posiada kwadratową wieżę ze szczypcowym dachem. Wewnątrz występują elementy gotyckiej kamieniarki, jak żebra sklepienia prezbiterium, portale, okno zakrystii. Z wyposażenia znajduje się tu ciekawy renesansowy ołtarz i chrzcielnica. Na zewnątrz zachowało się kilka podniszczonych nagrobków renesansowych, a przed bramą krzyż pokutny z aureolą.
7. Kompleks pałacowo-parkowy w centrum Wiadrowa z XVI wieku, a przebudowany w XVIII wieku. Otoczony jest fosą, przez którą prowadzi most zdobny w dwa lwy. Przed wejściowym portalem znajdują się tarcze herbowe.
8. Wieża widokowa na wzgórzu Radogost wzniesiona w 1912 r. Jest to zalesione wzgórze o wysokości 398 m n.p.m., na którym znajdują się kwaśne dąbrowy z udziałem chronionego jarzęba brekini. Poza tym występuje tu stanowisko bardzo rzadkiego ssaka-popielicy. Dostrzega się także ślady wczesnośredniowiecznego grodziska. Wieża ta ma wysokość 12 metrów. Wieża ta stanowi punkt widokowy.
9. Kościół p.w. św. Józefa Oblubieńca Najświętszej Maryi Panny w Kwietnikach z XV wieku wzniesiony na otoczonym murem cmentarzu przykościelnym. Jest to skromna budowla jednonawowa na rzucie prostokąta z wieżą od zachodu. Ma on charakter gotycko-barokowy.

Wewnątrz znajdują się trzy gotyckie rzeźbione Madonny, barokowy ołtarz główny, ambona i rzeźby świętych Floriana i Jana Nepomucena. Obok ołtarza usytuowany jest ciekawy stojący zegar.

10. Kościół p.w. Wniebowzięcia NMP w Nowej Wsi Wielkiej z XV wieku pochodzenia średniowiecznego, a przebudowany w XVIII wieku. Położony jest na wzniesieniu górującym nad wsią, otoczony kamiennym murem. Jest to skromna jednonawowa budowla, z prezbiterium wyodrębnionym łukiem, a w jego ścianie znajduje się gotyckie tabernakulum. Poza tym zachowała się gotycka rzeźba Madonny i renesansowe epitafia oraz dzwon.

6.6. Zabytki gminy Wądroże Wielkie

Gmina Wądroże Wielkie na pograniczu dwóch makroregionów Polski Południowo-Zachodniej: Niziny Śląsko-Łużyckiej oraz Makroregionu Przedgórze Sudeckiego. Siedziba gminy – Wądroże Wielkie znajduje się w jej zachodniej części. Przez północno-wschodnią część gminy, nieco poniżej jej centrum, przebiega autostrada A4. Jest to najkrótsze połączenie na linii Berlin-Lwów. Atutem wynikającym z położenia jest więc łatwa dostępność dla krajów sąsiadujących z Polską od zachodu i południa, co w aspekcie turystycznym ma istotne znaczenie. Gmina Wądroże Wielkie jest gminą typowo rolniczą. Istnieją tu dobre warunki naturalne dla rolnictwa i uprawy roślin. Ponad 86% jej powierzchni stanowią użytki rolne. Powierzchnia gminy wynosi 89,15 km² i liczy 4181 mieszkańców. Ludność skupiona jest w 18 sołectwach, rozmieszczonych dość równomiernie na terenie gminy.

Teren gminy posiada bogatą historię. Rejon Wądroża Wielkiego znany jest jako miejsce intensywnej eksploatacji złota w średniowieczu, zwłaszcza w XIV wieku. Wśród zachowanych zabytków dominują głównie obiekty sakralne. Do najważniejszych zalicza się:

1. Kościół p.w. Matki Bożej Różańcowej w Wądrożu Wielkim z 1288 r. Jest to jednonawowa budowla z wydzielonym prezbiterium i półkolistą apsydą. Występuje skokowy portal oraz pozostałości ozdobnej kamieniarki okien apsydy, gzymsy impostowe łuku tęczowego. Mury budowli wykonano z grubsza obrobionych ciosów kamiennych. W łuku tęczowym widoczne są pozostałości przegrody. Wewnątrz do dziś przetrwał drewniany barokowy ołtarz i renesansowa ambona. Sklepienie zdobi rokokowy żyrandol oraz pochodzący z tego okresu krucyfiks. W XIX w. nadbudowano ściany nawy, założono stropodach nad nawą oraz wzniesiono wieżę.
2. Kościół p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny powstał w początkach XIV wieku w Mierczycach; położony jest na wzniesieniu przy drodze wiodącej przez wieś. Jest to jednonawowa budowla kryta stropem, z prezbiterium o nieznanym zakończeniu i przykryciu. Kościół zbudowano z kamienia łamanego, portal wykonano z ciosów piaskowca. Zachowane są mury nawy i częściowo prezbiterium. W południowej ścianie nawy jest osadzony portal ostrołukowy, uskokowy z parą kolumnienek ze spłaszczonymi bazami na wysokim ośmiobocznym cokole, z profilowanymi uskokami. Z późnego średniowiecza pochodzi wieża. Pozostałe przybudówki powstały w czasach nowożytnych. Do dziś przetrwała siedemnastowieczna ambona i bogato zdobiony prospekt organowy. Godne uwagi są też pochodzące z tegoż okresu nagrobki rodziny Schweinichenów. W XVIII w. podczas przebudowy kościoła zlikwidowano znajdujący się wokół cmentarz. Pozostały po nim jedynie dwa późnobarokowe nagrobki wmurowane w zewnętrzną ścianę świątyni. Zachował się także krzyż pokutny wmurowany w okalający kościół mur.
3. Pałac wzniesiony w XVII w. w Mierczycach w stylu renesansowym, przebudowany w XIX w. Pałac ozdobiony został wspaniałym portalem. Cztery kolumny wyraźnie odbiegają od pozostałej części budowli o skromnej elewacji. W pomieszczeniu na piętrze zachowały się stiuki i piec o bogato zdobionych.
4. Renesansowy dwór w Pawłowicach Wielkich z 1584 r. wzniesiony jest z cegły. Wewnątrz do naszych czasów przetrwały sgraffita i bogata kamieniarka. Budynki tylko częściowo ustawione są w regularny czworobok. Trzy z nich zlokalizowane są na północny wschód od pałacu, a jeden (obora) znajduje się poza czworobokiem. Niektóre murowane są z kamienia i cegły, inne wyłącznie z cegły. Nakryte są stromymi, ceramicznymi dachami, posiadają zachowaną bez większych zmian bryłę, konstrukcję więźby i sklepień. Całość otacza kamienny mur.
5. Kościół parafialny p.w. św. Piotra i Pawła w Kosiskach z drugiej połowy XVIII w. wzniesiony na miejscu wcześniejszego kościoła z XVI w. Zachował się tu barokowy ołtarz i drewniana ambona z początku XVIII w. Na starszą wygląda kamienna chrzcielnica. Najprawdopodobniej została ona przeniesiona tu z innego obiektu. W XIX–XX w. przebudowano go w modnym wówczas stylu neobarokowym. Cennym zabytkiem jest również cmentarz założony w XVI w. wraz z zachowanym murem cmentarnym z XVI w., pięknie wykonana płyta epitafijna z 1551 r. i brama z 1572 r. Walory całości podkreśla skupienie osłonowe złożone z lipy, kasztanowca i jesionu.
6. Kościół p.w. św. Marcina w Postolicach pochodzi z XV wieku. Ta niewielka świątynia wybudowana z kamienia i cegły świadczy o zamożności ówczesnych mieszkańców tych terenów. Wewnątrz zachował się noszący charakterystyczne cechy stylu barokowego bogato dekorowany ołtarz główny i nieco skromniejszy ołtarz boczny. Godna uwagi jest bardzo piękna rzeźba gotyckiej madonny niemająca sobie na terenie gminy równej i równie cennej. Najprawdo-

podobniej pochodzi ona z nieistniejącego ołtarza skrzyniowego być może z poza obszaru gminy i znalazła się w ramach przenosin obiektów po roku 1945. Wokół kościoła rozpościera się cmentarz parafialny pochodzący z XIV w., cenny z uwagi na starodrzew lipy rosnącej wzdłuż murów.

7. Kościół p.w. Serca Pana Jezusa w Granowicach z XVI wieku. Świątynia ta łączy w sobie kilka stylów. Czterokątna u podstawy wieża zwieńczona została barokowym hełmem. Z tego okresu zachowała się do naszych czasów we wnętrzu kościoła ambona i ołtarz. Ciekawostką jest malowane na desce epitafium pochodzące z 1619 r. przedstawiające Chrystusa na Górze Oliwnej, poniżej zaś wizerunki zmarłych. Wokół kościoła usytuowany jest cmentarz założony w XIV w., na terenie którego znajduje się starodrzew z przewagą lipy drobnolistnej o wybitnych walorach krajobrazowych.
8. Dawny dwór w Budziszowie Małym jest prostą, dwukondygnacyjną budowlą, krytą dwuspadowym dachem z lukarnami. Wejście główne w wąskim ryzalicie, przechodzącym pod linią okapu w wieżyczkę, dostępne jest po schodach. Po przeciwległej stronie znajduje się niewielka przeszklona wybudówka z wejściem ogrodowym, nad nią zaś dostępny z pierwszego piętra taras. Zachowany do naszych czasów budynek powstał zapewne w XX wieku na miejscu wcześniejszej budowli. Dworski park w Budziszowie Małym, mimo znacznych zaniedbań, jest ciągle pięknym zabytkowym założeniem parkowym.

Poniższa tabela ilustruje zestawienie zabytków wpisanych do rejestru Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (łącznie 313 obiektów) wg rodzajów i położenia w gminach:

Gmina	Zabytki nieruchome	Zabytki ruchome	Zabytki archeologiczne
miasto Jawor	37	6	1
gmina Bolków	40	7	10
miasto Bolków	18	–	3
gmina Paszowice	37	10	9
gmina Mściwojów	25	11	7
gmina Męcinka	28	10	6
gmina Wądroże Wielkie	32	4	12
Razem	217	48	48

W dalszej części zostały przedstawione najważniejsze zabytki archeologiczne, nieruchome i ruchome (także nieujęte w rejestrze konserwatora); określono stan zachowania wybranych zabytków ruchomych i nieruchomych.

7. Zabytki archeologiczne na terenie powiatu jaworskiego

Gmina Jawor

1. Cmentarzysko całopalne kultury łużyckiej odkryte na przełomie XIX i XX wieku wzdłuż linii kolejowej ze Starego Jawora do Brachowa. Odkopano tam przeszło 1000 popielnic.
2. Groby całopalne z okresu kultury łużyckiej na terenie ogrodu Sądu Powiatowego, na Placu Seniora i na terenie Zamku Piastowskiego.
3. Groby skrzyniowe kultury pomorskiej odkryte na terenie Żarku.
4. Znajdźiska kultury grobów jamowych odkryte na terenie Jawora.
5. Znajdźiska monet z okresu rzymskiego na terenie Jawora.
6. Wieża mieszkalna z XIII wieku na terenie Zamku Piastowskiego. W południowej części dziedzińca odkryto fundamenty i część niższej kondygnacji wieży mieszkalnej wzniesionej najprawdopodobniej na początku lat 20. XIII wieku przez Radostawa z Bolesławca.
7. Pozostałości fortyfikacji Bramy Strzegomskiej odkryte na północ od Wieży Strzegomskiej.

Gmina Wądroże Wielkie

1. Grodzisko z okresu kultury łużyckiej zbudowane około 650–500 r. p.n.e. na Górze Papaja, około 250 metrów na wschód od obecnych zabudowań dawnego PGR-u w Mierczycach. Przebudowane po przybyciu na te ziemie Słowian najprawdopodobniej w VII wieku n.e. Zachowany miejscowo wał izbic owy oraz dwa tarasy. Wymiary grodziska to 124 x 97 metrów.
2. Cmentarzysko kultury łużyckiej w Mierczycach. Związane najprawdopodobniej z pobliską osadą obronną. Typowe wyposażenie tutejszych grobów to naczynia gliniane, wyroby metalowe (szpile, bransolety, naszyjniki z brązu, noże itd.).
3. Cmentarzysko kultury łużyckiej w Biernatkach.
4. Ślady osad kultury łużyckiej w Gądkowie, Granowicach, Kępach, Mierczycach i Wądrożu Wielkim.
5. Osada z okresu rzymskiego w Mierczycach. Odkryto tutaj kilka domostw mieszkalnych i budynków gospodarczych o konstrukcji słupowej. Cmentarzyska z tej epoki odkryto dotąd w Budziszowie Wielkim i w Mierczycach.

Gmina Męcinka

1. Grodzisko wczesnośredniowieczne i dwa stanowiska archeologiczne w Chełmcu.
2. Wczesnośredniowieczne grodzisko na Górze Górzec koło Męcinki. Zbudowany na szczycie trzeciorzędowego wulkanu. Zachowały się resztki wału drewniano-ziemnego oraz fosy.
3. Osada z XVIII wieku w Muchowie.
4. Ślady osadnictwa z epoki kamienia oraz wczesnej epoki brązu, relikty osadnictwa z późnego średniowiecza, wczesnośredniowieczne grodzisko – w Sichowie.
5. Diadem z III okresu epoki brązu znaleziony w okolicach Sichowa w 1907 roku. Umieszczone na nim symbole świadczą, że był prawdopodobnie przedmiotem służącym kultowi solarnemu.
6. Całopalne cmentarzysko w Męcince datowane na okres halszacki. Znaleziono tam m.in. szpilę związaną z kulturą pomorską.

Gmina Bolków

1. Stanowiska z okresu epoki brązu oraz znaleziska rzymskich monet na terenie Starego Miasta w Bolkowie.
2. Osady średniowieczne w Świnach.
3. Osady średniowieczne w Wolbromku.

Gmina Paszowice

1. Trzy wczesnośredniowieczne grodziska na terenie Wąwozu Myśliborskiego oraz dwa na pobliskiej Górze Rataj. Największe z grodzisk, noszące potoczną nazwę "Szwedzki Szaniec", a przez archeologów określane jako "Myślibórz III", położone jest po północnej stronie jaru, na bezimienym wzgórzu (310 m). Ma owalny zarys (85 x 70 m), otoczone jest częściowo zachowanym wałem. Datowane jest na VII–IX w. i wiązane z Państwem Wielkomorawskim. Dwa pozostałe grodziska znajdują się po południowej stronie Jawornika, na "cyplach" wznoszących się ponad zakolami doliny. Przypuszczalnie były to tzw. grody refugialne, które nie były stale zamieszkałe, a jedynie wykorzystywane do ukrywania się okolicznej ludności w czasie zagrożenia wojennego. Datowane są na XII–XIII w.
2. Wczesnośredniowieczne grodzisko Kobylca (Myślibórz II) na terenie Owczarni (około 500 metrów na północ) w Myśliborzu. Ma kształt wydłużone trójkąta o długości około 60 metrów. Częściowo zachowane wały.
3. Grodzisko w Bolkowicach zawierające stanowiska od neolitu, przez kulturę łużycką do średniowiecza.
4. Wczesnośredniowieczne grodzisko w okolicy Siedmicy (1 km na zachód).
5. Cmentarzysko całopalne z III w. n.e. w Sokolej.
6. Liczne znaleziska ceramiki kultury łużyckiej oraz monet z okresu rzymskiego na terenie Paszowic.

Gmina Mściwojów

1. Osady wczesnośredniowieczne w Luboradzu.
2. Osady kultury łużyckiej w Mściwojowie i Nienaszowie.

8. Zabytki nieruchome – stan zachowania

8.1. Gmina Jawor

1. **Zamek Piastowski (gmina Jawor)** zbudowany został na początku XIII wieku, a później systematycznie był przebudowywany i powiększany; został zmodernizowany w latach 1510–1538 i wraz całym systemem fortyfikacji miejskich dostosowany do użycia broni palnej. Wzniesiono wówczas 3-kondygnacyjną basztę alkierzową o narysie podkowy ze strzelnicami na każdej kondygnacji. W 1568 r. zamek został gruntownie przebudowany w stylu renesansowym. Wzniesiono wówczas zachowaną do naszych czasów wieżę. Doszczętnie wypalony w 1648 r. został odbudowany w latach 1656–1665. Po zajęciu Jawora przez Prusaków zamek został przebudowany do obecnej postaci. Wzniesiono wówczas wschodnie skrzydło więzienne i dobudowano od północy parterową przybudówkę i reprezentacyjną bramę z dwoma orłami. W XVIII w. następuje dobudowa parterowej przybudówki z reprezentacyjną bramą i pomieszczeniami dla straży więziennej. Zamek Piastowski (Książęcy) przeszedł cztery fazy budowy. I faza – ok. I ćw. XIII w. – powstaje mieszkalna kamienna wieża; była wielokondygnacyjna, stała w centrum dziedzińca o średnicy 30 m, prawdopodobnie była to siedziba kasztelanii. II faza – ok. III ćw. XIII w. – powstaje druga wieża położona na południe od pierwszej jako siedziba – rezydencja dla księcia Henryka, najstarszego syna Bolesława Rogatki, przygotowującego się do objęcia rządów nad Jaworem, co nastąpiło w 1274 r. Fundamenty wzniesiono z kamienia, a pierwszą nadziemną kondygnację z cegły. III faza – wieżę otoczono wraz z dziedzińcem zamkowym murem obronnym z kamienia o grubości 2,20 m (ok. 1274–1286). IV faza (pierwsze dziesięciolecie XV w.) – dobudowywanie nowych elementów gotyckiego zamku. W okresie renesansu Zamek przechodzi ogromne przeobrażenia. W latach 1510–1538 w ramach wprowadzenia na szeroką skalę broni palnej zamek zostaje poddany modernizacji. Zostaje wzniesiona trzykondygnacyjna baszt-

ta alkierzowa o narysie podkowy z otworami do broni palnej na każdej kondygnacji. W 1568 r. następuje przebudowa w stylu renesansowym. Zostaje wzniesiona dzisiejsza wieża zamkowa w południowo-zachodnim narożniku wewnętrznego dziedzińca. Zostaje nadbudowana trzecia kondygnacja w skrzydle zachodnim, składająca się z dwóch dużych sal nakrytych sklepieniami kolebkowymi z lunetami. Zostaje także powiększona budowla okalająca dziedziniec od wschodu. Kolejne wielkie przeobrażenia – lata 1656–1665 to odbudowa zamku po zniszczeniach okresu wojny trzydziestoletniej. Obejmują one naprawę uszkodzeń w rezydencji gubernatora, jego kancelarii oraz sali sejmowej, odbudowę zamkowej wieży, ponadto dodano do niej dzwon z datą „1665”. Czterdzieści lat później wieża zostaje odnowiona i wyposażona w zegary. W 1673 r. zostaje dodane ozdobne obramienie do wejścia na klatkę schodową prowadzące do kancelarii naczelnika prowincji i sali sejmowej. Po 1745 r. obiekt przechodzi w ręce pruskie i zostaje przekształcony w zakład dla umysłowo chorych i więzienie. W II połowie XVIII w. – rozbudowano budynek bramny i dodano trzecie piętro. Dobudowano także parterową przybudówkę z bramą reprezentacyjną i pomieszczeniami dla straży więziennej. Komunikacja z wewnętrznym dziedzińcem więziennym odbywa się teraz poprzez dwie bramy i długą sień bramną. Ponadto w owym czasie przystosowano II piętro południowego skrzydła, posiadające wysokość dwóch kondygnacji, do pełnienia funkcji więziennej kaplicy. Połowa XIX w. to kolejna przebudowa, której gruntownie zostaje poddane całe południowe skrzydło. Powstaje dzisiejszy budynek stojący na prawo od zewnętrznej bramy więziennej. Wówczas znajdowały się w nim pomieszczenia administracji więziennej, szpitala oraz apteki. Od połowy XIX w. od strony zachodniej stawiano dobudówki do elewacji zamku – więzienia. Proces ten trwał do początków XX w., kiedy to zakończono go po stronie wschodniej. Obecny stan techniczny obiektu jest zły i wymaga szybkiego remontu (znaczne ubytki tynku, zniszczone rynny, zawilgocone mury, dziurawy dach).

2. **Fragmenty murów miejskich z końca XIII w.** – odcinek między ul. Legnicką i Poniatowskiego po remoncie z początku lat 90. znajduje się w najlepszym stanie. W szybkim tempie porastają go jednak samosiejki, których niezwłoczne usunięcie jest bezwzględnie konieczne dla uniknięcia uszkodzeń strukturalnych. Odcinek przy ul. Chrobrego jest od prawie dwóch lat stale zagrożony katastrofą budowlaną; ryzyko takie pogłębiają porastające koronę samosiejki, które niszczą strukturę muru.
3. **Międzymurze** – dwie linie murów obronnych: XIII-wieczna i XVI-wieczna oraz fosa. W centrum muru XIII-wieczna znajduje się Baszta Albrechta. Stan muru gotyckiego jest zły. Górna część odcinka północnego na długości prawie 20 metrów zawaliła się na stronę zachodnią. Koronę porastają samosiejki niszczące strukturę muru. Występuje stałe zagrożenie katastrofą budowlaną. Oczyszczoną w ubiegłym roku fosę na całej długości pokrywają niszczące jej strukturę samosiejki drzew i krzewów.
4. **Wieża** (nazywana także umownie, choć nieco błędnie, Basztą) Strzegomska będąca pozostałością po dawnych murach miejskich z XIII w. Uszkodzenie hełmu w wyniku katastrofy budowlanej w ubiegłym roku wymaga kontynuacji rozpoczętego wówczas remontu;
5. **Dwór Hellwinga** wraz z tzw. **źródłem św. Jadwigi** – w XIV w. obszar ten stał się prywatnym majątkiem, a pierwotnie należał do zamkowego folwarku.
6. **Kaplica św. Barbary** – pierwsze informacje znajdują się w kronice miejskiej już w 1311 r. (określano ją wówczas jako „kościół zaniedbany”). Po pożarze miasta w 1776 r. przebudowano ją do obecnej postaci. Zawilgocenie części murów wymaga szybkiej interwencji.
7. **Kościół parafialny p.w. św. Marcina** – zbudowany w latach 1330–1370 w Jaworze.
8. **Ratusz miejski z wieżą** – pierwsze wzmianki pochodzą z 1372 r.; 65-metrowa wieża to pozostałość po dawnym gotyckim wyglądzie ratusza. W 1556 r. zamontowano na wieży dzwon sprzężony z mechanicznym zegarem; w 1573 r. przebudowano wieżę (dobudowa części ośmiobocznej oraz zwieńczenia); w 1598 r. dodano nową tarczę zegara ratuszowego; 21 stycznia 1603 r. przeniesiono na wieżę część połączanego hełmu Wieży (Baszty) Strzegomskiej; w 1617 r. wstawiono nowy zegar; w 1693 r. dokonano wymiany hełmu wieży po uszkodzeniach artyleryjskich okresu wojny trzydziestoletniej, a w 1786 r. przeprowadzono ostatnią przebudowę wieży. **Budynek Ratusza** – pochodzi z XIV w.; stopniowa przebudowa w XVI w. nadała mu cechy obiektu renesansowego; w wyniku przebudowy w 1846 r. dobudowano II piętro, usunięto attyki grzebieniowe oraz renesansowy szczyt; po ostatniej przebudowie z 1869 r. usunięto przybudówki od strony zachodniej; po pożarze w 1895 r. odbudowano obiekt w stylu neorenesansowym (1897 r.).
9. **Kaplica św. Wojciecha** – barokowa, ze średniowieczną jednak metryką, sięgającą XIV wieku, kiedy to była synagogą miejscowej gminy żydowskiej. Po wypędzeniu Żydów w 1422 roku została przejęta przez magistrat i w 1436 r. przebudowana na kaplicę szpitalną p.w. św. Wojciecha (Adalberta). Zawilgocenie części murów wymaga szybkiej interwencji.
10. **Kompleks klasztorny franciszkanów-obserwantów (bernardynów)** (1486–1510).
11. **Zamek Anioła** – wzniesiony został w latach 20. XVI w.; przebudowany był w 1573 r., a następnie odbudowano pod koniec XIX w. obiekt przez jaworzan ze szkód, jakie spowodowało zawalenie się części północno-zachodniej zamku. Po 1945 obiekt stopniowo popadał w ruinę, którą jest

- dzisiaj. Stan większej części obiektu jest zły. Mury są zawilgocone i w części północnej stwierdzamy znaczące ubytki. Wskazany jest gruntowny remont i zadaszenie całości.
12. **Kamienica Schwarzbacha** (przy ul. Staszica na posesji nr 4) to renesansowa budowla, powstała w 1570 r., w 1850 r. poddana renowacji, a w 1868 r. przebudowano wnętrza oraz fasady.
 13. **Dom Wallensteina** (pod nr 3 na ul. Legnickiej) – pierwsze wzmianki pochodzą już z XVIII-wiecznej kroniki, z których wynika, że w 1633 zajmował go sam Albrecht von Wallenstein. Od strony zachodniej budynek posiada bogato zdobiony portal renesansowy z pełnowymiarami figurami żołnierzy w antycznym rynsztunku.
 14. **Rynek jaworski** – obecna zabudowa na planie z czasów lokacji miasta powstawała poprzez XVI–XX w. Pierzeje wschodnia i północno-zachodnia zostały zniszczone w 1945 r. i zbudowane od nowa w latach 60. Mimo systematycznych remontów stan wielu zabytkowych kamienic, zwłaszcza w pierzejach południowej i północno-wschodniej jest zły. W większości tych budynków można stwierdzić zły stan rynien oraz zawilgocone i popękane mury.
 15. **Budynek dawnego zakonu beginek (obecnie Zbór Anastasis)** przy ul. Żeromskiego z ok. 1748 r. Obiekt jest obecnie remontowany (odnowiono min. dach oraz dzwonnice); bardzo wysoki stopień zawilgocenia murów nośnych oraz krypty zagraża całości obiektu i wymaga szybkiej interwencji.
 16. **Kamienica Lauterbachów** (Rynek, nr 8) – wybudowana pod koniec XVIII w., po wielkim pożarze miasta z 1774 r.
 17. **Teatr od 1799 r. (obecnie Jaworski Ośrodek Kultury).**
Teatr Miejski pierwotnie budynek teatru był domem kupców (mercatorium) pochodzącym z II poł. XIII w. Był dwukondygnacyjną budowlą z obszernymi i głębokimi piwnicami służącymi za składy towarowe. Jaworskie sukiennice posiadały wówczas na parterze oraz piętrze ławy oraz kramy kupieckie. W ciągu kolejnych stuleci budynek ulegał licznym architektonicznym zmianom. W 1799 r. przeprowadzono adaptację piętra domu kupieckiego na salę teatralną, wybudowano scenę, postawiono drewniane ławy, obito ściany sali teatralnej czerwonym sukrem. W 1850 r. salę zamknięto, a spektakle przeniesiono do hotelu „Złoty Miecz” w Rynku 25. Obiekt ów uległ spaleniowi w 1945 r. W latach 1869–1875 stare sukiennice zostają wyburzone – powstaje budynek Teatru w obecnie zachowanej wersji wzniesiony na podstawie dwukondygnacyjnych piwnic będących pozostałością po domu kupieckim. W latach 1925–1926 odnowiono oraz zmodernizowano scenę i widownię sali teatralnej, wyposażono scenę w kopulastą ścianę (horyzont twardy), oświetlenie oraz nowoczesne kulisy. Zainstalowano reflektory, podświetlacze i projektory na widowni oraz scenie. W 1927 r. pogłębiono przestrzeń przedscenia dla orkiestry (fosa orkiestrowa). Odnowiono wystrój sali teatralnej, foyer i innych pomieszczeń w budynku, powiększono liczbę miejsc na widowni, wyposażono balkon w fotele, wypełniono pola kasetonowego stropu papierowymi malowidłami 8 muz. Dokonano wymiany zdobionych żeberek międzypolowych stropu. Przeprowadzono także renowację bogatej dekoracji ornamentальной balkonu, który wspierany jest na korynckich kolumnach. Nastąpiła zmiana wyglądu zewnętrznego budynku – wprowadzenie wyraźnego podziału liniowego fasady i elewacji bocznych, nałożenie wysokiej jakości tynku oraz połączonych liter z napisem „Stadt Theater”.
 18. **Dworzec kolejowy** (1856 r.).
 19. **Cmentarz żydowski** z II poł. XIX w. Obiekt jest obecnie zdewastowany, większość nagrobków została uszkodzona lub przewrócona. Całość porastają samosiejki. Wskazana jest naprawa uszkodzonych macew, oczyszczenie obiektu oraz rekonstrukcja ogrodzenia.
 20. **Cukrownia w Starym Jaworze** – założona pod koniec XIX stulecia; rejestr zabytków wymienia w jej kompleksie aż 43 oddzielne budynki. W latach dwudziestych XX w. nastąpiła rozbudowa, wyposażono ją w nowoczesne urządzenia, m.in. do otrzymywania cukru wyższego gatunku, tzw. rafinady. Po 1945 r. naprawiono ocalałe urządzenia i przygotowywano fabrykę do uruchomienia. W latach 1951–1990 dokonywała się ciągła rozbudowa i modernizacja całego kompleksu. W fabryce cukru wymieniono prawie wszystkie urządzenia na nowocześniejsze i wydajniejsze. Lata 70. XX w. to budowa 4-kilometrowej linii wysokiego napięcia, własnej stacji transformatorów oraz rozdzielni, rozbudowa własnej bocznicy kolejowej.

8.2. Gmina Bolków

1. Bolków – **kościół św. Jadwigi** z XIII w.; wieża datowana na lata 1248–1252, pierwsze wzmianki o całym obiekcie w 1298 r.
2. Bolków – **zamek**; część gotycka wzniesiona została w II połowie XIII wieku, pierwsza wzmianka pochodzi z 1277 r. Znacząco był rozbudowany w XIV i XV wieku. W latach 1539–1540 zamek pod kierownictwem lombardzkiego architekta Jakuba Parra został kolejny raz przebudowany. Zrujnowany po wojnie trzydziestoletniej został częściowo odbudowany w I połowie XX wieku.
3. Bolków – **Ratusz miejski**; wzniesiony u schyłku XIV w., przebudowany w 1827 r. w duchu klasycyzmu, po spłonięciu w 1263 r. odbudowany w 1670 r.
4. Bolków – **kamieniczki w Rynku**; (pochodzące z XVII w, z podcieniami, obecna zabudowa powstawała w XVIII–XIX w.
5. Bolków – **pałac barokowy** z XVIII w. z ok. 1797 r.

6. Bolków – **barokowa kapliczka** z XVIII w.
7. Bolków – **kościół ewangelicki** z 1855 r.
8. Bolków – **Anielska fontanna** z ok. 1858 r.
9. Sady Górne – **kościół Narodzenia NMP** z XIII/XIV w., pałac z 1775 r.
10. Płonina – ruiny zamku **Niesytno** z XIII wieku oraz renesansowego pałacu. Stan obiektu jest zły. Muru są w większości zawilgocone i porośnięte samosiejkami. W wielu miejscach można stwierdzić rozległe ubytki.
11. Lipa – gotycko-renesansowy **zamek** z XIII w. Wzniesiony został najprawdopodobniej na początku XIII wieku, przebudowany w XVII wieku do formy renesansowej, następnie zrujnowany po 1945 r. Od dwóch dekad pozostawiony bez opieki obiekt jest systematycznie dewastowany. Pogarsza się zwłaszcza stan gotyckiego domu mieszkalnego, który w ostatnich latach zupełnie stracił zadanie. Stan tej części zamku stwarza stałe zagrożenie katastrofą budowlaną.
12. Świny **kościół św. Mikołaja** z prawdopodobnie 1319 r.
13. Lipa – **kościół gotycki p.w. św. Piotra i Pawła** wymieniany już w 1330 r.
14. Mysłów – **kościół św. Jana Chrzciciela** z końca XIII w.
15. Lipa – **budynek podzamcza** z XIV w.
16. Świny – **zamek** gotycko-renesansowy; ruiny gotycko-renesansowego zamku wyżynnego, na miejscu grodu z X w.; najstarszą częścią jest – wzniesiona na litej skale – 4-kondygnacyjna wieża mieszkalna z XIV/XV w., rozplanowana na rozrysie prostokąta; w połowie XV w. zamek powiększono o budynki mieszkalne i bramę wjazdową; gruntowne zmiany, wraz ze zmianą funkcji, warownia przeszła po 1620 r.; powstał wówczas zamek dolny, otoczony fortyfikacjami bastionowymi i okazałe skrzydło wschodnie, flankowane potężnymi cylindrycznymi basztami; zamek poprzez ukształtowanie terenu ma nieregularną formę i składa się z kilku zróżnicowanych budynków; największe jest skrzydło wejściowe z około 1620 r., 3-kondygnacyjne, 11-osiove, z okazałą bramą wjazdową i furtką wejściową, obramioną dekoracyjnymi portalami; pomieszczenia były zasklepione i dekorowane w duchu renesansu, obecnie zachowały się tylko mury z ozdobnymi szczytami i kroksztynami wykuszy latrynowych oraz pozostałości dekoracji sgraffitowej; od XIII do XVIII w. siedziba rodu Świnków.
17. Kaczorów **kościół św. Mikołaja** – z XIV w.; gotycko-barokowy.
18. Stare Rochowice – **kościół św. Jana Chrzciciela** z XIV w., gotycki.
19. Lipa – **kościół św. Apostołów Piotra i Pawła** z XIV w., późnogotycki, jednonawowy.
20. Wolbromek – **kościół św. Barbary** z XV w.; wg niektórych źródeł część może pochodzić z XII w.
21. Kaczorów – **pałac** z 1521 r.
22. Płonina **pałac z XVI w. na podzamczu** obiektu. Spalony na skutek pożaru w latach 90. jest obecnie ruiną. Brak trwałego zabezpieczenia powoduje postępującą dewastację obiektu.
23. Lipa – **pałac** – właściwie **zespół pałacowy**, budynek dawnego dworu z XVI w.
24. Lipa – **pałac barokowy** z 1628 r., w stanie kompletnej ruiny.
25. Mysłów – **pałac** wzniesiony w XVII w.
26. Lipa – **willa** – pierwotnie renesansowy dwór z XVIII w.
27. Jastrowiec – **pałac** z II połowy XVII w. Obiekt został w ostatnich latach częściowo wyremontowany przez prywatnych właścicieli.
28. Jastrowiec – **„Zamek na wodzie”** z II połowy XVIII w.
29. Jastrowiec – **kapliczka pokutna**.
30. Stare Rochowice – **pałac późnorenesansowy** z pocz. XVII w., ruiny.
31. Sady Górne – **pałac** z 1775 r.
32. Stare Rochowice – przylegający do ww. obiektu **budynek gospodarczy** z XIX w.
33. Wolbromek – **dwór** powstały ok. 1841 r.
34. Sady Dolne – **pałac** z 1844 r.
35. Wierzchosławice – **kościół św. Józefa Oblubieńca NMP** (II połowa XVIII), klasycystyczny.
36. Kaczorów – **kościół Błogosławionej Karoliny Kózki** z 1904 r.

8.3. Gmina Męcinka

1. Piotrowice – **kościół z XIII w. p.w. św. Piotra i Pawła**, wczesnogotycki bądź późnoromański (sprzeczne doniesienia w źródłach), przebudowany w XVIII w.
2. Kondratów – **kościół gotycki p.w. św. Jerzego** z XIV w.
3. Myślinów – **kościół gotycki. p.w. Wniebowzięcia NM Panny** z XIV w., przebudowany w XVII w.
4. Pomocne – **kościół gotycko-barokowy, p.w. św. Marcina** z XIV w., przebudowany w XVIII w.
5. Małuszów – **kościół gotycki p.w. Narodzenia NM Panny** z XIV w., przebudowany w XVIII w.
6. Męcinka – **kościół pochodzący z XV w. p.w. św. Andrzeja Apostoła**, przebudowany w XIX. Obecnie pozostała po nim tylko wieża wraz z krenelażem ozdobionym elementami gotyckiego łuku.

7. Słup – **kościół p.w. Wniebowzięcia NM Panny**, barokowy, powstał w XV wieku, lecz gruntowną przebudowę przeszedł w XVIII w.
8. Sichów – **kościół p.w. Niepokalanego Poczęcia NM Panny**, z okresu późnego gotyku z XV w.
9. Słup – **gotycka kaplica przedpogrzebowa** z XVI w. na przykościelnym cmentarzu.
10. Chełmiec – **kościół p.w. św. Jana Chrzciciela** z XVI w., gotycko-barokowy, przebudowany w XVIII w.
11. Małuszów – **dwór** z pocz. XVII w., przebudowany w XVIII w.; w 1912 r. dobudowano kamienny portyk od strony północnej, obecnie w trakcie remontu.
12. Kondratów – **ruiny plebanii** z XVII w.
13. Piotrowice – barokowy **pałac** (obecnie ruiny) z lat 1730–1740; w latach trzydziestych XVIII w. otrzymał barokowe podziały. Zrujnowany w latach 70. pałac utracił dach i większość stropów. W chwili obecnej stwarza stałe zagrożenie katastrofą budowlaną. Kompletnie zarośnięty i zdewastowany jest przylegający do niego dawny park.
14. Kondratów – dawne zabudowania folwarczne – **czworaki** z XVIII w.
15. Sichów – **pałac** (obecnie ruiny) z XVIII w., barokowy. Przebudowany w początkach XIX w. i ok. 1880 r. – nadano obiektowi neorenesansowy kostium. Ostatnie zmiany – lata trzydzieste XX w. to zmiany we wnętrzach i zmiana elewacji. Spalony został w 1945 r. Obecny stan obiektu jest zły. Część murów wykazuje znaczne zawilgocenie, większość porośnięta jest samosiejkami.
16. Pomocne – **plebania** barokowa z 1732 r.
17. Chełmiec – ruiny **dworu** z lat 1793 – 1796 z przylegającym doń starym parkiem.
18. Pomocne – **dom mieszkalny** St. Zwierza z datą 1803.
19. Chroślice – **kapliczka** z 1888 r. połączona z dzwonnica.
20. Muchów – **pałac** z ok. 1910 r.

8.4. Gmina Mściwojów

1. Targoszyn – **kościół p.w. św. Jadwigi** z 1335 r., o formach późnego gotyku.
2. Godziszowa – **kościół p.w. św. Szczepana**, gotycki z XIV w.; przebudowany w XVIII w., jednonawowy z sygnaturką, ma nieckowo sklepione prezbiterium.
3. Snowidza – **kościół p.w. Wniebowstąpienia Pańskiego** z XV w., o cechach gotyku, przebudowany w XVIII w.
4. Mściwojów – ruiny **dworu** wzniesionego ok. 1550 r.
5. Luboradz – **pałac** z XVI w.; rozbudowany w latach 1681–686 najpierw jako renesansowy dwór obronny, następnie po rozbudowie w dzisiejszym kształcie. Większa część obiektu wykazuje znaczne zawilgocenie murów nośnych i znaczne ubytki tynku. Stwierdzić można także liczne uszkodzenia bądź ubytki rynien.
6. Luboradz – **kościół** z XVI w. **p.w. Zaślubin NM Panny**.
7. Marcinowice – **kościół** klasycystyczny **p.w. św. Anny**, zbudowany w XVII w.; kapliczka pokutna wbudowana w mur cmentarza, znajdująca się przy wejściowej bramie.
8. Luboradz – zespół barokowych **budynków gospodarczych (oficyna oraz spichlerz)** z XVIII w.
9. Godziszowa – **pałac** z XVIII w. posiadający resztki barokowo-rokokowej dekoracji zewnętrznej; krzyż pokutny z wrytym mieczem ostatnio przeniesiony na wzgórek. Praktycznie zachowały się tylko zabudowania dawnego zespołu folwarcznego oraz przylegający niegdyś do pałacu park.
10. Mściwojów – **kościół p.w. Nawiedzenia NM Panny**; zbudowany w XVIII w., barokowy, jednonawowy z wieżą, posiada półokrągłe prezbiterium oraz kruchtę. Na zewnątrz we wnękach na frontonie znajdują się trzy rzeźby, a wejście ujęte jest przez portal, w środku są – barkowa ambona oraz rzeźby.
11. Drzymałowice – **dwór** wybudowany w 1732 r., **park podworski**; remontowany i powiększony o przybudówki w II ćwierci XIX w.
12. Drzymałowice – **budynek o cechach baroku** z datą 1771 na piaskowcowym portalu.
13. Mściwojów – **pałac** z 1550 r., przebudowany w połowie XVIII w. Ponadto z dawnych zabudowań dworu zachowały się pawilon ogrodowy, pawilony oranżerii, kamienne mosty, staw z wyspą oraz tzw. Świątynia Dumania.
14. Mściwojów – **oficyna folwarczna**, klasycystyczna z okresu XIX w.
15. Grzegorzów – stara **strzelnica miejska** założona w 1861 r.
16. Targoszyn – neorenesansowy **pałac** z 1897 r.
17. Zimnik – **dworek** z nieznanego okresu.

8.5. Gmina Paszowice

1. Pogwizdów – wczesnogotycki **kościół p.w. Podwyższenia Krzyża św.** z przełomu XIII/XIV w.
2. Wiadrów – **kościół** gotycki **Podwyższenia Krzyża Św.** z II poł. XIII.
3. Zębówice – „nieznana” **wieża rycerska** z XIV w.; odkryta w zeszłym roku, oczekuje na wpis do rejestru zabytków.

4. Wiadrów – **ściany boczne i portale** pozostałe po **kościelie ewangelickim** zbudowanym w 1788 r.
5. Paszowice – **kościół** gotycki z XIV w. **p.w. św. Trójcy**.
6. Grobla – **kościół p.w. św. Anny** z XIV w.; krzyż pokutny.
7. Kwietniki – **kościół** gotycko-barokowy **p.w. św. Józefa** z XV w.
8. Myślibórz – trzy **grodziska** z okresu XIV–XV w.
9. Nowa Wieś Wielka – **kościół** z XV w. **p.w. Wniebowzięcia NM Panny**.
10. Wiadrów – pałac z XVI w., przebudowany w wieku XVIII, otoczony **fosą**.
11. Grobla – **pałac** z XVI w.; przebudowywany wielokrotnie w XVIII i XIX stuleciu; ostateczną formę uzyskał w wieku XX.
12. Kłonicze – **pałac** z ok. 1577 r. W 1879 r. został przebudowany na dzisiejszy kształt z renesansowego dworu; od lat 90. obiekt jest sukcesywnie remontowany.
13. Pogwizdów – dawny **dworek** z XVII w. o cechach klasycyzmu.
14. Wiadrów – **pałac** z 1770 r., zmodernizowany w III ćw. XVIII w.; dawny ogródek ozdobny od strony wschodniej powstał w poł. XVII w.
15. Paszowice – poewangelicki **kościół** z XVIII **p.w. św. Trójcy** – barokowy.
16. Paszowice – **plebania barokowa** z XVIII w.
17. Pogwizdów – **kościół** poewangelicki z XVIII **p.w. Wniebowstąpienia Pańskiego** (1741 r.).
18. Kwietniki – ruiny **folwarku** z klasycystycznym **spichlerzem dworskim** (połowa XVIII w.).
19. Kosiska – **pałac** z poł. XVIII w., barokowy.
20. Wiadrów – **obora** z XVIII w.
21. Pogwizdów – **pałac** z 1800 r. klasycystyczny, ruiny; przebudowywany w XIX i XX w., od lat 70. pozostaje opuszczony.
22. Jakuszowa – **pałac** z połowy XIX w., klasycystyczny; w XX w. przeprowadzono szereg przebudów i modernizacji.
23. Myślibórz – **pałac** z lat 1859–1861, zrealizowany w stylu gotyku angielskiego (Tudorów); w 1998 r. pałac został całkowicie odrestaurowany ze stanu kompletnej ruiny.
24. Lipa – **pomnik przyrody** w górnej części wsi.

8.6. Gmina Wądroże Wielkie

1. Bielany – **pałac**; obecnie całkowicie przebudowany i zmieniony nie do poznania.
2. Budziszów Wielki – **kościół p.w. Dobrego Pasterza** z 1250 r.
3. Budziszów Wielki – XIII-wieczny **cmentarz**.
4. Wądroże Wielkie – **cmentarz** z XIII w.;
5. Wądroże Wielkie – **kościół p. w. Matki Bożej Różańcowej** z 1288 r.
6. Mierzyce – **kościół p. w. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny** z XIV w.
7. Postolice – **cmentarz** parafialny z XIV w.
8. Postolice – **kościół** XV-wieczny **p.w. św. Marcina**.
9. Budziszów Wielki – **pałac** z XV wieku; skrzydło wschodnie wzniesiono zostało w ok. 1800 r.
10. Pawłowice Wielkie – **dwór** renesansowy z 1584 r., rzadki przykład tego typu obiektu z tamtego okresu bez obronnych umocnień.
11. Wądroże Małe – renesansowy **dwór** z XVI w. Obecny wygląd jest wynikiem największej XIX-wiecznej przebudowy, która zatarła pierwotne stylistyczne cechy obiektu.
12. Granowice – **kościół p.w. św. Serca Pana Jezusa** z XVI w.
13. Wądroże Wielkie – **pałac** z I połowy XVII w., zbudowany na zrębach wcześniejszego, renesansowego dworu; ok. 1800 r. nastąpiła przebudowa nieznacznie powiększająca obiekt, wykonano nową elewację w duchu klasycyzmu, natomiast „modernizacja” z lat 60. XX w. całkowicie praktycznie zdewastowała obiekt wraz z całym jego wyposażeniem.
14. Mierzyce – **pałac** z I ćwierci XVIII w., powstały w miejsce XVI-wiecznego dworu wodnego; przebudowywany w 1880 r.; otoczony fosą i parkiem w stylu ogrodu francuskiego.
15. Mierzyce – **ogród** z XVIII w.
16. Postolice – klasycystyczny **dwór** z I połowy XIX w., zmodernizowany pod koniec XIX w.
17. Budziszów Wielki – **aleja lipowa** z końca XIX w. wraz z kasztanowcami białymi oraz posadzonymi po 1945 r. topolami kanadyjskimi.
18. Sobolew – **pałac** wzniesiony ok. 1890 r.
19. Budziszów Mały – **pałac** z 1908 r.
20. Kosiska – **kościół p.w. św. Piotra i Pawła** (czas powstania nieznany).

9. Zabytki ruchome – stan zachowania

9.1. Gmina Jawor

1. **Kościół p.w. św. Marcina** – witraż z Chrystusem Zmartwychwstałym (1870 r.); witraż: święci Piotr, Paweł i Andrzej (1870 r.), barwne malowidło na sklepieniu nawy południowej (XIV–XV w.), charakterystyczna główka (maska) na głowicy słupki filaru północno-zachodniego (I ćwierć XIV w.), ambona (lata 90. XVII w.), ołtarz (połowa XVIII w.) z kopią ikony Matki Bożej nieustającej Pomocy (1962 r.) z kulisowo ustawionymi figurami czterech ewangelistów,

- św. Piotra i św. Pawła z obrazem „Apoteoza św. Marcina” autorstwa Feliksa Antona Schefflera; ufundowano także ołtarze boczne: Wniebowzięcia NMP, św. Józefa, pokłonu Trzech Króli, ołtarz p.w. św. Jana Nepomucena z lat 30. XVIII w.; w kaplicy mariackiej – architektoniczny ołtarz barokowy, w którym umieszczono gotycka figurę Matki Boskiej z Dzieciątkiem; przy filarach i na ścianach rozmieszczone barokowe figury świętych: Hieronima, Grzegorza, Filipa, Ambrożego, Judy Tadeusza, Antoniego Padewskiego, Michała Archanioła; IV ćwierć XVIII w. – ambona z płasko rzeźbionymi scenami Przemienienia Pańskiego, Nauczania w Świątyni oraz personifikacjami cnót kardynalnych i boskich; organy z 1732 r. wykonane przez Johanna I. Buttnera; na ścianach kościoła i przykościelnym murze kilkadziesiąt tablic epitafijnych, pomnik św. Judy Tadeusza na placu kościelnym z 1726 r. przeniesiony tutaj w 1873 r. z południowo-wschodniej części rynku, obraz Świętej Rodziny z pracowni M. Willmanna (lata 80. XVII w.), drewniana figura Matki Bożej bolesnej (połowa XV w.), piaskowcowa rzeźba Madonny z Dzieciątkiem, (XV w.), rzeźba św. Hieronima (schyłek XVII w.); kilkadziesiąt wsporników i zworników wykonanych z piaskowca, m.in. Zwiastowanie, symbole ewangelistów, wielobarwne polichromie sklepienne z XIV/XV w., odstonięte i zakonserwowane w latach 1982–1985, figura św. Marcina Biskupa z ok. 1350 r., epitafium z przedstawieniem Grupy Ukrzyżowania datowane na 1362 r. ufundowane przez miejskiego ławnika Jana Sapiensa, rzeźba Matki Boskiej z Dzieciątkiem (1360–1370 r.), epitafium z okresu renesansu lekarza miejskiego Baltazara Hartranfta zmarłego w 1586 r. z ilustracją przypowieści o Miłosiernym Samarytaninie autorstwa legnickiego rzeźbiarza Kaspra Begera; chrzcielnica z 1580 r., alabastrowy relief ze sceną Chrztu Chrystusa w Jordanie oraz zmodernizowane w baroku stalle w prezbiterium.
2. **Kościół p.w. Ducha Świętego (Kościół Pokoju)** – obraz „Chrystus w Getsemani”, ambona autorstwa Macieja Knote z 1671 r., bogato zdobiona drewniana chrzcielnica z 1661 r., dzwony z 1708 r. dzieła ludwisarza Christiana Demmingera z Legnicy; nad czwartą emporą rzeźbione, polichromowane i złożone godła cechowe, tarcze heraldyczne możliwych rodów śląskich (II poł. XVII–XVIII w.); ołtarz autorstwa Michaela Steudenera z Kamiennej Góry z 1672 r. z figurami Mojżesza i św. Jana Chrzciciela. W kondygnacji wieńczącej widnieje symbol Ducha Świętego oraz trzy postacie aniołów trzymających banderole z napisem „Sanctus”, XIX-wieczny obraz „Modlitwa Chrystusa w Ogrodzie Oliwnym”; na ścianie wschodniej za ołtarzem portrety duchownych: diakona Samuela Pirschera (1669–1724), pastora Davida Gottfrieda Schwertnera (1661–1735), w niszach korpusu ambony: rzeźby przedstawiające św. Marka, św. Łukasza, św. Jana Ewangelistę, św. Mateusza, w podniebiu daszka symbol ducha św., chrzcielnica z 1656 r. ufundowana przez Annę i Georga von Schweinitz z Kłaczyny zaopatrzona w sześcioboczną misę chrzcielną ufundowaną w 1674 r. przez Georga Lasera; cztery konfesjonały z 1683 r. i 1708 r., ława pastorska ozdobiona obrazami z personifikacjami trzech cnót boskich, łoża rady miejskiej Jawora z ozdobnym herbem, drewniane i kamienne epitafia z XVIII w., barokowe i rokokowe ławy i krzesła.
 3. **Kaplica św. Barbary** – na osi fasady głównej zwieńczonej wolutowym szczytem znajduje się piaskowcowy portal, a nad nim nisza z figurą kamienną św. Barbary; późnorenesansowy ołtarz ze sceną Adoracji Dzieciątka (jeden z nielicznych przykładów sztuki renesansowej w Jaworze, inspirowany sztuka niderlandzkiego renesansu); ołtarz oflankowany rzeźbami – św. Piotra, św. Jana Chrzciciela; ma szczyt ołtarza rzeźba Jezusa Chrystusa.
 4. **Kaplica św. Wojciecha** – wewnątrz zachowały się tylko resztki drewnianych empor.

9.2. Gmina Bolków

1. Bolków – **kościół św. Jadwigi** – XIII w., wieża datowana na lata 1248–1252; pierwsze wzmianki o całym obiekcie w 1298 r.; budowla o korpusie trójnawowej hali, pierwotnie – o planie równoramiennej krzyża greckiego; czterospadowy dach, walcowate zakończenie wieży, sklepienia krzyżowo-żebrowe, oparte na słupkach, zdobnych roślinną wicią, w jednym przypadku rzeźbą figuralną; płaskorzeźbione głowy św. Jadwigi, Henryka Brodatego oraz ich czterech wnuków: Bolesława Rogatki, Konrada I, Henryka III oraz Władysława, biskupa Salzburga na zwornikach żeber w transepcie; inne zworniki – pokryte ornamentem roślinnym i herbami Piastów świdnicko-jaworsko-ziębickich; dwa ostrołukowe okna z prostym laskowaniem i rzadko widywaną ornamentyką; z XV w. kute drzwi do zachrystii, odrzwia ujęte portalem ostrołucznym; wyposażenie – renesansowy kosz ambony z 1619 r. z figurami czterech ewangelistów, rokokowy ołtarz w północnym ramieniu transeptu; przy wejściu kamienna barokowa figura św. Jana Nepomucena; trzy gotyckie kamienne rzeźby z 1400 r. na północnej kruchcie kościoła (Matka Boska, św. Barbara, św. Katarzyna); na ścianach prezbiterium epitafia z XVI i XVII w., jedno z XIX w. (1800 r.).
2. Bolków – **zamek**, część gotycka wzniesiona w II połowie XIII wieku (pierwsza wzmianka z 1277 r.), znacząco rozbudowany w XIV i XV wieku; zachowane na ścianach gotyckiego budynku nieco ówczesnej kamieniarki (portale, okno trójkolistne, być może w pomieszczeniu kaplicy).
3. Bolków – **Ratusz miejski**.

4. Bolków – **kamieniczki w Rynku** z podcieniami, pochodzące z XVII w.; obecna zabudowa powstawała w XVIII – XIX w.
5. Bolków – **pałac barokowy** (XVIII w., ok. 1797 r.; obiekt o 9 osiach okiennych, z ryzalitem pośrodku, kryty dachem dwuspadowym, o ścianach dzielonych korynckimi pilastrami, które podpierają profilowany gzyms; okna okolone opaskami, drzwi ujęte prostym kamiennym portalem; dolna część obiektu zawiera boniowania wykonane w tynku; dobrze zachowane: klucz portalu głównego i głowica pilastra.
6. Bolków – **barokowa kapliczka** (XVIII w.) przy zamku z Pietą oraz ludowej roboty krucyfiksem z XVIII/XIX w.
7. Bolków – **kościół ewangelicki** (1855 r.).
8. Bolków – **Anielska fontanna** (około 1858 r.).
9. Sady Górne – **Kościół Narodzenia NMP** z XIII/XIV w.; wewnątrz – 17 nagrobków i 2 epitafia, wczesnogotycki portal w wejściu głównym; budowla trójprzęsłowa z prezbiterium krzyżowo-żebrowym.
10. Płonina – ruiny zamku **Niesytno** z XIII wieku oraz renesansowy **pałac** (ruiny).
11. Lipa – gotycko-renesansowy **zamek** z XIII w.; wzniesiony najprawdopodobniej na początku XIII wieku; przebudowany w XVII wieku do formy renesansowej; zrujnowany po 1945 r.; zachowane – parę sklepionych pomieszczeń, komin (?) kuchenny w kształcie piramidy, renesansowy portal.
12. Świny – **kościół św. Mikołaja** z prawdopodobnie 1319 r.; jednonawowy, wieża kryta dwuspadowym dachem, prezbiterium kwadratowe sklepienie żebrowo, nawa dwuprzęsłowa, sklepienie kolebką ostrołukową; od północy zakrystia, a w niej kilka nagrobków z okresu renesansu; na południu gotycki ostrołukowy portal z datą „1579”; wewnątrz malowane renesansowe ławy, także empory oraz galeria w prezbiterium, drewniana chrzcielnica z 1628 r., krzyż na łuku tęczowym z 1600 r., wiele renesansowych epitafiów rodu Świnków.
13. Mysłów – **kościół św. Jana Chrzciciela** z końca XIII w., gotycko-barokowy, jednonawowy z wieżą w osi oraz dwuprzęsłowym prezbiterium krzyżowo-żebrowym, gotycki portal z kolumnkami w uskokach w wejściu głównym; klasycystyczna chrzcielnica, późnorenesansowy ołtarz główny z 1616 r., gotyckie sakramentarium przy wschodniej ścianie prezbiterium.
14. Lipa – **budynek podzamcza** z XIV w., neogotycki, bo przebudowany w XIX w.
15. Świny – **zamek** gotycko-renesansowy; pierwsza wzmianka o nim pochodzi z 1108 roku; potem w dokumencie papieża Hadriana IV wzmiankowany jako gród kasztelański; zamek gotycki wzniesiono w I połowie XIV wieku, sukcesywnie powiększany w następnych stuleciach został w XVII w. przebudowany na renesansową siedzibę; zrujnowany w XVIII wieku.
16. Kaczorów – **kościół św. Mikołaja** – z XIV w., gotycko-barokowy, jednonawowy; wieża w osi o spiczastym hełmie, prezbiterium zakończone trzema bokami ośmiokąta; przy wschodniej ścianie prezbiterium sakramentarium gotyckie oraz portal; barokowy boczny ołtarz; epitafia renesansowe.
17. Stare Rochowice – **kościół św. Jana Chrzciciela** z XIV w., gotycki, jednonawowy; wieża w osi zdobna w blanki i spiczasty hełm z krzyżowym prezbiterium; gotycki portal ostrołukowy w kruchcie, w środku – barokowe ołtarze, chrzcielnica oraz ambona; całopostaciowa płyta epitafijna z 1546 r. na pobliskim cmentarzu.
18. Lipa – **kościół św. Apostołów Piotra i Pawła** z XIV w., późnogotycki, jednonawowy; z wieżą w osi wspartą przyporami, prezbiterium krzyżowo-żebrowe, gotyckie sakramentarium przy ścianie, portal o łuku odcinkowym przy wejściu głównym; z 1505 r. cenny tryptyk gotycki w głównym ołtarzu, drobne wyposażenie z okresu baroku; na zewnątrz rycerskie renesansowe epitafijne płyty.
19. Wolbromek – **kościół św. Barbary** z XV w.; wg niektórych źródeł część może pochodzić z XII w.- jednonawowy, z wieżą w osi oraz krzyżowo-żebrowym prezbiterium; od północy wejście przez portal gotycki ostrołukowy; barokowy ołtarz w prezbiterium oraz gotycka nisza sakramentarium na wyposażeniu.
20. Kaczorów – **pałac** z 1521 r. – usytuowany w centrum założenia, na środkowym tarasie, góruje nad okolicą; wzniesiony na rzucie czworoboku, którego rozrzeźbienie wzbogacają wydłutowane ryzality na osiach wschodnich i zachodnich oraz wieża w narożniku południowo-wschodnim; kilka sal przekrytych kolebkowymi sklepieniami oraz lustrzanymi; na 2. kondygnacji ciekawe renesansowe freski.
21. Płonina – **pałac z XVI w. na podzamczu** wymienionego obiektu; budynek o dość skomplikowanym planie; wewnątrz kilkanaście sal o różnych sklepieniach; zachowany portal z 1546 r., spływowe szczyty, gzymsy.
22. Lipa – **pałac** – właściwie **zespół pałacowy**; budynek dawnego dworu z XVI w. – wzniesiony na rzucie prostokąta, dwutraktowy budynek z osią akcentowaną dwukondygnacyjną facją nakrytą dwuspadowym dachem; w obramieniach okiennych pozostałości renesansowych ościeży dekorowanych okuciovym ornamentem.
23. Lipa – **pałac barokowy** z 1628 r., w stanie kompletnej ruiny; ruiny starej szubienicy obok wsi.

24. Mysłów – **pałac** wzniesiony w XVII w. – w swoim rzucie obiekt tworzy dwie wyraźnie wyodrębnione części będące etapami jego rozbudowy; w 12-osiowej dwukondygnacyjnej fasadzie wyróżnić można trzy odrębnie komponowane części; addycyjność kolejnych przemian struktury architektonicznej zauważalna w pozostałych wnętrzach i elewacjach.
25. Lipa – **willa** – pierwotnie renesansowy dwór z XVIII w., obecnie obiekt prywatny.
26. Jastrowiec – **pałac** XVIII w. – mieszane cechy baroku oraz eklektyzmu; wewnątrz stiuki w sieni, barokowy kominek oraz piec; budowla dwukondygnacyjna, 7-osiowe podziały elewacji rozplanowana na rozrysie prostokąta, nakryta mansardowymi dachami z lukarnami; dawny dziedziniec wewnętrzny przekształcony na dwukondygnacyjną salę, ponad którą wyodrębniono pseudobelweder; ryzalit zwieńczony tympanonem z zegarem oraz datą 1736; portal balkonowy, flankowany skośnymi pilastrami w przyziemiu, sklepienia kolebkowe i zwierciadlane z zachowanymi sztukatorskimi dekoracjami wewnątrz; stiukowe kominki, obiekt otoczony suchą fosą, przez którą prowadzi most kamienny.
27. Jastrowiec – **oficina pałacowa** z XVIII w., o cebulastej kopule krytej łupkiem.
28. Jastrowiec – **kapliczka pokutna**.
29. Stare Rochowice – **pałac późnorenesansowy** z pocz. XVII w. – ruiny; murowany, założony na prostokącie z silnie występującym ryzalitem i wieżą na osi, dwukondygnacyjny, trzytraktowy, nakrywa go dach dwuspadowy.
30. Sady Górne – **pałac** z 1775 r. – obiekt w stanie kompletnej ruiny.
31. Stare Rochowice – przylegający do wyżej wymienionego obiektu **budynek gospodarczy** z XIX w.
32. Wolbromek – **dwór** powstały ok. 1841 r.; dwukondygnacyjna budowla o prostej i zwartej bryle, o regularnym rozplanowaniu prostokątnego rzutu; fasada siedmioosiowa na niedużym cokole z symetrycznie umieszczonym wejściem poprzedzonym schodami.
33. Sady Dolne – **pałac** z 1844 r.; obiekt wzniesiony na planie prostokąta z ryzalitem w części środkowej elewacji zachodniej; bryła pałacu tworzy wybitną dominantę okolicy, jej wyróżnikiem jest czterokondygnacyjna wieża, a także malowniczy sposób kształtowania elewacji „zębami” blanków oraz rozrzeźbienie poprzez lizeny, sterczyny i łuki arkad okiennych; zachowany portal z fryzem herbowym, a także przekazy informujące o „nabożeństwach dla protestantów odprawianych we dworze”.
34. Wierzchosławice – **kościół św. Józefa Oblubieńca NMP** (II połowa XVIII w.), klasycystyczny – z wieżą; jednonawowe wnętrze otoczone emporami, wyposażenie – późnobarokowe organy i empirowa chrzcielnica ze stiuku.
35. Kaczorów – **kościół Błogosławionej Karoliny Kózki** z 1904 r.

9.3. Gmina Męcinka

1. Piotrowice – **kościół z XIII w. p.w. św. Piotra i Pawła**, jednonawowy, z wieżą w osi zakończoną spiczastym hełmem, prezbiterium sklepione krzyżowo; szczególnie cenny portal w kruchcie, o słabo znaczonej ostrej łuku; portal ostrołukowy również prowadzący do zakrystii; w ołtarzu wewnątrz ponadto trzy barokowe rzeźby przekazane tutaj z Lubiąża.
2. Kondratów – **kościół gotycki p.w. św. Jerzego** z XIV w., jednonawowy, z wieżą w osi, zachowane piękne portale w kruchcie oraz przy wejściu do zakrystii; sporo nagrobków kamiennych oraz epitafiów malowanych na desce z okresu renesansu; z 1550 r. ciekawy gotycki tryptyk z malowidłami na skrzydłach, a także renesansowa ambona oraz chrzcielnica; ołtarz główny z baroku oraz stalle.
3. Myślinów – **kościół gotycki p.w. Wniebowzięcia NM Panny** z XIV w. – jednonawowy, z wieżą w osi i prostokątnym prezbiterium wspartym przyporami; posiada dwa gotyckie portale uskokowe oraz gotycką rzeźbę Madonny; resztki naswerków w oknach, w ścianie prezbiterium rezerwakułum gotyckie; 7 barokowych płyt nagrobkowych w nawie, z okresu baroku także ołtarz główny, ciekawa chrzcielnica z okresu renesansu.
4. Pomocne – **kościół gotycko-barokowy p.w. św. Marcina** z XIV w.; wieża w osi zakończona cebulastym hełmem, dwuprzęsłowe prezbiterium krzyżowo-żebrowe; przy ścianie prezbiterium sakramentarium gotyckie; kruchta dobudowana od południa kryje gotycki portal ostrołukowy; z okresu baroku – obrazy, chrzcielnica, rzeźby, rokokowe organy.
5. Małuszów – **kościół gotycki p.w. Narodzenia NM Panny** z XIV w. – jednonawowy, z wieżą w osi oraz dwuprzęsłowym prezbiterium krzyżowo – żebrowym; gotycki i uskokowy portal głównego wejścia; ponadto ok. 150 m za wsią znajdują się dwa krzyże pokutne przy drodze do Przybyłowic.
6. Męcinka – **kościół** pochodzący z XV w. **p.w. św. Andrzeja Apostoła**, w przedsionku prymitywny obraz „ludowej szkoły”.
7. Słup – **kościół p.w. Wniebowzięcia NM Panny**, barokowy; powstał w XV wieku – jednonawowy, z wieżą zakończoną hełmem cebulastym; kolebka sklepiająca wnętrze z lunetami pokryta malowidłami (m.in. św. Zofia z towarzyszkami, Strącenie aniołów); obudowany jest dwupiętrowymi emporami; kaplica po stronie północnej posiada barokową chrzcielnicę, utrzymane w takim samym stylu ołtarze; dwa ołtarze boczne również ciekawe; obraz autorstwa Willmanna Madonna w różach nad drzwiami do zakrystii; na zewnątrz drewniana go-

tycka rzeźba Madonny, w niszy na południowej ścianie; z 1555 r. renesansowe epitafium w ścianie kruchty; cmentarz okalający mur przykościelny nosi ślady inkastelacji (zachowane otwory strzelnicze w trzech odcinkach); przy wejściu na cmentarz przykościelny znajdują się ponadto cztery krzyże oraz kapliczka pokutna; na krzyżach wyrzeźbione są wizerunki mieczy i kuszy z tyłu.

8. Słup – gotycka **kaplica przedpogrzebowa** z XVI w. na przykościelnym cmentarzu; posiada późnogotycki portal z piaskowca.
9. Sichów – **kościół p.w. Niepokalanego Poczęcia NM Panny** – jednonawowy, z wieżą w osi i dwuprzęsłowym prezbiterium krzyżowo – żebrowym; dwa barokowe ołtarze boczne wewnętrznie, renesansowe epitafium z zewnątrz; ponadto od zewnątrz od strony południowo-wschodniej wbudowany jest w mur cmentarza krzyż pokutny z unikalną rytą halabardą.
10. Chelmiec – **kościół p.w. św. Jana Chrzciciela** z XVI w., gotycko-barokowy, jednonawowy z wieżą i prezbiterium sklepionym krzyżowo, strop w nawie; na wyposażeniu barokowy ołtarz główny oraz ambona.
11. Małuszów – **dwór** z pocz. XVII w.; zachowane – portal południowy, portal wschodni, herb rodziny von Springer, kartusz w szczycie.
12. Kondratów – ruiny **plebanii** z XVII w.
13. Małuszów – **plebania** późnego baroku z XVIII w.
14. Piotrowice – barokowy **pałac** (ruiny) z lat 1730–1740, trzykondygnacyjny, siedmioosiowy, z wtopionymi w naroża wieżyczkami, dach mansardowy; szereg pomieszczeń ze stiukowymi empirowymi sklepieniami, kute drzwi; bogaty portal w głównym wejściu.
15. Kondratów – dawne **czworaki** z XVIII w.
16. Sichów – **pałac** (ruiny) z XVIII w.; posiadał pseudoryzalitę zwieńczoną wolutowymi szczytami, z ośmioboczną wieżą, która była zwieńczona hełmem z latarnią; zachowane epitafium w sieni oraz herb rodu Richthofenów.
17. Pomocne – **plebania** barokowa z 1732 r.
18. Chelmiec – ruiny **dworu** z lat 1793–1796 z przylegającym doń starym parkiem; zachowały się tutaj dwa piaskowcowe portale z baroku.
19. Pomocne – **dom mieszkalny** St. Zwierza z datą 1803.
20. Chroślice – **kapliczka z 1888 r.** połączona z dzwonnica.
21. Muchów – **pałac** z ok. 1910 r.; jest to budynek murowany na rzucie prostokąta z ryzalitami na narożach; układ wnętrz dwutraktowy, dwukondygnacyjny, poddasze użytkowe; czterospadowy dach mansardowy wraz z lukarnami nakrywa obiekt; tarasy i werandy wzbogacają bryłę, a lizeny dzielą elewację; wewnątrz pięknie zachowane i użytkowane nadal: hol reprezentacyjny czy też pokój w wieży narożnej; zachowany piec kolumnowy, w doskonałym stanie utrzymane modrzewiowe stropy; ponadto podjazd jest podniesiony na kamiennym oporowym murze; w pobliżu pałacu zachowane z tego samego okresu – oficyna mieszkalna oraz rozległy ogród o parkowym charakterze.

9.4. Gmina Mściwojów

1. Targoszyn – **kościół p.w. św. Jadwigi** z 1335 r., o formach późnego gotyku; jednonawowy, wieża zwieńczona hełmem kopulastym, podparta potężnymi przyporami; krzyżowo-żebrowe prezbiterium; kształty okien oraz południowego portalu są gotyckie; bardzo cenny jest gotycki tryptyk z 1512 r. umieszczony w ołtarzu głównym, poddawany ponadto renowacji w latach 70. XX w.
2. Godziszowa – **kościół p.w. św. Szczepana**, gotycki z XIV w.; przebudowany w XVIII w., jednonawowy z sygnaturką, ma nieckowo sklepione prezbiterium; cenny ołtarz został przeniesiony w inne miejsce.
3. Snowidza – **kościół p.w. Wniebowstąpienia Pańskiego** z XV w., o cechach gotyku; przebudowa w XVIII w. – jednonawowy, wieża i sterczynowy szczyt; prezbiterium o kształcie prostokątnym, ponadto podparte przyporami; wewnątrz – Sąd Ostateczny autorstwa L. Cranacha; do środka prowadzi portal ostrołukowy od południa.
4. Mściwojów – ruiny **dworu** wzniesionego ok. 1550 r.; zachowane – pawilony oranżerii, pawilon ogrodowy, kamienne mosty, staw z wyspą oraz tzw. Świątynią Dumania; w ogrodzie zachowała się rzeźba, w dobrym stanie renesansowe ościeże okna.
5. Luboradz – **pałac** z XVI w., rozbudowany w latach 1681–1686, czteroskrzydłowy, dwutraktowy, dwu- i trzykondygnacyjny z dziedzińcem wewnętrznym; dwie narożne wieżyczki o kopulastych hełmach; wewnątrz – malowane, późnorenesansowe stropy belkowe, barokowe stiuki analogiczne do stiuków w kopułach dwu kaplic pałacowych; Galeria Antenatów – powstała w latach 1690–1692, galeria portretowa rodu von Nostitz (53 malowane popiersia) oraz plafon gloryfikujący cesarza Leopolda I.
6. Luboradz – **kościół** z XVI w. **p.w. Zaślubin NM Panny** – jednonawowy, z wieżą w osi, prezbiterium sklepione krzyżowo; na zewnątrz kilka dobrze zachowanych epitafiów z okresu renesansu, ponadto jedno tuż nad wejściem; barokowy ołtarz, dobrze utrzymany, potężny nagrobek Hansa von Bock, fundatora obiektu z 1581 r. z okresu renesansu; ponadto zachowa-

na rzeźba barokowa św. Nepomucena w podwórzu zespołu barokowych budynków gospodarczych z XVIII w.

7. Marcinowice – **kościół** klasycystyczny **p.w. św. Anny** zbudowany w XVII w.; zachowany dość dobrze; szereg płyt epitafijnych z okresu renesansu wokół kościoła, w tym jeden duży z herbem rodu Świnków.
8. **Kapliczka pokutna.**
9. Godziszowa – pałac z XVIII w. posiadający resztki barokowo-rokokowej dekoracji zewnętrznej, krzyż pokutny z wrytym mieczem ostatnio przeniesiony na wzgórek; praktycznie zachowały się tylko zabudowania dawnego zespołu folwarcznego oraz przylegający niegdyś do pałacu park.
10. Mściwojów – **kościół p.w. Nawiedzenia NM Panny**, zbudowany w XVIII w., barokowy, jednonawowy z wieżą, posiada półokrągłe prezbiterium oraz kruchtę; na zewnątrz we wnękach na frontonie trzy rzeźby, wejście ujmowane przez portal; w środku barokowa ambona oraz rzeźby.
11. Drzymałowice – **dwór** z 1721 r., (zaświadcza o tym data odkuta na kartuszu herbowym umieszczonym na osi powyżej portalu); wewnątrz – dwutraktowe rozplanowanie z dwiema niezależnymi klatkami schodowymi; portal zamknięty przerywanymi odcinkami gierowanego gzymsu; pomiędzy nimi – dwie antyetycznie połączone tarcze herbowe na płaszczyźnie tympanonu; zachowana tablica inskrypcyjna, również dobrze zachowany strop w sieni.
12. Drzymałowice – **dwór** wybudowany w 1732 r., **park podworski**; remontowany i powiększony o przybudówki w II ćwierci XIX w.; wyróżnia się w dziesięciostopniowej fasadzie okazały portal zamknięty archiwoltą o łuku koszowym wspierającą się na głowicach półkolumn; tablica inskrypcyjna w polu tympanonu, fantazyjnie kształtowane tarcze z herbami rodzin v. Debeschutz, v. Waldau oraz v. Schellendorf, które zamieszkiwały dwór w XVIII i XIX w.; dawna, ulegająca stopniowej degradacji kaplica barokowa, dekorowana pełnoplastyczną kamienną rzeźbą, zwieńczona kopułą; zdekompletowana w znacznym stopniu figura w ogrodzie; nad portalem kartusze herbowe; na drugiej kondygnacji zachowany piec, w salonie także piec.
13. Drzymałowice – **budynek o cechach baroku** z datą 1771 na piaskowcowym portalu.
14. Mściwojów – **oficyna folwarczna** klasycystyczna z okresu XIX w.
15. Targoszyn – neorenesansowy **pałac** z 1897 r., rozplanowany na rzucie prostokąta z wyładowaniem w narożu północno-zachodnim oraz ryzalitami w elewacjach północnej i zachodniej; trzytraktowy układ wewnątrz, dwie klatki schodowe – główna oraz gospodarcza; ryzalit mieszczący wejście główne w fasadzie na osi, zwieńczony szczytem z wolutami oraz sterczynami; doskonałe formy zdobnicze, manieryistyczne modelowanie dwukondygnacyjnej elewacji; we wewnątrz dobrze zachowany kominek.
16. Zimnik – **dworek** z nieznanego okresu; skromny obiekt, pozbawiony elementów zdobniczych (zapewne w wyniku remontów na przestrzeni ostatnich dziesięcioleci); we wewnątrz uwagę zwracają jedynie schody w sieni.

9.5. Gmina Paszowice

1. Pogwizdów – wczesny gotycki **kościół p.w. Podwyższenia Krzyża św.** z XIII/XIV w.; posiada wewnątrz przebudowane w XVIII w.; jest jednonawowy, wieża romanizująca dwuczęściowym okienkiem z kolumnką oraz boczną grobową kaplicą; sklepienie krzyżowe, prezbiterium na gotyckich żebach; cenny ostrołukowy portal po stronie południowej; prosty maswerk w jednym z okien; uwagę zwraca szczególnie duża ilość nagrobków renesansowych i barokowych wewnątrz; reszta wyposażenia obiektu została przeniesiona w inne miejsce.
2. Wiadrów – **kościół gotycki Podwyższenia Krzyża Św.** z II połowy XIII w.; jest zbudowany z kamienia; wieża kwadratowa zwieńczona szczypcowym dachem datowana na 1625 rok; wewnątrz – elementy kamieniarki gotyckiej (żebra sklepienia prezbiterium, portale, okno zakrystii z czołgankami); wyposażenie – ciekawy renesansowy ołtarz z 1617 r., chrzcielnica z XVI w., drzwi w południowym portalu z 1550 r., kilka podniszczonych nagrobków z okresu renesansu na zewnątrz; na południowej zewnętrznej ścianie świątyni znajduje się unikatowy zespół renesansowych epitafiów pełnofigurowych rodziny von Reibnitz; podobny zespół znajduje się wewnątrz kościoła; ponadto – przed bramą kościelnego cmentarza znajduje się krzyż pokutny, który jako jedyny w powiecie posiada aureolę.
3. Zębówice – „nieznana” **wieża rycerska** z XIII w.
4. Wiadrów – **ściany boczne i portale** pozostałe po **kościółce ewangelickim** zbudowanym w 1788 r.
5. Paszowice – **kościół** gotycki „cmentarny” z XIV w., **p.w. św. Trójcy**, gotycki, jednonawowy, z wieżą w osi, prezbiterium krzyżowo-żebrowe, zwornik rzeźbiony; na wieży ciekawa attyka; w środku – barokowy ołtarz i ambona renesansowa.
6. Grobla – **kościół p.w. św. Anny** z XIV w.; krzyż pokutny.
7. Kwietniki – **kościół** gotycko-barokowy **p.w. św. Józefa** z XV w.
8. Myślibórz – trzy **grodziska** z okresu XIV–XV w.
9. Nowa Wieś Wielka – **kościół** z XV w. **p.w. Wniebowzięcia NM Panny**.

10. Wiadrów – **pałac** z XVI w., przebudowany w wieku XVIII, otoczony **fosą**; most, który przez nią prowadzi, zdobny jest w dwa lwy; tarcze herbowe nad portalem wejściowym; wiąże się z nim historia oblężenia przez husytów w 1429 (?) r.; dwukondygnacyjny, na planie prostokąta; pomieszczenia na pierwszej kondygnacji zasklepione kolebkami z lunetami; po stronie południowej – dawna oranżeria z ostrołukowymi arkadami włączona w okalający majątek mur; dobrze zachowany piecokominiek na drugiej kondygnacji; na zewnątrz słup bramny.
11. Grobla – **pałac** z XVI w.; przebudowywany wielokrotnie w XVIII i XIX stuleciu; ostateczną formę uzyskał w wieku XX; murowany, dwukondygnacyjny, na rzucie prostokąta z centralną klatką schodową z przyporami w narożnikach; płyciny z datą „1902”, secesyjne drzwi.
12. Kłonica – **pałac** (około 1577 r.); w 1879 r. został przebudowany na dzisiejszy kształt z renesansowego dworu; świadczy o tym zachowany tympanon pierwotnego portalu z datą i Ukrzyżowaniem, wsparty na fryzie heraldycznym; budowla dwukondygnacyjna, bardzo okazała, nakrywa ją dach łamany z lukarnami; czterokondygnacyjna prostokątna wieża wydzwignięta z fasady; bryła wzbogacona licznymi ozdobnymi szczytami, gzymsami oraz kominami; oryginalnie zachowana kamieniarka na elewacji ogrodowej (portal, detale kamieniarskie – kartusz herbowy z herbami rodów von Schweinichen i von Hecke, tympanon).
13. Pogwizdów – dawny **dworek** z XVII w. o cechach klasycyzmu.
14. Wiadrów – **pałac** z 1770 r., zmodernizowany w III ćw. XVIII w.; dawny ogródek ozdobny od strony wschodniej powstał w poł. XVII w.
15. Paszowice – poewangelicki **kościół** z XVIII p.w. **św. Trójcy** – barokowy, halowy, wieża zakończona hełmem z latarnią; 1783 – portale; wewnątrz – empory, ciekawa ambona rokokowa oraz szafa organowa z baroku.
16. Paszowice – **plebania** barokowa z XVIII w. – mansardowy dach z lukarnami.
17. Pogwizdów – **kościół** poewangelicki z XVIII p.w. **Wniebowstąpienia Pańskiego**; (1741 r.) – barokowy, jednonawowy i prostokątny, zakończony obustronnie trzema bokami ośmiokąta; zachowana barokowa szafa organowa wewnątrz.
18. Kwiećnik – ruiny **folwarku** z klasycystycznym **spichlerzem dworskim** (połowa XVIII w.).
19. Kosiska – **pałac** z połowy XVIII w., barokowy; subtelnie kształtowane stiuki, nadproża rzeźbione, marmurowe schody, hol na drugiej kondygnacji wzbogacony smukłymi kolumnami;
20. Wiadrów – **obora** z XVIII w. – posiada wieżyczkę z hełmem cebulastym na dachu.
21. Pogwizdów – **pałac** z 1800 r., klasycystyczny (ruiny; przebudowywany w XIX i XX w.; od lat 70. pozostaje opuszczony; zachowane jedynie fragmenty murów magistralnych oraz pozostałości ościeży renesansowych).
22. Jakuszowa – **pałac** z poł. XIX w., klasycystyczny; w XX w. szereg przebudów i modernizacji; założony na rzucie prostokąta, od strony zachodniej dostawiono wieżę kwadratową, którą nakrywa namiotowy daszek; obiekt dwukondygnacyjny z 10-osiową fasadą, trzyosiowy ryzalit akcentowany zdwojonymi półkolumnami podtrzymującymi umieszczoną pod ozdobnym szczytem facjatę; kolisty gazon przed wejściem, obszerny majdan po stronie wschodniej, dobrze zachowane schody we wnętrzu, hol na drugiej kondygnacji, sklepienie pierwszej kondygnacji, dobrze zachowana głowica na kolumnach.
23. Myślibórz – **pałac** z lat 1859–1861; zrealizowany w stylu gotyku angielskiego (Tudorów); obecnie pałac został całkowicie odrestaurowany ze stanu kompletnej ruiny; budowla dwukondygnacyjna, na nieregularnym rzucie litery L – urozmaica ją malownicze ryzality, wykusze, tarasy i dwie wieże; dekoracyjny krenelaż i sterczynowe wieżyczki zwieńczające całość; małżeński kartusz herbowy rodziny v. Prottwitz u. Gaffron oraz v. Hochberg na frontowej elewacji.

9.6. Gmina Wądroże Wielkie

1. Bielany – **pałac**, obecnie całkowicie przebudowany i zmieniony nie do poznania; nie zachowały się żadne elementy wyposażenia obiektu.
2. Budziszów Wielki – **kościół p.w. Dobrego Pasterza** z 1250 r.
3. Budziszów Wielki – XIII-wieczny **cmientarz**.
4. Wądroże Wielkie – **cmientarz** z XIII w.
5. Wądroże Wielkie – **kościół p.w. Matki Bożej Różańcowej** z 1288 r.
6. Mierzyce – **kościół p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny** z XIV w.
7. Postolice – **cmientarz** parafialny z XIV w.
8. Postolice – **kościół** XV-wieczny **p.w. św. Marcina**.
9. Budziszów Wielki – **pałac** z XV wieku; skrzydło wschodnie wzniesiono ok. 1800 r.; budowla na rzucie podkowy, z charakterystycznym nieregularnym skrzydłem zachodnim na rozrysie odwróconego trapezu; jedno- i dwutraktowe wnętrza zachowały samodzielne wejścia oraz odrębne klatki schodowe; oszczędna i ujednolicona forma dekoracji obiektu.
10. Pawłowice Wielkie – **dwór** renesansowy z 1584 r., rzadki przykład tego typu obiektu z tamtego okresu bez obronnych umocnień; elewacje dekorowane sgraffitem najciekawszym na Śląsku (kwadratowanie z elementami belkowania, dekoracje – zoomorficzna, roślinna, antropomorficzna, m.in. alegorie Cnót Kardynałnych, Samson z lwem, św. Jerzy walczący ze smakiem; dach dwuspadowy z dwoma facjatami i czterema szczytami ozdobionymi wolu-

towymi splotami, portal jest wypracowany półkoliście, ujęty pilastrami z prostym gzymsem; budowla na planie prostokąta, z obszerną sienią krytą stropem belkowym.

11. Wądroże Małe – renesansowy **dwór** z XVI w.; obecny wygląd jest wynikiem największej XIX-wiecznej przebudowy, która zatarała pierwotne stylistyczne cechy obiektu; zachowane – balkonowy portyk, renesansowe ościeże; charakterystyczna brama wjazdowa; budowla trzykondygnacyjna, z siedmioosiową fasadą nakrytą dachem mansardowym.
12. Granowice – **kościół p.w. św. Serca Pana Jezusa** z XVI w.
13. Wądroże Wielkie – **pałac** z I poł. XVII w.; zbudowany na zrębach wcześniejszego, renesansowego dworu; ok. 1800 r. – przebudowa nieznacznie powiększająca obiekt, wykonanie nowych elewacji w duchu klasycyzmu; „Modernizacja” z lat 60. XX w. całkowicie praktycznie zdewastowała obiekt wraz z całym jego wyposażeniem; zachowane jedynie – sygnatorka oraz narożne pilastry; w sieni zachowane sklepienie.
14. Mierzyce – **pałac** z I ćw. XVIII w.; powstały w miejsce XVI-wiecznego dworu wodnego; przebudowywany w 1880 r.; otoczony fosą i parkiem w stylu ogrodu francuskiego; budowla 2-kondygnacyjna, do pięcioosiowej fasady prowadzi podjazd poprzez dwa kamienne mosty; wejście obramione portalem, zakomponowano centralnie na osi wydzielonej przez cztery kamienne pilastry z wydatnymi wolutami wspierającymi odcinek belkowania; we wnętrzach bogato dekorowane sztukaterią sklepienia; godne uwagi belkowe stropy wspierające się na sosnóbach.
15. Mierzyce – **ogród** z XVIII w.
16. Postolice – klasycystyczny **dwór** z I poł. XIX w.; modernizowany pod koniec XIX w.; zachowane: bogato zdobiona stolarka nadproży drzwiowych, na których w sposób zróżnicowany przedstawiono putta z różnymi atrybutami (winne grono, snop zboża, wieniec kwietny, owieczka); eklektyczny wystrój wnętrz: sztukaterie w sieni głównej pierwszego traktu oraz pomieszczeniach pierwszej kondygnacji; zachowany także piec; obiekt jest dwukondygnacyjnym, założony na rzucie prostokąta z siedmioosiową fasadą, którą wyróżnia płytki pseudoryzalit ujęty lizenami zamkniętymi trójkątnym szczytem.
17. Sobolew – **pałac** wzniesiony ok. 1890 r. na rzucie prostokąta z symetrycznie rozmieszczonymi pseudoryzalitami na osiach dłuższych boków; dwukondygnacyjna fasada z mezaninem charakteryzuje się wybitnym uporządkowaniem form, które uzyskano poprzez przenikające się wzajemnie podziały horyzontalne (gzymsy – cokołowy, kordonowy, podokienny i wieńczący) z wyraźnym akcentem wertykalnym, jakim jest ryzalit trzyosiowy zamknięty szczytem trójkątnym; we wnętrzu zachowane – strop modrzewiowy w salonie oraz piece.
18. Budziszów Mały – **pałac** z 1908 r.; budowla na rozrycie prostokąta o dwutraktowym układzie wnętrz; wejście od strony wschodniej, poprzez ganek wachlarzowymi schodami pseudoryzalit na osi wejścia wtapia się w 6-osiową fasadę wyciągniętą do góry w formie prostokątnej wieżyczki zakończonej belwederem z tarasem; kwadratowy metalowy cyferblat zegara pod gzymsem kostkowym na pierwszej kondygnacji wspomnianej wieżyczki.
19. Kosiska – **kościół p.w. św. Piotra i Pawła** (czas powstania – ?).

10. Szlaki turystyczne

Na terenie powiatu jaworskiego znajdują się następujące szlaki turystyczne:

1. **Szlak Cysterski na Dolnym Śląsku** – sugestię wytyczenia na Dolnym Śląsku takiego szlaku zgłosiła już w 1990 r. Komisja Kultury Rady Europy, która zwiedzała te obiekty z udziałem przedstawicieli polskiego Ministerstwa Kultury. Do idei powrócono ponownie na początku 2003 roku na wniosek prezesa Agencji Artystycznej „Jedynka” z Wrocławia i przy poparciu marszałka województwa dolnośląskiego. Idea ta znalazła także szerokie zrozumienie wśród przedstawicieli samorządów terytorialnych. Obecnie w Polsce istnieje pięć klasztorów cysterskich: opactwa w Krakowie (Mogiła), Szczepczycu i Wąchocku, przeorat w Jędrzejowie i mała placówka w Podklasztorzu – Sulejowie. Szlak cysterski w Polsce obejmuje natomiast 40 miejscowości, w których znajdują się obiekty cystersów lub pocysterskie. Częścią tego szlaku jest odcinek o przebiegu dolnośląskim. Dolny Śląsk charakteryzuje się znacznym zróżnicowaniem walorów turystycznych, w tym walorów kulturowych, posiada na swym obszarze kilka obiektów zabytkowych związanych z zakonem cystersów. Są to opactwa w Lubiążu, Trzebnicy, Henrykowie, Kamieńcu Żąbkowickim i Krzeszowie. Przez teren powiatu prowadzi Dolnośląski Szlak Cystersów, który jest fragmentem Europejskiego Szlaku Cystersów. Trasa szlaku obfituje w liczne zabytki architektury sakralnej: kościół Wniebowzięcia NMP z kaplicami cmentarnymi w Stupie oraz kościół w Pogwizdowie. Na szlaku znajduje się także Kościół Pokoju w Jaworze jako obiekt dziedzictwa kultury światowej wpisany na listę UNESCO. Podczas wcześniejszych prac i konsultacji przebieg szlaku cysterskiego na Dolnym Śląsku wyznaczono w następujący sposób: Rawicz (woj. wielkopolskie) – Żmigród – Trzebnica – Oborniki Śląskie – Wołów – Lubiąż – Prochowice – Legnica – Warmatowice – Winnica – Stup – Jawor – Świny – Bolków – Kamienna Góra – Krzeszów – Mieroszów – Rybnica Leśna – Nowa Ruda – Wambierzyce – Polanica – Kłodzko – Bardo – Kamieniec Żąbkowicki – Henryków – Ziębice – Paczków (woj. opolskie).
2. **Szlak rowerowy Polskiej Wsi – niebieski (dawniej zielony) ok. 45 km:** Luboradz, Mściwojów, Jawor, Zębówice, Paszowice, Jakuszowa, drogami leśnymi przez Ruski Most, obok Stroczykowego Wzgórza (371 m) do Nowej Wsi Małej; dalej: Lipa przez wieś, następnie w prawo w drogę polną w kierunku

ku Bukowiny (621 m) i obrzeżem lasu do Radzimowic (33 km); dalej obok kopalni Arnold do Wojcieszowa; skręt w prawo na drogę wojewódzką nr 328 i za Urzędem Miasta w lewo, nad torami kolejowymi w kierunku Skopca (718 m); następnie Przełęcz Komarnicka (662 m) i w dół do Komarna w kierunku Jeleniej Góry do połączenia się z rowerową Obwodnicą Jeleniej Góry oznakowaną kolorem zielonym.

3. **Rowerowy Szlak po Krainie Wygasłych Wulkanów Czerwony (ok. 35 km):**

Jawor obok leśniczówki Jawor, na zachód razem z żółtym pieszym Szlakiem Wygasłych Wulkanów obok Małych Organów Myśliborskich, skręt w prawo na północ do Myśliborza. Następnie Myślinów i dalej znów razem z żółtym Szlakiem Wygasłych Wulkanów; przez las następnie szlak przecina drogę wojewódzką nr 365 i biegnie na północny - zachód w kierunku wsi Pomocne; przez wieś i za kościołem św. Marcina szlak skręca w prawo do Stanisławowa, gdzie skręca w lewo razem z czerwonym szlakiem pieszym; następnie opuszcza szlak czerwony i skręca w prawo w kierunku ruin dawnej radiostacji, mijając wzgórze Rosocha (464 m) i podąża do Leszczyny (24 km), obok pieców wapienniczych w lewo do góry asfaltową drogą w kierunku Wilkowa; po przekroczeniu torów kolejowych szlak skręca w prawo i biegnie w kierunku Złotoryi; przed Wilkotakiem (36 m) szlak skręca w prawo, by zaraz za kamieniołomem skręcić w lewo w drogę polną i następnie w prawo w kierunku miasta; do Złotoryi szlak wkracza ulicą Hożą, a następnie obok szpitala skręca w lewo, by ulicą H. Brodatego i Wilczą doprowadzić do ul. Wojska Polskiego, która jest jednocześnie drogą wojewódzka nr 328; dalej szlak skręca w lewo i drogą nr 328 prowadzi do wyjazdu z miasta; szlak kończy się w Jerzmanicach Zdroju przy skrzyżowaniu z drogą łączącą drogi wojewódzkie nr 328 i 364.

4. Oprócz tego istnieje i przebiega przez teren powiatu **Szlak Euroregionalny ER-4** w Górach i na Pogórzu Kaczawskim – biegnie od Złotoryi od zabytkowego mostu na Kaczawie przy ul. Grabarskiej i Kolejowej przez miasto, obok Góry Mieszczańskiej przez Kopacz, Rokitnicę do Prusic, potem przez **Sichów, przekracza drogę wojewódzką nr 363** i dalej do Sichówka, następnie Winnica, Słup, dalej drogą na północ od zbiornika **Słup do Starego Jawora** i do **Jawora** (25 km); w kierunku Wrocławia będzie dopiero wytyczany.

5. **Ścieżka rowerowa na terenie Gminy Bolków – trasa niebieska** – Bolków – Wolbromek – Sady Dolne – Sady Górne – Figlów – Nagórnik – Półwsie – Bolków.

Trasa prowadzi z Bolkowa w kierunku Wolbromka – rozciąga się wzdłuż rzeki Nysa Szalona przez ok. 5,5 km i dalej prowadzi w kierunku Sądów Dolnych poprzez Sady Górne i wieś Figlów; następnie biegnie w stronę Nagórnika, skręca na Półwsie i powraca do Bolkowa; trasa charakteryzuje się wysokimi walorami krajobrazowymi.

6. **Ścieżka rowerowa na terenie Gminy Bolków – trasa żółta:** Bolków – Wierzchosławice – Wierzchosławiczki – Stare Rochowice – Płonina – Pastewnik – Bolków.

Trasa, opuszczając Bolków, biegnie w kierunku Kamiennej Góry, podąża do wsi Wierzchosławiczki, a następnie polnymi ścieżkami biegnie do Starych Rochowic; kolejnym etapem jest odcinek z Płoniny do Pastewnika i powrót do Bolkowa;

trakt rowerowy w znacznej części przebiega przez malownicze lasy świerkowe.

7. **Ścieżka rowerowa na terenie Gminy Bolków – trasa zielona:** Bolków – Wierzchosławice – Półwsie – Nagórnik – Kocików – Domanów – Pastewnik – Bolków;

Trakt rozpoczyna się z Bolkowa w kierunku Kamiennej Góry, gdzie we wsi Wierzchosławice skręca na Półwsie, prowadząc przez Domanów kieruje się do Pastewnika, a następnie powraca do Bolkowa; trasa prowadzi przez punkt widokowy na Góry Kaczawskie i lasy iglaste z największym wzniesieniem Truskolas.

8. **Szlak zielony** Malczyce – Winnica, Prochowice, Legnickie Pole, Słup.

9. **Szlak czerwony Szlakiem Zamków** wokół Bolkowa – Bolków, Płonina, Świny.

10. **Szlak zielony** wokół Bolkowa – Bolków, Wierzchosławice, Domanów.

11. **Szlak niebieski** wokół Bolkowa – Bolków, Wolbromek, Sady Górne.

12. **Szlak żółty** wokół Bolkowa – Bolków, Płonina, Stare Rochowice.

13. **Trasa turystyki pieszej – szlak zielony – Szlak Zamków Piastowskich** jest szlakiem tematycznym zaczynającym się na zamku Grodziec, a kończącym na ruinach zamku Grodno. Na teren gminy Bolków wkracza on na stokach Różanki w Górach Ołowianych (okolicie Kaczorowa); stąd grzbietem gór biegnie na wschód, a następnie, po przejściu najwyższego szczytu w tej grupie wzniesień – Turzca, opuszczając na krótko granice gminy, schodząc do doliny Świdnej, przekracza rzekę i dochodzi do Płoniny; z Bolkowa szlak biegnie na północ do zamku Świny, a następnie skręca na wschód, tzw. Drogą Wapienną, okrążając od północy dolinę Nysy Szalonej, do której powraca poza granicami gminy, w Kłaczynie.

14. **Trasa turystyki pieszej – szlak czerwony** prowadzi zasadniczo przez obszar Parku Krajobrazowego „Chełmy” – od Bolkowa do Myśliborza; przez Gminę Bolków przebiega krótki południowy jego odcinek; szlak zaczyna się przy nieczynnej stacji PKP w Bolkowie i podąża na północ wraz z zielonym szlakiem do zamku Świny.

15. **Trasa turystyki pieszej – szlak niebieski** z Płoniny do Radzimowic, prowadzi na północ, doprowadza do Myśłowa, a następnie drogą do Radzimowic, po czym opuszcza granice gminy, a dalej biegnie w stronę Jeleniej Góry.

16. **Trasa turystyki pieszej szlak żółty** z Bolkowa na Trójgarb; rozpoczyna się przy nieczynnej stacji PKP w Bolkowie, prowadzi na południe, przez centrum miasta, a następnie kieruje się do Wierzchosła-

wic, skąd wprowadza do malowniczego przełomu przez maszyn Truskolasu-Młynarki; po jego przekroczeniu szlak opuszcza granice gminy i biegnie w stronę Kamiennej Góry.

11. Kultura

Na terenie powiatu jaworskiego odbywa się wiele imprez o charakterze regionalnym i międzynarodowym.

Do nich bez wątpienia zaliczyć należy:

1. Międzynarodowe Targi Chleba

Od 1997 roku na terenie miasta Jawora Stowarzyszenie Międzynarodowe Targi Chleba, przy wsparciu wielu instytucji, samorządów oraz sponsorów organizuje cykliczną imprezę kulturalno-targową, w ramach której prezentowane są zwyczaje i obrzędy związane z chlebem i rolą. W trakcie tej imprezy, piekarze oraz gminy z różnych regionów Polski i Europy, na stoiskach wystawowych oraz w cyklu imprez towarzyszących – jak wystawy, konferencje, konkursy i występy zespołów folklorystycznych, prezentują swoje wyroby, obyczaje wypieku chleba i tradycje z tym związane. Celem imprezy jest pokazanie całego procesu powstawania pieczywa „Od ziarenka do bochenka”, z odwołaniem się do tradycji ludowych i chrześcijańskich różnych narodów, z uwypukleniem w nich roli chleba, jako energii życia i powszechnego pożywienia społeczeństw. Podczas MTCh odbywają się: „Europejskie Dni Chleba” i „Samorządowe Dni Chleba” pod patronatem starosty jaworskiego, Ogólnopolski Konkurs „Piekarz Roku” organizowany ze Stowarzyszeniem Rzemieślników Piekarnictwa RP, pod honorowym patronatem Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Ogólnopolski Konkurs „Bezpieczna Piekarnia” organizowany wspólnie z Głównym Inspektorem Pracy, Konkurs „Produkt targowy”, Miś Strzostwa Strzeleckie Piekarzy oraz Wybory „Miss Targów Chleba”.

Międzynarodowe Targi Chleba to także turyści, którzy mogą zasmakować chleba i wyrobów cukierniczych, miodu, regionalnych smakowitości wystawianych przez okolicznych producentów, właścicieli gospodarstw agroturystycznych. Główną rolę podczas Międzynarodowych Targów Chleba pełnią jednak wystawcy pieczywa, producenci maszyn, urządzeń i sprzętu piekarniczego. W czasie trwania Targów, Jawor odwiedzają także zaproszeni znamienici goście: przedstawiciele Rządu RP, władz wojewódzkich, samorządów regionu Dolnego Śląska i nie tylko, delegacje miast partnerskich z kraju i zagranicy (Niepołomice, Turnov, Niesky, Berdyczów oraz Roseto degli Abruzzo).

W 2001 roku patronat honorowy nad Międzynarodowymi Targami Chleba objął Prezydent RP Aleksander Kwaśniewski. Swoją obecnością zaszczylił podczas Targów przedstawiciele rządu oraz parlamentu RP, m.in.: Waldemar Pawlak, Grzegorz Schetyna, Jarosław Kalinowski, Andrzej Lepper, Jerzy Szmajdziński. Wśród gości, którzy odwiedzili Jawor podczas Targów należy wymienić także byłego premiera Jerzego Buzka, który w salach Muzeum Regionalnego spotkał się z premierem Czech – Milošem Zemanem.

2. Jaworskie Koncerty Pokoju

Jaworskie Koncerty Pokoju trwają od maja do września. Są imprezą cykliczną, festiwalem muzyki kameralnej o charakterze międzynarodowym. Organizatorem projektu jest Muzeum Regionalne w Jaworze. Koncerty odbywają się w unikatowym wnętrzu Kościoła Pokoju, obiekcie XVII-wiecznej architektury wpisany w 2001 r. na Listę Światowego Dziedzictwa Kultury UNESCO. Koncerty organizowane są od 1995 r. Prezentują muzykę głównie polskich, niemieckich oraz czeskich kompozytorów, która wykonywana jest przez znakomitych artystów z tych krajów. Koncerty w Kościele Pokoju w Jaworze dostarczają niezapomnianych doznań estetycznych zarówno miłośnikom muzyki kameralnej oraz zabytkowej architektury.

3. Ogólnopolski Festiwal Kabaretów Studenckich „Kabareton”

Prezentacja twórczości młodzieżowych środowisk studenckich, której celem jest zapoznanie widza z nowymi trendami w sztuce kabaretowej, wymiana doświadczeń pomiędzy zespołami. Konfrontacja twórczości profesjonalnej i amatorskiej.

4. Wystawa Plastyki Artystów Euroregionu „NYSA”

Impreza o charakterze międzynarodowym. Jawor jest miejscem spotkania polskich niemieckich i czeskich plastyków, mieszkających na terenie Euroregionu Nysa. Prezentują oni współczesną sztukę na warsztatach, wystawach i pokazach itp. Można zobaczyć gwasze, akwarele, obrazy olejne, rozmaite techniki graficzne, rysunki, collage, a także rzeźby i obrazy sięgające po trzeci wymiar. Wystawie towarzyszą spektakle w wykonaniu kompozytorów i malarzy jak również wykłady krytyków sztuki, trójjęzyczne katalogi. Organizatorem wystawy jest Muzeum Regionalne w Jaworze. Impreza jest dofinansowywana ze środków przekazanych przez Unię Europejską, Gminę Jawor oraz Samorząd Województwa Dolnośląskiego.

5. Jaworskie Biesiady Literackie

Wspólna inicjatywa Jaworskiego Ośrodka Kultury i Oddziału Wrocławskiego Związku Literatów Polskich doprowadziła w 1977 r. do organizacji I Jaworskich Biesiad Literackich. W okresie 1977–1996, z wyjątkiem 1982, 1983, 1990, 1991 i 1993 roku – odwiedziła Jawor plejada bardziej i mniej znanych poetów, dramaturgów i prozaików z Gdańska, Krakowa, Poznania, Szczecina, Warszawy, Wrocławia. Niektórzy z nich gościli w Jaworze wielokrotnie. W ciągu 20 lat (1977–1996) odbyło się dziesiątki spotkań autorskich w jaworskich szkołach, bibliotekach i zakładach pracy, w trakcie których pisarze wygłaszali referaty, podpisywali swoje książki i prowadzili z czytelnikami interesujące rozmowy na tematy literackie. Echa tych spotkań i rozmów z pewnością wywarły wpływ na wzrost czytelnictwa

i zainteresowań literackich, szczególnie wśród młodzieży. Można również suponować, że w twórczości bywających w Jaworze literatów pojawiły się akcenty jaworskie, co dowodziłoby wzajemnego oddziaływania obu układów biesiad literackich, czyli wpływania skutku na przyczynę. Obecnie impreza ma skromniejszy charakter spotkań literatów z uczniami jaworskich szkół. Zaproszeni goście prezentują swoją twórczość literacką. Organizowane są wieczory poetyckie połączone z warsztatami literackimi. Imprezie towarzyszy ogólnopolski konkurs na najlepszy utwór poetycki.

6. Muchowska Kosa

Na terenie Gminy Męcinka organizowana jest „Muchowska Kosa” w Muchowie – bardzo ciekawa i unikatowa w swoim rodzaju impreza w skali krajowej; „Muchowska Kosa” jest gminnym przedsięwzięciem zarówno Urzędu Gminy w Męcince jak i Parku Krajobrazowego „Chełmy”. Jej główne cele oraz założenia to upowszechnianie wiedzy na temat ochrony łąk podgórskich oraz wskazywanie rolnikom korzyści wynikających z przyjaznego dla środowiska utrzymania unikatowych łąk i gospodarczego ich wykorzystania. Impreza obejmuje następujące, ciekawe i oryginalne konkurencje: koszenia łąk, na najoryginalniejszy strój kosiarza, układania kompozycji kwiatowych, paradę strojów.

7. Międzynarodowe plenery malarskie

Gmina Mściwojów od 1999 roku jest organizatorem międzynarodowych plenerów malarskich; gości artystów, a ich twórcza obecność w gminie sprawia ogromną satysfakcję i jednocześnie pozwala, pośród codziennych obowiązków zatrzymać się, zastanowić i podziwiać urokliwe zakątki gminy. Sztuka jest bardzo ważnym składnikiem kultury każdego narodu. Plenery to miejsce spotkań i wymiana doświadczeń artystów z zaprzyjaźnionych regionów w celu integracji i kulturowej współpracy.

8. Żeglarski Piknik Rodzinny

Impreza kierowana do społeczności lokalnej powiatu jaworskiego. Szczególną grupę adresatów stanowią dzieci i młodzież szkolna, a także jaworskie organizacje skupiające młodych ludzi. Jest to jedyna na terenie powiatu wodniacka impreza. W trakcie pikniku odbywa się m.in. olimpiada kajakarska, pływanie na motorówkach, konkurs piosenki szantowej, budowane jest także miasteczko lino-we.

9. Kaczawski Jarmark Wielkanocny

Organizatorem jest Gminny Ośrodek Kultury w Paszowicach oraz Urząd Gminy Paszowice, współorganizatorem Stowarzyszenie Kaczawskie. Jarmark organizowany jest tuż przed świętami wielkanocnymi w Niedzielę Palmową i jego głównym celem jest kultywowanie tradycji związanych z obchodami Świąt Wielkiej Nocy, promocja rękodzieła ludowego i produktów lokalnych, prezentacja i pokaz malowania jajek, pieczenia ciast. Podczas jarmarku rozstrzygany jest konkurs na palmę wielkanocną, najpiękniejszy stół wielkanocny oraz na baby i inne ciasta wielkanocne. Impreza odbywa się w Paszowicach na terenie Gminnego Ośrodka Kultury oraz w świetlicy wiejskiej.

10. Kaczawski Jarmark Bożonarodzeniowy

Gospodarzem jest Stowarzyszenie Kaczawskie. Impreza odbywa się cyklicznie w grudniu zawsze przed Świętami Bożego Narodzenia w Jaworze. Celem Jarmarku jest szeroko pojęta promocja naszego regionu, zwanego Krainą Wygasłych Wulkanów oraz prezentacja tradycji chrześcijańskiej i dorobku kulturalnego związanego ze świętami Bożego Narodzenia, a także pokazanie samych mieszkańców Gór i Pogórza Kaczawskiego. Intencją organizatorów jest wspólne przeżycie przedświątecznych chwil, zacieśnienie wzajemnych relacji i przyjaźni wśród mieszkańców regionu. Aktywny udział w organizacji tego wyjątkowego przedsięwzięcia biorą artyści, rękodzielnicy, rzemieślnicy, wytwórcy produktów lokalnych, stowarzyszenia, koła gospodyń wiejskich i zespoły folklorystyczne. Podczas jarmarku przeprowadzany jest konkurs na „Najpiękniejsze stoisko na Jarmarku” oraz na „Pamiątkę świąteczną od Górala Kaczawskiego”.

11. Dni Kultury Rycerskiej

Impreza plenerowa organizowana na Zamku Bolków, podczas której można obejrzeć pojedynki rycerstwa, turnieje kusznice i łucznicze, gry i zabawy plebejskie. Imprezie towarzyszą: pokazy kowalstwa, pokazy garncarstwa, Sąd Kasztelański, zakuwanie w dyby, wrzucanie do lochu głodowego, „rozstrzyganie” sporów rodzinnych przez kata, pokazy Bractwa Kopaczy Złota. W atmosferze średniowiecznej muzyki i tańców – Bractwo Rycerskie Zamku Bolków – zapewnia wyśmienitą zabawę i wiele innych atrakcji. Turniej organizowany jest od 1995 r. i przyciąga coraz więcej zwolenników i fanatyków sztuki, kultury i tradycji rycerskiej z Polski i zagranicy.

12. Festiwal muzyczny „Castle Party”

Organizowany w Bolkowie festiwal muzyki gotyckiego metalu i sceny „dark independent”, największy w tej części Europy; Na imprezę przyjeżdża rokrocznie kilka tysięcy fanów rocka gotyckiego, gothic metalu, elektro, industrialu i rytmów pokrewnych. Festiwal trwa trzy dni. Ciekawym zjawiskiem jest to, że znaczna część gotów przebiera się w różnego rodzaju stroje, tworząc nastrój ciągłej maskarady.

V. Ocena szans i zagrożeń dla środowiska kulturowego powiatu jaworskiego

Dla oceny szans i zagrożeń dla środowiska kulturowego powiatu dokonano analizy SWOT, przeprowadzoną w oparciu o wieloaspektową charakterystykę powiatu, polegającą na rozpoznaniu mocnych i słabych stron środowiska kulturowego powiatu jaworskiego oraz jego szans i zagrożeń.

Mocne strony:

- duża liczba zabytków ze wszystkich okresów dziejowych powiatu jaworskiego, w tym obiekt unikatowy na Liście Światowego Dziedzictwa Kulturowego UNESCO – Kościół Pokoju w Jaworze,
- znaczna poprawa stanu jakości obiektów zabytkowych i atrakcyjności kulturowej,
- istnienie na terenie powiatu własnych pracowni konserwacji zabytków ruchomych,
- duże możliwości wykorzystania obiektów zabytkowych do rozwoju turystyki – dotychczas wykorzystanych w niewielkim stopniu w stosunku do możliwości,
- możliwości rozwojowe wielu dziedzin turystyki w oparciu wielopłaszczyznowe bogactwo kulturowe i przyrodnicze, w tym chronionych roślin endemitycznych chronionych gatunków fauny,
- centralne położenie powiatu na mapie województwa, na szlakach turystycznych pieszych, górskich i dla zmotoryzowanych,
- duża ilość zabytków przyrody, parków krajobrazowych i założeń parkowych o zróżnicowanym charakterze,
- bogata rzeźba terenu od równin aż do pogórza sudeckiego z krajobrazami wulkanicznymi z bogactwem form przyrody nieożywionej i bogactwem flory i fauny i atrakcyjnością widokową,
- bogate stanowiska i odkrywki geologiczne,
- duża liczba aktywu z dziedziny kultury, ochrony zabytków i turystyki na terenie powiatu o znacznym potencjale aktywności i wiedzy,
- stosunkowo dobry stan techniczny wielu obiektów zabytkowych, z odpowiednimi fizycznymi zabezpieczeniami przed zagrożeniami środowiskowymi, niekorzystną aurą, pożarami, włamaniami,
- prawne uregulowania stwarzające możliwość systemowej ochrony i opieki zabytków z jednoczesnym ich wykorzystaniem dla przyszłości rozwojowej powiatu,
- bogactwo możliwości finansowania opieki ochrony infrastruktury kulturowej, w tym zabytków, jakie powstało po wejściu Polski do Unii Europejskiej,
- coraz lepszy stan otoczenia wokół zabytków, w tym parkingów, dróg dojazdowych,
- rozwijające się kontakty administracji samorządowej powiatu i gmin z właścicielami i zarządcami zabytków, w tym zabytków sakralnych,
- rozwój inicjatyw lokalnych powiatowych i gminnych skierowanych na turystykę i agroturystykę opartą o zabytki.

Slabe strony:

- niedostosowanie gminnych planów przestrzennego zagospodarowania do aktualnych uwarunkowań powiatu w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, rozwoju turystyki i ochrony przyrodniczo-ekologicznej,
- niedocenianie przez część społeczności lokalnej powiatu szans rozwoju wielu miejscowości w oparciu o kompleksowy rozwój turystyki historycznej w powiązaniu z innymi ich możliwościami rozwojowymi,
- brak wielopłaszczyznowej i kompleksowej oceny stanu bazy rozwojowej gmin powiatu i dokonania w oparciu o nią studium uwarunkowań rozwojowych powiatu,
- ograniczenia materialno-finansowe wielu samorządów i instytucji związane z kryzysem gospodarczym państwa i centralne sterowanie rozdziałem wielu środków budżetowych,
- brak samodzielnych stanowisk pracy w samorządach lokalnych powiatu – organizatorów działań w odniesieniu do zagadnień ochrony zabytków, opieki nad zabytkami i rozwoju turystyki lokalnej, pozyskiwania środków na te cele,

Szanse:

- możliwość zaktywizowania właścicieli w zakresie dbałości o stan i renowację swoich zabytków i poszerzanie ich świadomości prawnej w tym zakresie,
- możliwość rozwoju wielu form turystyki w oparciu o obiekty i obszary historyczne;
- zwiększenie ilości szlaków turystycznych na terenie powiatu z zaprogramowanym poznawaniem walorów zabytkowych,
- możliwość opracowania analiz studialnych uwarunkowań i kierunków rozwoju przestrzennego gmin,
- przeprowadzenie weryfikacji zakresu ochrony konserwatorskiej w gminach,
- możliwość aktywności społecznych opiekunów zabytków,
- współpraca z konserwatorem wojewódzkim w sprawie opracowania dokumentacji dla obiektów reštaurowanych i promowanych centralnie,
- opracowanie fotograficznego rejestru zabytków powiatu jaworskiego,
- możliwość opracowania przewodnika turystyczno-historycznego po terenie powiatu.

Zagrożenia:

- niewystarczająca ilość środków finansowych w samorządach na realizację zadań opieki nad zabytkami w stosunku do potrzeb i ograniczenie przez to wykonawstwa tylko do zadań najważniejszych,
- niewystarczające możliwości wyposażenia obiektów w instalację alarmową i przeciwpożarową (brak w powiecie firm specjalistycznych), brak środków finansowych u zarządców nieruchomości, stwarzają ryzyko niewłaściwego zabezpieczenia obiektów,
- stosowanie złych rozwiązań w renowacji, konserwacji,
- zły stan zabytków starszych i brak środków na ich konserwację (gazowanie, odnawianie polichromii i złoceń, wymiana więźb dachowych, restauracja zabytkowych organów, itp).

VI. Priorytety

Priorytet społeczno-edukacyjny

Lp.	Działania	Podmioty uprawnione do realizacji	Podmioty współdziałające	Źródła finansowania	Planowany termin
1.	Diagnoza stanu opieki nad zabytkami w powiecie jaworskim. Opracowanie programu nad zabytkami.	gminy, powiat		powiat jaworski, gminy	2009 r.
2.	Wspieranie projektów organizacji pozarządowych związanych z podnoszeniem świadomości walorów środowiska kulturowego	powiat jaworski	stowarzyszenia, szkoły	powiat, gminy, fundusze pomocowe	2009-2012
4.	Monitoring szkolny środowiska kulturowego: a) rozpoznanie i ewidencja, np. zabytków techniki, b) opieka nad cmentarzami historycznymi	gminy, powiat	szkoły	powiat, gminy, fundusze pomocowe	2009-2012
5.	Promocja zabytków i historii miejscowości za pośrednictwem stron internetowych powiatu i gmin.	powiat, gminy	stowarzyszenia, szkoły, organizacje pozarządowe, instytucje kultury	powiat, gminy, fundusze pomocowe	2009- 2012
6.	Wspieranie wydawnictw obejmujących zagadnienia związane z historią miejscowości leżących na terenie powiatu, promocja dziedzictwa kulturowego i walorów przyrodniczych powiatu: wydawnictwa albumowe, wkładki do czasopism, tematyczne foldery i inne formy popularyzacji, tj. filmy, targi.	powiat jaworski, gminy	organizacje pozarządowe, szkoły	powiat, gminy	2009 - 2012
7.	Wspieranie edukacji regionalnej w placówkach kształcenia w powiecie jaworskim. Zachęty dla szkół na zwracanie uwagi na opiekę nad zabytkami i znaleziskami archeologicznymi przez uczniów.	powiat jaworski, gminy	organizacje pozarządowe, szkoły	powiat	2009 - 2012
8.	Dofinansowanie szkolnych konkursów wiedzy o dziedzictwie kulturowym i zasobach przyrodniczych powiatu.	powiat jaworski, gminy	szkoły	powiat, WFOŚiGW	2009 - 2012

9.	Oznakowanie, uzupełnienie lub odnowa oznakowania: o obiektów zabytkowych, o cmentarzy historycznych, o zabytkowych parków i ogrodów.	gminy, powiat jaworski	stowarzyszenia, PTTK, nadleśnictwa,	powiat	2011
10.	Utworzenie bazy informacji o zasobach dziedzictwa kulturowego.	powiat jaworski	gminy	powiat	2010
11.	Ustanawianie społecznych opiekunów zabytków.	powiat jaworski	gminy, stowarzyszenia	powiat	2009-2012

Priorytet przestrzenno- gospodarczy

Lp.	Działania	Podmioty uprawnione do realizacji	Podmioty współdziałające	Źródła finansowania	Planowany termin
1.	Diagnoza stanu środowiska kulturowego.	gminy, powiat		powiat, gminy	2009
2.	Działania wydawnicze i promocyjne poświęcone zabytkom na terenie powiatu.	powiat, gminy	właściciele zabytków, stowarzyszenia	powiat, gminy	2010
3.	Wyznaczenie szlaków turystycznych i ścieżek dydaktycznych oraz rekreacyjnych w oparciu o obiekty i obszary historyczne.	właściciele, gminy, nadleśnictwa	powiat	właściciele, gminy, powiat, nadleśnictwa	2010 - 2012
4.	Wspieranie inicjatyw gmin dla tworzenia parków kulturowych i założeń parkowych.	gminy, właściciele, WKZ	powiat, stowarzyszenia	gminy, powiat, właściciele stowarzyszenia, WKZ	2009 - 2012
5.	Wspieranie założycieli gospodarstw agroturystycznych opartych o wykorzystanie zabytków	właściciele	gminy	właściciele, fundacje	forma konkursowa
6.	Wspieranie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.	Powiatowy Urząd Pracy	powiat, gminy	Powiatowy Urząd Pracy	przez cały okres
7.	Udzielanie pomocy finansowej na sfinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich oraz budowlanych przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków.	gminy, powiat, WKZ	właściciele zabytków,	gminy, powiat, dotacje z Ministerstwa Kultury i Funduszy Unijnych	przez cały okres

VII. Cele i zadania programu opieki nad zabytkami Powiatu Jaworskiego**1. Główne cele polityki powiatu związanej z opieką nad zabytkami**

- uznanie dziedzictwa kulturowego za ważne zagadnienie w strategii rozwoju powiatu,
- racjonalne wykorzystanie wszelkich powiatowych i gminnych funduszy na prace ratownicze, konserwatorskie oraz dokumentacyjne,
- planowe i konsekwentne realizowanie zadań samorządowych w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przez wszystkie samorządy z terenu powiatu,
- powiązanie zadań powiatu służących ochronie wartości kulturowych ze strategią rozwoju gospodarczego województwa, powiatu oraz polityką przestrzenną każdej z gmin,
- koordynowanie i integrowanie działań gminnych w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego (krajobrazu kulturowego dziedzictwa archeologicznego, przyrodniczego, historycznego) ujmowanych w gminnych planach zagospodarowania przestrzennego,
- wspieranie prawne, organizacyjne i finansowe projektów związanych z opieką nad zabytkami i zagospodarowaniem obiektów zabytkowych,
- powstrzymanie degradacji zagrożonych obiektów zabytkowych i obszarów oraz podjęcie działań w celu poprawy stanu ich zachowania,
- wspieranie właścicieli i zarządców obiektów zabytkowych w zakresie stosowania fizycznego zabezpieczenia obiektów i ich ochrony przed pożarami, dewastacją, kradzieżami, niegospodarnością.

2. Działania związane z opieką nad zabytkami, których właścicielem są gminy powiatu

Konserwatorski rejestr zabytków powiatu jaworskiego obejmuje wiele obiektów zabytkowych, których właścicielami są samorządy gminne. Wobec tych obiektów na samorządach gmin spoczywa obowiązek dbania o ich stan, a tym samym ponoszenia nakładów na prace rewaloryzacyjne, konserwatorskie i kulturowej promocji. Samorząd powiatowy i powiatowa administracja samorządowa, wspierając działania gmin powiatu jaworskiego w zakresie opieki i ochrony zabytków, kierować się będą zasadą zrównoważonego rozwoju powiatu, a także zgodnością podejmowanych działań samorządu gminnego z powiatowymi i wojewódzkimi planami ochrony i opieki nad zabytkami.

Planowane działania:

1. Dokonywanie okresowych przeglądów lustracyjnych zabezpieczenia obiektów zabytkowych przez Powiatowy Zespół Ochrony Zabytków i Dziedzictwa Narodowego Starosty Jaworskiego zgodnie z planem pracy w/w zespołu i Programem ochrony zabytków powiatu jaworskiego na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych i uwzględnianie wniosków zespołów lustracyjnych w podejmowanych powiatowych działaniach wspierających i dofinansowujących najważniejsze z punktu widzenia powiatu działania samorządów gmin powiatu i pozostałych właścicieli podejmowane na rzecz bezpieczeństwa zabytków.
2. Opiniowanie zasadności wniosków właścicieli i zarządców ubiegających się o dodatkowe środki finansowe na ochronę i bezpieczeństwo zabytków ze źródeł pozapowiatowych, wojewódzkich, krajowych i unijnych.
3. Promowanie zabytków poszczególnych gmin – w ramach działań promocyjnych powiatu: w publikacjach lokalnych o zasięgu powiatowym i ponadpowiatowym, na stronach internetowych powiatu, w inicjatywach powiatowych dotyczących współpracy kulturalnej z powiatami partnerskimi Unii Europejskiej.

2.1 Programowe kierunki działań gminy Jawor (propozycje do programu gminnego)

Gmina Jawor, uwzględniając elementy zawarte w studium uwarunkowań, przyjęła na najbliższy okres następujące kierunki:

- realizacja inwestycji i prac remontowych przy zabytkach:
 - a) renowacja obiektu Muzeum Regionalnego (remont wirydarza),
 - b) remont z odbudową Baszty Strzegomskiej,
 - c) wymiana pokrycia dachowego Zamku Piastowskiego,
- realizacja przedsięwzięć kulturalnych i promocyjnych:
 - a) w Muzeum Regionalnym w Jaworze organizacja wystaw we wnętrzu klasztoru pobernardyńskiego,
 - b) umożliwienie zwiedzania miejsc udostępnianych dla zwiedzających w trakcie trwania imprezy „Noc w Muzeum”,
 - c) cykle odczytów i prelekcji dotyczących historii i zabytków Jawora,
 - d) organizowanie corocznych edycji Jaworskich Koncertów Pokoju w Kościele p.w. Świętego Ducha,
 - e) promocja zabytków Jawora w wydawnictwach, broszurach, stronach internetowych Muzeum i Urzędu Miejskiego, na tablicach informacyjnych, w publikacjach w prasie regionalnej.

Gmina jest w trakcie uzgadniania Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Jawor.

2.2 Programowe kierunki działań gminy Bolków (wypis z założeń programu gminnego)

Gmina Bolków planuje wzorem lat ubiegłych:

- a) wsparcie finansowe prac dekarских i remontowe obiektów zabytkowych,

- b) wsparcie finansowe inicjatywy właścicieli podejmujących montaż instalacji alarmowych na cennych obiektach zabytkowych,
- c) obiekty o większych walorach historycznych promować w corocznie wydawanych folderach, kalendarzach.

Aktualnie gmina przystąpiła do opracowania gminnego planu opieki nad zabytkami.

2.3. Programowe kierunki działań gminy Męcinka (wypis z programu gminnego)

Samorząd gminny gminy Męcinka na lata 2008–2011 przyjął następujące kierunki działań:

- a) prowadzenie gminnej ewidencji zabytków w formie kart adresowych oraz ich bieżąca weryfikacja,
- b) dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru, według następującej kolejności:
 - prace zabezpieczające konstrukcje obiektów budowlanych,
 - remonty elewacji i stolarki oraz okładzin, instalacji wewnętrznych,
 - remonty i naprawy wnętrz obiektów,
 - prace konserwatorskie i restauratorskie zabytków ruchomych,
 - wykonywanie dokumentacji technicznej na przeprowadzenie prac budowlanych,
- c) działania zabezpieczające i renowacyjne:
 - działania zmierzające do zabezpieczenia zabytków przed kradzieżą poprzez instalowanie urządzeń alarmowych w kościele w Sichowie i w kościele w Pomocnem,
 - porządkowanie i zabiegi renowacyjne alejek na cmentarzu w Sichowie,
 - wieloletni program restauracji i konserwacji wnętrza kościoła w Słupie,
- d) działania szkoleniowe i promocyjne:
 - wspieranie wydawnictw i publikacji multimedialnych o zabytkach gminy jako elementu oferty turystycznej,
 - organizacja imprez popularyzujących zabytki,
 - stworzenie nagrody dla najlepszego właściciela zabytku,
 - rozwinięcie programów nauki o lokalnych zabytkach w szkołach podstawowych i gimnazjalnych,
 - edukacja mieszkańców w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego z poszanowaniem lokalnej specyfiki budowlanej i zachowania ciągłości tradycji,
 - organizacja i promocja tematycznych szlaków turystycznych (Szlak Cystersów i na górę Górzec) dziedzictwa kulturowego oraz ścieżek edukacyjnych dla młodzieży szkolnej,
 - oznakowanie obiektów zabytkowych, udostępnionych w celach turystycznych, tablicami informacyjnymi, zawierającymi podstawowy rys historyczny o tych obiektach oraz wprowadzenie oznakowania na drogach publicznych w celu ułatwienia dojazdu do obiektów zabytkowych,
 - pomoc i edukacja w zakresie pozyskiwania środków finansowych na ochronę zabytków.

2.4 Programowe kierunki działań gminy Mściwojów (wypis z projektu programu gminnego)

Samorząd gminny gminy Mściwojów na lata 2008–2011 przyjął następujące kierunki działań:

- a) realizację prac inwestycyjnych i remontowych w obiektach zabytkowych, które wcześniej planowane nie doczekały się realizacji (odbudowa pawilonu na wyspie w parku w Mściwojowie, remont i adaptacja zabytkowych obiektów oranżerii i wozowni w Mściwojowie),
- b) udzielanie dotacji właścicielom obiektów zabytkowych, wykonującym prace zabezpieczające, konserwacyjne, instalację alarmową, podejmujących na obiektach zabytkowych działalność kulturalną,
- c) wspieranie działań promocyjnych konkretnych obiektów podejmowanych przez podmioty gminne.

2.5 Programowe kierunki działań gminy Paszowice (wypis z projektu programu gminnego)

Samorząd gminny gminy Paszowice na lata 2008–2011 przyjął następujące kierunki działań inwestycyjnych i remontowych:

- a) poprawa stanu cmentarzy gminnych (naprawa ogrodzeń, uzupełnianie ubytków w ogrodzeniach kamiennych i murowanych),
- b) restauracja kościoła parafialnego w Kwietnikach (odrestaurowanie podłóg, balustrad, naprawa zasilenia energetycznego, założenie instalacji alarmowania przeciwpożarowego),
- c) prace renowacyjno-dekarskie w kościele p.w. Św. Trójcy w Paszowicach,
- d) prace zabezpieczające w kościele filialnym w Nowej Wsi Wielkiej,
- e) kapitalny remont kościoła p.w. Św. Krzyża w Pogwizdowie,
- f) realizacja II etapu prac przy renowacji kaplicy Loeschów w Pogwizdowie,
- g) konserwacja pałacu w Grobli i remont kapitalny,
- h) prace remontowe przy naprawie dachu i elewacji pałacu w Wiadrowie.

Pozostałe kierunki zostaną określone w załączniku do planu opieki nad zabytkami po analizie szans i zagrożeń.

2.6. Programowe kierunki działań gminy Wądroże Wielkie (dane z dokumentacji wstępnej programu gminnego)

Samorząd gminny gminy Wądroże Wielkie na lata 2008–2011 przyjął następujące kierunki działań:

- a) prowadzenie prac restauratorsko-konserwatorskich kościołów w: Mierczycach, Wądrożu Wielkim, Granowicach,
 - b) przeprowadzenie prac zabezpieczających przed zawilgoceniem w kościele w Kosiskach,
 - c) wykonanie remontu dachu w kościołach: w Kępach, Budziszowie Wielkim,
 - d) odnowa i uzupełnienie tynków kościoła w Postolicach,
- Gmina aktualnie opracowuje gminny plan ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

3. Działania powiatu związane z opieką nad zabytkami, leżącymi na terenie powiatu jaworskiego, których właścicielami są inne niż jednostki samorządu terytorialnego osoby prawne oraz fizyczne

Główny obowiązek dbania o stan zabytków, a tym samym ponoszenia nakładów na prace konserwatorskie, spoczywa na właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych. Powiat jaworski nie posiada jako właściciel ani jako zarządca obiektów zabytkowych. Zabytki zlokalizowane na terenach poszczególnych gmin są finansowane głównie ze środków budżetowych samorządowych gminnych oraz ze środków ich właścicieli. Są to głównie prace przy zabytkowych obiektach kościelnych.

Planowane działania:

1. Wspieranie i pomoc w przygotowaniu właścicieli i zarządców obiektów zabytkowych do korzystania z programowych funduszy Wspólnoty Europejskiej. Przygotowanie aktualnych informacji o możliwościach występowania o środki pozabudżetowe na dofinansowywanie prac konserwatorskich obiektów zabytkowych.
2. Bieżące aktualizowanie ewidencji powiatowej obiektów zabytkowych, w oparciu o rejestry konserwatorskie Legnickiej Delegatury Wojewódzkiej Służby Ochrony Zabytków, polegające na usuwaniu z powiatowej ewidencji zabytków nieistniejących, wpisanie zabytków nowo zarejestrowanych.

4. Działania informacyjne, popularyzacyjne i edukacyjne związane z promocją zabytków powiatu i walorów krajobrazu kulturowego

Planowane działania:

1. Udostępnienie ewidencji zabytków nieruchomych na oficjalnej stronie internetowej powiatu jaworskiego.
2. Popularyzowanie we własnych wydawnictwach promocyjnych i lokalnych środkach masowego przekazu zagadnień związanych z historią powiatu, zabytkami i ochroną obiektów zabytkowych.
3. Dofinansowanie szkolnych konkursów wiedzy o zabytkach powiatu, powiatowych inicjatyw podejmowanych na rzecz opieki i ochrony zabytków powiatu, kulturopoznawczych wycieczek szkolnych, których celem jest poznawanie zabytków powiatu.
4. Zamieszczenie na oficjalnej stronie internetowej powiatu jaworskiego informacji dotyczących historii poszczególnych gmin i popularyzujących ważniejsze zabytki nieruchome powiatu jaworskiego,
5. Wspieranie szkół wszystkich szczebli w podejmowanych działaniach, mających na celu kształtowanie wśród dzieci i młodzieży świadomości dziedzictwa kulturowego i szacunku dla zabytków, znalezisk archeologicznych, itp.
6. Uczestnictwo administracji powiatowej powiatu jaworskiego oraz jednostek podległych w obchodach Europejskich Dni Dziedzictwa Kulturowego.
7. Wspieranie działań gmin powiatu jaworskiego, instytucji powiatowych, właścicieli i zarządców powiatowych obiektów zabytkowych – podejmowanych na rzecz popularyzacji pozytywnych wzorców ochrony zabytków i opieki nad zabytkami powiatu.
8. Opracowanie i wdrożenie koncepcji subregionalnego produktu turystycznego w zakresie zasobów kulturowych Pogórza Kaczawskiego.

5. Ochrona krajobrazu kulturowego

Planowane działania w zakresie planowania przestrzennego oraz gospodarce nieruchomościami:

1. Niedopuszczanie do wyłączenia poza granice administracyjne powiatu fragmentów historycznie ukształtowanych siedlisk.
2. Zapobieganie rozproszonemu osadnictwu i ochrona historycznie ukształtowanych układów osadniczych wraz z koloniami.
3. Wyznaczanie w planach miejscowych nowych terenów pod zabudowę mieszkaniową z zachowaniem i pełną ochroną historycznych siedlisk.
4. Wypełnianie zabudową wolnych działek budowlanych w obszarze historycznych siedlisk.
5. Ochrona historycznie ukształtowanego układu przestrzennego miejscowości i relacji pomiędzy zespołami zabytkowej zabudowy.
6. Niedopuszczanie do rozdrabniania własności historycznej.
7. Utrzymanie cech budownictwa regionalnego w nowoprojektowanej architekturze.
8. Interwencja władz powiatu przy rażących naruszeniach prawa budowlanego (zwłaszcza w zakresie samowoli budowlanych) na obszarach objętych ochroną konserwatorską oraz przy obiektach zabytkowych oraz ujętych w ewidencjach gminnych.

9. Przeciwdziałanie niszczeniu stanowisk archeologicznych – przestrzeganie konieczności wymagania przy wydawaniu zezwoleń na budowę opinii bądź zezwoleń WKZ.
10. Podejmowanie działań mających na celu ochronę, zachowanie i rewaloryzację stanowisk archeologicznych o własnej formie krajobrazowej (grodziska, kurhany, pozostałości siedzib i urządzeń obronnych).
11. Wypracowanie standardów zagospodarowania i estetyki zabytkowych przestrzeni publicznych.

6. Realizacja i finansowanie przez powiat jaworski zadań z zakresu ochrony zabytków

W ramach otwartego konkursu ofert na realizację zadań publicznych w zakresie ochrony dóbr kultury udzielono wsparcia finansowego następującym podmiotom:

1.	Parafia Rzymsko-Katolicka w Konarach powiat Środa Śląska	Remont i konserwacja wieży kościelnej. Konserwacja instalacji systemu nagłośnienia w kościele w Jenkowie.	4 000,00
2.	Parafia Rzymsko-Katolicka w Męcince	Zakup oraz instalacja antywłamaniowego systemu alarmowego w kościele filialnym w Chelmcu	3 000,00

Rok 2008 r.

1.	Rzymsko-Katolicka Parafia p.w. św. Andrzeja Apostoła w Męcince	Renowacja zabytkowego mechanizmu zegarowego na wieży parafialnego kościoła p.w. św. Andrzeja Apostoła w Męcince	9 000,00
2.	Rzymsko-Katolicka Parafia p.w. Wniebowzięcia N.M.P w Mierzycach	„Remont pokrycia dachu oraz elewacji obiektu kościoła w Mierzycach”	10 000,00
3.	Parafia Rzymsko-Katolicka p.w. Wniebowstąpienia Pańskiego w Snowidzy	„Remont dachu kościoła parafialnego p.w. Wniebowstąpienia Pańskiego w Snowidzy	10 000,00
4.	Parafia Rzymsko-Katolicka p.w. św. Józefa Oblubieńca NMP w Kwietnikach	„Remont pokrycia dachu kościoła w Wiadrowie”	8 000,00
5.	Parafia Rzymsko-Katolicka p.w. św. Piotra i Pawła w Lipie	„Renowacja ołtarza w kościele p.w. Najświętszej Marii Panny w Nowej Wsi Wielkiej	6 500,00

Kwestie dofinansowania prac przy obiektach zabytkowych reguluje Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków. (Dz. U. Nr 112, poz. 940). Nie przewiduje się wprowadzania do budżetu powiatu konkretnych zadań z zakresu ochrony zabytków. Przewiduje się natomiast dofinansowanie prac związanych z odnową i konserwacją substancji zabytkowych i oraz podejmowanych w zakresie ich bezpieczeństwa, udzielane na wniosek właścicieli lub samorządów gminnych w trybie uchwały Rady Powiatu. Rada Powiatu planuje przyjąć uchwałę w sprawie przyjęcia zasad i trybu udzielenia dotacji na prace remontowe i konserwatorskie i roboty budowlane przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków. Dotacje te będą mogły być udzielane osobom posiadającym tytuł prawny do zabytku znajdującego się na terenie powiatu, które wykazą się poniesieniem wkładu własnego na wykonanie prac. Pierwszeństwo w ubieganiu się o dotacje powinni mieć właściciele takich obiektów zabytkowych, które pozostają w złym stanie technicznym, a posiadają największe wartości historyczne i artystyczne, oraz mają szczególne znaczenie dla powiatu. Powiat będzie szczególnie wspierał takie inicjatywy, które uzyskają zapewnienie realizacyjne w oparciu o fundusze pozyskiwane ze źródeł zewnętrznych, głównie unijnych.

Władze powiatu jaworskiego od kilku lat podejmują również wiele działań w zakresie popularyzacji bogactwa i dorobku kulturalnego, m.in. poprzez współorganizację imprez kulturalnych promujących poszczególne zabytki, miejsca historyczne, czy też wspieranie wydawnictw obejmujących upowszechnianie wiedzy o powiecie i jej zasobach kulturowych, tj. przewodniki, foldery. Od kilku lat powiat jaworski dofinansowuje m.in. organizację Międzynarodowych Targów Chleba, Jaworskich Koncertów Pokoju, odbywających się w Kościele Pokoju, Dni Kultury Rycerskiej na Zamku Bolków, Żeglarski Piknik Rodzinny.

Załącznik nr 1

WYKAZ ZABYTEKÓW NIERUCHOMYCH POWIATU JAWORSKIEGO

MIASTO JAWOR

Lp.	Adres	Obiekt	Datowanie	Nr rejestru d. woj. legnickiego	Nr rejestru d. woj. zielonogórskiego lub wrocławskiego	Nr rejestru woj. dolnośląskiego	Data wpisu
1.		Ośrodek historyczny miasta Jawora		39/L	363		25-11-1956
2.	Pl. Kościelny	Kościół parafialny pw. św. Marcina	późny gotyk	7/L	79		29-03-1949
3.	Ul. Św. Marcina	Plebania	XVII, XIX, 1968-1970	584/L			14-04-1981
4.	Pl. Kościelny	Cmentarz przy kościele Św. Marcina	XIII	834/L			16-02-1990
5.	Ul. Lipowa 2	Kaplica pw. Św. Barbary	XVIII	208/L	1386		06-09-1965
6.	Ul. Czarnieckiego	Kaplica pw. Św. Wojciecha	XV, XX	209/L	1387		07-09-1965
7.	Ul. Kuziennicza	Cmentarz	XVIII	835/L			16-02-1990
8.		Cmentarz żydowski	p. XIX	836/L			16-02-1990
9.	Ul. Limanowskiego	Kościół Pokoju, ewangelicki, pw. Św. Ducha	XVII, XVIII	173/L	990		04-09-1963
10.	Ul. Klasztorna 2	Kościół pofranciszkański pw. NMP	XV	140/L	837		29-12-1960
11.	Ul. Klasztorna 2	Kościół pofranciszkański gotycki	XV	47/L	407		24-11-1956
12.	Ul. Żeromskiego 11	Kościół (<i>Beginek, oh. Zbór Anastasis</i>)	XVIII	263/L	1955		14-03-1969
13.	Ul. Zamkowa 2	Zamek Piastowski	XV, XVI, XIX	37/L	351		22-11-1956
14.		Mury Miejskie	XIV, XV	180/L	1076		27-02-1964
15.	Rynek	Ratusz	XIX, XX	493/L			16-04-1977
16.	Rynek	Wieża ratuszowa	XIV	174/L	995		08-10-1963
17.	Rynek 5	Teatr miejski	1799-1850	1020/L			13-04-1994
18.	Stary Jawor	Zespół budynków przemysłowo-administracyjnych	K. XIX, 1927	824/L			28-12-1988

19.	Ul. Kolejowa	cukrowni (48 budynków)*	2 poł. XIX 1869-1871	526/L				12-08-1977
20.	Ul. Armii Krajowej 7	Dworzec PKP Budynek dawnej siedziby łoża wolonularskiej oraz ogród przy w/w budynku					533/1-2/A/05	
21.	Rynek 3	Budynek mieszkalny	XVIII	181/L	1077			27-02-1964
22.	Rynek 7	Dom mieszkalny		214/L	1392			08-09-1965
23.	Rynek 11-19, 21-24, 33-37	Domy podcieniowe	XVIII	34/L	328			06-11-1956
24.	Ul. Barbary 8	Dom mieszkalny	XVIII	272/L	2068			06-06-1972
25.	Ul. Chopina 3	Dom mieszkalny	XVIII, XX	273/L	2069			06-06-1972
26.	Ul. Chopina 12	Dom mieszkalny	XVIII, XIX	274/L	2070			06-06-1972
27.	Ul. Chrobrego 4	Kamienica mieszkańska		1034/L	641			10-02-1960
28.	Ul. Chrobrego 7	Dom mieszkalny	XVIII	275/L	2071			06-06-1972
29.	Ul. Chrobrego 41 d. 14	Dom mieszkalny	Barok	210/L				08-09-1965
30.	Ul. Czarneckiego 10	Dom mieszkalny	XVI	211/L	1389			08-09-1965
31.	Ul. Kościelna 10	Dom mieszkalny	XVI, XIX	276/L	2072			06-06-1972
32.	Ul. Legnicka 3 d. 2, 4	Dom mieszkalny	Renesans	212/L	1390			08-09-1965
33.	Ul. Legnicka 12	Dom mieszkalny	Klasycyzm	213/L	1391			08-19-1965
34.	Ul. Lipowa 4 i 5	Dom mieszkalny	XIX	277/L	2073			06-06-1972
35.	Ul. Staszica 1	Dom mieszkalny	XVIII, XX	278/L	2074			06-06-1972
36.	Ul. Staszica 4	Budynek mieszkalny	XVI	182/L	1078			27-02-1964
37.	Jawor	Dom dzwonnika (obecnie pastorówka parafii ewangelicko - augsburskiej) ul. Park Pokoju 2	Polowa XVII w. - pocz. XVIII w.		A/1097			3112-2008

GMINA BOLKÓW

Lp.	Adres	Obiekt	Datowanie	Nr rejestru d. woj. jeleniogórskiego	Nr rejestru d. woj. dolnośląskiego	Data wpisu
1.	Jastrowiec	Kościół filialny pw. NMP	XIV, XVII	901		27-07-1961
2.	Jastrowiec	Cmentarz zabytkowy	1500	994/I		08-12-1989

3.	Jastrowiec	Pałac z oficyną	XVIII, XIX, XX	2067		06-06-1972
4.	Jastrowiec nr 3	Zespół budynków folwarcznych i mury okalające (11 obiektów): 1. budynek mieszkalny, 2. oficyna mieszkalna, 3. budynek mieszkalny, 4. budynek mieszkalno-gospodarczy, 5. budynek gospodarczy, 6. d. wozownia, 7. oficyna mieszkalna (dwojak), 8. budynek gospodarczy, 9. stodoła, 10. obora, 11. oficyna mieszkalna	2 poł. XIX 2 poł. XIX 2 poł. XIX 2 poł. XIX 2 poł. XIX 2 poł. XIX 2 poł. XIX 2 poł. XIX 2 poł. XIX 2 poł. XIX	1214/j		23-06-1995
5.	Jastrowiec	Park		629/j		02-04-1980
6.	Kaczorów	Kościół parafialny pw. Św. Mikołaja	XIV, XVIII	902		27-07-1961
7.	Kaczorów	Zabytkowy cmentarz katolicki przy kościele pw. Św. Mikołaja	XV	1012/j		30-01-1990
8.	Kaczorów	Zabytkowy cmentarz ewangelicki	2 poł. XIX	1011/j		30-01-1990
9.	Kaczorów Ul. Pollaka	Palac oh. Szkoła	1561-1804	1060/j		03-12-1990
10.	Kaczorów Ul. Pollaka 4	Park	2 poł. XIX	525/j		15-06-1979
11.	Lipa ul. Jaworska	Kościół parafialny pw. Św. Piotra i Pawła	XIV, XVI	821		19-12-1960
12.	Lipa	Cmentarz zabytkowy	XV	993/j		08-12-1989
13.	Lipa Górna	Ruiny zamku	XII, XVII	751		26-09-1960

14.	Lipa Górna	Ruiny budynku podzamcza	XIV, XVII	778		07-10-1960
15.	Lipa Górna	Park	P. XX	630/J		02-04-1980
16.	Lipa Średnia	Pałac ob. budynek mieszkalny nr 10	XVI	918/J		18-07-1988
17.	Lipa Średnia	Willa wraz z otoczeniem nr 21 (ob. 23)	1925	917/J		29-08-1988
18.	Lipa Dolna	Park	Lata 50-te XVIII	631/J		04-04-1980
19.	Mysłów	Kościół filialny pw. Św. Jana Chrzciciela	XIV, XVIII	908		27-07-1961
20.	Mysłów	Cmentarz zabytkowy	XIV	995/J		08-12-1989
21.	Mysłów	Pałac	ok. 1700, XVIII, 2 poł. XIX	1098/J		31-01-1992
22.	Mysłów	Park	2 poł. XIX	864/J		04-02-1985
23.	Płonina	Trwała ruina zamku i wieży	XVI	962		13-11-1961
24.	Płonina	Pałac na podzamczu	1545, 1843	2079		06-06-1972
25.	Płonina	Park	1850, k. XIX	632/J		04-04-1980
26.	Sady	Kościół parafialny pw. Św. Mikołaja	XIX	1952		14-03-1969
27.	Sady Dolne	Pałac	p. XIX	905/J		14-08-1987
28.	Sady Dolne	Park	k. XVIII	861/J		04-02-1985
29.	Sady Górne	Cmentarz zabytkowy	XIV	992/J		08-12-1989
30.	Sady Górne	Dwór nr 116	1775, 1883	660/J		03-10-1980
31.	Stare Rochowice	Kościół filialny pw. Św. Jana Chrzciciela	XV, XVIII	826		23-12-1960
32.	Stare Rochowice	Pałac	XVIII	781		08-10-1960
33.	Stare Rochowice	Cmentarz zabytkowy	XV	996/J		08-12-1989
34.	Stare Rochowice 44	Budynek d. Plebania	XIX	2086		06-06-1972
35.	Świny	Zamek	Gotyck, renesans	345		13-11-1956
36.	Świny	Kościół filialny pw. Św. Mikołaja	XIV, XVI	825		23-12-1960
37.	Świny	Cmentarz zabytkowy	XIV	990/J		08-12-1989
38.	Wierzchosławice	Cmentarz zabytkowy	p. XIX	991/J		08-12-1989
39.	Wolbromek	Kościół filialny pw. Św. Barbary		1476		13-01-1966
40.	Wolbromek	Cmentarz zabytkowy	1500	997/J		08-12-1989

MIASTO BOLKÓW

Lp.	Adres	Obiekt	Datowanie	Nr rejestru d. woj. jeleniogórskiego	Nr rejestru d. woj. dolnośląskiego	Data wpisu
1.		Ośrodek historyczny miasta Bolkowa		362		25-11-1956
2.		Kościół parafialny pw. św. Jadwigi	Ok. 1300	76		29-03-1949
3.	Ul. Kamiennogórska, ul. Świerczewskiego	Plebania w granicach murów obwodowych oraz teren dawnego cmentarza	1725, 1873		155/A/03	06-05-2003
4.	Ul. Bolka	Kapliczka	XVIII	1376		03-09-1965
5.		Mury miejskie	XIII	1075		27-02-1964
6.	Rynek	Ratusz	XVIII	1377		03-09-1965
7.		Zamek	XIII, XVI	80		25-11-1949
8.	Ul. Kopernika 1	Pałac	1795	916/J		28-12-1988
9.		Cmentarz komunalny	K. XIX	688/J		06-07-1981
10.	Ul. Świerczewskiego 19	Budynek mieszkalny z apteką	1843, 1864	1261/J		13-05-1996
11.	Ul. Farbiarska 9	Dom mieszkalny	p. XIX	1378		04-09-1965
12.	Ul. Jaworska 10	Magazyn	p. XIX	2058		06-06-1972
13.	Ul. Robotnicza 6	Budynek mieszkalny	p. XIX	1000/J		19-12-1989
14.	Rynek 2	Dom mieszkalny		1379		04-09-1965
15.	Rynek 3	Dom mieszkalny		1380		04-09-1965
16.	Rynek 4, 5, 6,	Domy mieszkalne	XVII	1381		03-09-1965
17.	Rynek 21, 22	Domy mieszkalne	XVIII, XIX	2059		06-06-1972
18.	Rynek 24	Dom mieszkalny	XVIII, XIX	2060		06-06-1972

GMINA PASZOWICE

Lp.	Adres	Obiekt	Datowanie	Nr rejestru d. woj. legnickiego	Nr rejestru d. woj. zielonogórskiego lub wrocławskiego	Data wpisu
1.	Bazałtowa Góra koło	Wieża widokowa	1906	980/L		18-02-1993

2.	Paszowice Bołkowice	Cmentarz ewangelicki nieczynny	1924		922/L		16-02-1990
3.	Grobla	Kościół filialny pw. Św. Anny	XIII, XIV		132/L	818	16-12-1960
4.	Grobla	Cmentarz przykościelny	XIV		877/L		16-02-1990
5.	Grobla	Pałac	XVIII		207/L	1385	06-09-1965
6.	Grobla	Park	XIX		550/L		08-07-1980
7.	Jakuszowa	Pałac	XIX, XX		727/L		30-07-1986
8.	Jakuszowa	Park	XIX, XX		650/L		22-12-1983
9.	Klonice	Dwór i park	Dwór XVI, Park k. XIX		491/L		29-03-1977
10.	Klonice	Folwark: 1. Stajnia z wozownią i kuźnią, 2. Chlewnia z cieletnikami, 3. Obora, 4. spichlerz, 5. oficyna mieszkalna	1879 1879 P. XX 1879 1879		1021/L		13-04-1994
11.	Klonice	Park	1878		548/L		06-05-1980
12.	Klonice - Góra Radogost	Wieża widokowa	1893		979/L		18-02-1993
13.	Kwietniki	Kościół parafialny pw. Św. Józefa	XV, XVIII		151/L	904	27-07-1961
14.	Kwietniki	Cmentarz przykościelny	XIV		878/L		16-02-1990
15.	Kwietniki	Park	XVIII, 1874-1877		651/L		22-12-1983
16.	Myslibórz	Zespół pałacowy: 1. pałac, 2. szklarnia z salonem, 3. stajnia, 4. powozownia, 5. brama łącząca powozownię ze szklarnią	1859-1861		952/L		24-05-1991
17.	Myslibórz	Park	1861		551/L		06-05-1980
18.	Nowa Wieś Wielka	Kościół filialny pw. Wniebowzięcia NMP			221/L	1474	13-01-1966

19.	Nowa Wieś Wielka	Cmentarz przykościelny	XIII	861/L		16-02-1990
20.	Paszowice	Kościół parafialny pw. Św. Trójcy (poewangelicki)	XVIII	155/L	909	27-07-1961
21.	Paszowice	Kościół pomocniczy pw. Trójcy Świętej	XIV, XVI	1033/L	825	19-12-1960
22.	Paszowice	Plebania	2 poł. XVIII, k. XIX	281/L	2078	06-06-1972
23.	Paszowice	Cmentarz parafialny	1985	920/L		16-02-1990
24.	Paszowice	Cmentarz przykościelny	XIII, XIV	921/L		16-02-1990
25.	Pogwizdów	Kościół poewangelicki ob. katolicki filialny pw. Wniebowstąpienia Pańskiego	XVIII	282/L	2080	06-06-1972
26.	Pogwizdów	Kościół filialny pw. Podwyższenia Krzyża Świętego	XIII, XIV	148/L	859	26-04-1961
27.	Pogwizdów	Cmentarz przykościelny	2 poł. XIII	879/L		16-02-1990
28.	Pogwizdów	Cmentarz ewangelicki nieczynny	1885	923/L		16-02-1990
29.	Pogwizdów	Pałac (ruina)	2 poł. XVIII, XVIII/XIX	283/L	2081	06-06-1972
30.	Pogwizdów	Park	XVIII, XIX	552/L		06-05-1980
31.	Wiadrów	Kościół filialny pw. Podwyższenia Krzyża Świętego	XIV, XVI	135/L	827	23-12-1960
32.	Wiadrów	Cmentarz przykościelny	XIII	880/L		16-02-1990
33.	Wiadrów	Zbór poewangelicki-ruina	Barok	216/L	1395	09-09-1965
34.	Wiadrów	Pałac barokowy	XVIII	129/L	702	08-10-1960
35.	Wiadrów	Park	XVII, XVIII, XIX	549/L		05-05-1980
36.	Zębowice	Park	XIX	649/L		22-12-1983
37.	Zębowice II	Park	I poł. XIX	691/L		25-06-1986

GMINA MŚCIWOJÓW

Lp.	Adres	Obiekt	Datowanie	Nr rejestru d.woj.legnickiego	Nr rejestru d. woj. zielonogórskiego lub wrocławskiego	Data wpisu
1.	Drzymałowice	Dwór nr 5	1 ćw. XVIII, XX	787/L		28-12-1987
2.	Drzymałowice	Dwór nr 12	1 poł. XVIII, p. XX	789/L		28-12-1987
3.	Drzymałowice	Pawilon ogrodowy	2 ćw. XVIII	788/L		28-12-1987
4.	Drzymałowice	Oficyna mieszkalno- gospodarcza nr 7	1788	1023/L		20-09-1994
5.	Godziszowa	Kościół filialny pw. Św. Szczepana		219/L	1469	13-01-1966
6.	Godziszowa	Cmentarz parafialny	XIV	837/L		16-02-1990
7.	Godziszowa	Park	1 poł. XIX	664/L		27-02-1983
8.	Luboradz	Kościół filialny pw. Zaślubin NMP	XVI, XVIII	152/L	905	27-07-1961
9.	Luboradz	Cmentarz parafialny	XIV	840/L		16-02-1990
10.	Luboradz	Zamek renesansowy	XVI, XVIII	96/L	585	24-08-1959
11.	Marcinowice	Kościół filialny pw. Św. Anny	XIV, XVIII	153/L	906	27-07-1961
12.	Marcinowice	Cmentarz przykościelny	XIV	841/L		16-02-1990
13.	Mściwojów	Kościół parafialny pw. Nawiedzenia NMP	XVIII	149/L	879	28-06-1961
14.	Mściwojów	Cmentarz parafialny	XIII	843/L		16-02-1990
15.	Mściwojów	Oficyna Folwarczna	XIX	215/L	1383	08-09-1965
16.	Mściwojów	Ogród ozdobny	1656-1657	559/L		06-05-1980
17.	Snowiedza	Kościół parafialny pw. Wniebowstąpienia Pańskiego		223/L	1476	13-01-1966
18.	Snowiedza	Cmentarz parafialny	XIV	863/L		16-02-1990
19.	Snowiedza	Dwór	XIX	592/L		14-04-1981
20.	Snowiedza	Ogród ozdobny	XVIII, XIX	560/L		06-05-1980
21.	Targoszyn	Kościół filialny pw. Św. Jadwigi	XVI, XIX	285/L	2087	06-06-1972
22.	Targoszyn	Cmentarz przykościelny	XIV	862/L		16-02-1990

23.	Targoszyn	Cmentarz komunalny	875/L	16-02-1990
24.	Targoszyn	Zespół pałacowy: 1. pałac, (nr 28) 2. oficyna mieszkalna, (oficyna miesz- kosp. Nr 26 3. oficyna gospodarcza, (stajnia nr 28) 4. oficyna gospodarcza, (spichlerz nr 28)	XIX, XX 1909 P. XIX, K. XIX P. XIX, K. XIX	14-04-1981
25.	Targoszyn	Park	558/L	05-05-1980

GMINA MĘCINKA

Lp.	Adres	Obiekt	Datowanie	Nr rejestru d.woj. leśniczego	Nr rejestru d. woj. zielenogórskiego lub wrocławskiego	Data wpisu
1.	Chełmiec	Kościół filialny pw. Św. Jana Chrzciciela	XVI, XVIII	150/L	900	26-07-1961
2.	Chełmiec	Park	XIX	546/L		05-05-1980
3.	Kondratów	Kościół filialny pw. Św. Jerzego	XIX, XVII	133/L	819	16-12-1960
4.	Kondratów	Ruiny zamku	XVI, XVIII	1032/L	760	27-09-1960
5.	Kondratów	Pozostałości dawnych ogrodów	2 poł. XVIII	663/L		27-12-1983
6.	Małuszów	Kościół parafialny pw. Narodzenia NMP	XIV, XVIII	154/L	907	27-07-1961
7.	Małuszów	Kościół pomocniczy pw. Św. Józefa	1863	800/L		28-12-1987
8.	Małuszów	Oblubieńca				
9.	Małuszów	Plebania	XVIII, P. XX	279/L	2076	06-06-1972
10.	Małuszów	Pałac	XVII, XVIII, 1912	280/L	2077	06-06-1972
11.	Męcinka	Park	XVIII, XIX	545/L		07-05-1980
12.	Mszana Góra koło	Kościół parafialny pw. Św. Andrzeja		220/L	1471	13-01-1966
		Wieża widokowa	XIX/XX	981/L		18-02-1993

	Muchowa								
13.	Myslinów	Kościół filialny pw. Wniebowstąpienia NMP	XIV, XVI	134/L	822			19-12-1960	
14.	Myslinów	Cmentarz przykościelny	XIX	918/L				16-02-1990	
15.	Piotrowice	Romański Kościół filialny pw. Narodzenia NMP	Pol. XIII, XVI	97/L	586			24-08-1959	
16.	Piotrowice	Cmentarz parafialny	1 poł. XIII	874/L				16-02-1990	
17.	Piotrowice	Pałac barokowy	XVIII	128/L	780			08-10-1960	
18.	Piotrowice	Park	XVIII	581/L				10-12-1980	
19.	Pomocne	Kościół parafialny pw. Św. Marcina	XIV, XVIII	156/L	910			27-07-1961	
20.	Pomocne	Cmentarz parafialny	P. XIV, 1939	919/L				16/02/1990	
21.	Pomocne	Dom mieszkalny nr 106	1803-1827	284/L	2082			06-06-1972	
22.	Pomocne	Aleja lipowa	K. XVIII	698/L				25-06-1986	
23.	Sichów	Kościół parafialny pw. Niepokalanego Poczęcia NMP	XV, XX	261/L	1953			14-03-1969	
24.	Sichów	Cmentarz przykościelny	2 poł. XIII	881/L				16-02-1990	
25.	Sichów	Park	P. XIX	547/L				16-05-1980	
26.	Ślup	Kościół parafialny pw. Wniebowzięcia NMP		222/L	1475			13-01-1966	
27.	Ślup	Kaplica pogrzebowa	XVI	262/L	1954			14-03-1969	
28.	Ślup	Cmentarz przykościelny	P. XIII	882/L				16-02-1990	

GMINA WĄDROŻE WIELKIE

Lp.	Adres	Obiekt	Datowanie	Nr rejestru d.woj.legnickiego	Nr rejestru d. woj. zielonogórskiego lub wrocławskiego	Data wpisu
1.	Biernatki	Cmentarz parafialny	XIV, 1888	855/L		16-02-1990
2.	Budziszów Mały	Zespół pałacowy: 1. pałac, 2. rządówka,	1987 P. XX	1052/L		06-02-1996

3.	Budziszów Mały	3. budynek mieszkalny 21a,	P.XX				17-07-1976
4.	Budziszów Wielki	4. budynek mieszkalny 21f,	P.XX				25-07-1984
5.	Budziszów Wielki	5. budynek mieszkalno-gospodarczy 21e,	P.XX				16-02-1990
6.	Budziszów Wielki	6. obora,	P.XX				16-02-1990
7.	Budziszów Wielki	7. obora,	P.XX				24-04-1991
8.	Budziszów Wielki	8. obora,	P.XX				25-01-1961
9.	Budziszów Wielki	9. chlewik,	P.XX				16-02-1990
10.	Budziszów Wielki	10. stodoła,	P.XX				16-02-1990
11.	Budziszów Wielki	11. stodoła,	P.XX				24-04-1991
12.	Budziszów Wielki	12. stodoła,	P.XX				25-01-1961
13.	Budziszów Wielki	13. spichlerz,	P.XX				16-02-1990
14.	Budziszów Wielki	14. śrutownia,	P.XX				25-07-1984
15.	Budziszów Wielki	15. budynek magazynowy,	P.XX				
16.	Budziszów Wielki	16. warsztaty,	P.XX				
17.	Budziszów Wielki	17. gorzelnia.	P.XX				
3.	Budziszów Mały	Park przydworski	I poł. XIX		448/L		17-07-1976
4.	Budziszów Wielki	Kościół filialny pw. Dobrego Pasterza	P.XIX		688/L		25-07-1984
5.	Budziszów Wielki	Cmentarz przykościelny	XIII		911/L		16-02-1990
6.	Budziszów Wielki	Cmentarz parafialny	1989		910/L		16-02-1990
7.	Budziszów Wielki	Dwór	XV,XVI		24/L	260	24-04-1991
8.	Granowice	Kościół filialny pw. Serca Pana Jezusa-Kaplica pomocnicza	XVI		141/L	844	25-01-1961
9.	Granowice	Cmentarz przykościelny	XIV		915/L		16-02-1990
10.	Kępy	Kościół filialny pw. Podwyższenia Krzyża Św. Oraz mur okalający	1753		687/L		25-07-1984

11.	Kępy	Cmentarz parafialny	XIV	913/L		16-02-1990
12.	Kosiska	Kościół parafialny pw. Św. Piotra i Pawła oraz mur okalający i brama	2 poł. XVIII 1572	686/L		24-07-1984
13.	Kosiska	Cmentarz parafialny	XVI	912/L		16-02-1990
14.	Mierzyce	Kaplica pomocnicza pw. Wniebowzięcia NMP (<i>kościół parafialny pw. Wniebowzięcia NMP</i>)	XV, XVI 708	115/L		07-1960
15.	Mierzyce	Cmentarz parafialny	2 poł. XIII, 1934	916/L		16-02-1990
16.	Mierzyce	Pałac	XVII, XIX	530/L		10-12-1980
17.	Mierzyce	Zespół folwarczny: 1. oficyna mieszkalna ze stajnią i wozownią nr 119, 2. oficyna mieszkalno-gospodarcza, 3. obora, 4. obora, 5. obora, 6. zespół 3 stodoł, 7. budynek gospodarczy, ob. Warsztat	3 éw. XIX, p. XX p. XX p. XX p. XX p. XX p. XX	1056/L		15-05-1996
18.	Mierzyce	Park przy pałacu	XIX	453/L		17-08-1976
19.	Pawłowice Wielkie	Dwór	1585	25/L	262	27-04-1951
20.	Pawłowice Wielkie	Budynek Gospodarczy przy pałacu	XVI	116/L	709	07-196
21.	Pawłowice Wielkie	Zespół folwarczny: 1. oficyna mieszkalna 26b, 2. oficyna mieszkalna 26d, 3. budynek gospodarczy 26c, 4. obora,	2 poł. XIX, P. XX P. XX	1059/L		23-07-1996

		5. obora, 6. obora, 7. strajnia, 8. chlewnia, 9. stodoła, 10. stodoła,	P. XX - - - - - - - - - -						
22.	Postolice	Kościół parafialny pw. Św. Marcina	XVI	106/L	680				14-04-1960
23.	Postolice	Cmentarz parafialny	XVI	914/L					16-02-1990
24.	Skala	Dom mieszkalny nr 3	1852	1050/L					27-12-1995
25.	Sobolew	Pałac	3 ćw. XIX	794/L					28-12-1987
26.	Wądroże Małe	Pałac	K. XIX	795/L					28-12-1987
27.	Wądroże Wielkie	Kościół filialny pw. Matki Boskiej Różańcowej	XIII, XIX	108/L	682				14-04-1960
28.	Wądroże Wielkie	Cmentarz przykościelny	I poł. XIII	917/L					16-02-1990
29.	Wądroże Wielkie	Cmentarz komunalny	Ok. 1900	871/L					16-02-1990
30.	Wądroże Wielkie	Zespół pałacowy: 1. pałac, 2. oficyna mieszkalna nr 203 3. oficyna mieszkalna nr 204 4. oficyna mieszkalna nr 205a, 5. oficyna mieszkalna nr 205b, 6. oficyna mieszkalno- gospodarcza nr	20 lata XVIII, 1990 4 ćw. XIX 4 ćw. XIX 4 ćw. XIX 4 ćw. XIX 4 ćw. XIX	1057/L					15-05-1996

31.	Wądroże Wielkie Biernatki	202, 7. zespół 2 stodół, 8. zespół 2 obór, 9. budynek gospodarczy z oborą	XIX, p. XX II połowa XIX w.	656/L	A/1229	23-12-1983 2-06-2009
32.		Park Kościół filialny p. w. Matki Bożej Ostrobramskiej				

Załącznik 2

WYKAZ ZABYTEKÓW RUCHOMYCH POWIATU JAWORSKIEGO

MIASTO JAWOR

<i>Lp.</i>	<i>Adres</i>	<i>Obiekt</i>	<i>Datowanie</i>	<i>Nr rejestru</i>	<i>Data wpisu</i>
1.	Pl. Kościelny	Wypożyczenie wnętrza kościoła, zespół nagrobków oraz detal architektoniczny kościoła parafialnego pw. Św. Marcina	Gotyck – XIV Renesans – XVI Barok – XVIII	613/372/1-87	10.11.1977
2.	Pl. Kościelny	Zespół nagrobków umieszczonych w murze otaczającym kościół parafialny pw. Św. Marcina	Renesans – XVI Barok – XVII	614/373/1-17	25.11.1977
3.	Ul. Limanowskiego	Wystrój ruchomy Kościoła Pokoju, ewangelickiego pw. Św. Ducha	Barok – XVIII	1054/375/1/-54	22.11.1977
4.	ul. Lipowa 2	Portal, obramienie okienne, szczyt i rzeźba Św. Barbary w kaplicy pw. Św. Barbary	Barok – XVIII	615/376	22.11.1977
5.	ul. Żeromskiego 11	Wystrój architektoniczny kościoła (beginek), ob. Zbór Anastasis	Barok – XVIII	780/377/1-6	8.11.1977
6.	ul. Klasztorna 2	Zabytki ruchome zespołu klasztoru Franciszkanów, ob. Muzeum	Gotyck – XIV Renesans – XVI	616/379/1-5	22.11.1977

GMINA BOLKÓW

<i>Lp.</i>	<i>Adres</i>	<i>Obiekt</i>	<i>Datowanie</i>	<i>Nr rejestru</i>	<i>Data wpisu</i>
1.	Lipa Jaworska	Gotycki tryptyk malarski – rzeźbiarski w kościele parafialnym pw. Św. Piotra i Pawła	1503 r.	607/564/JG/R	4.01.1984 r.
2.	Lipa Jaworska	Wypożyczenie w kościele parafialnym pw. Św. Piotra i Pawła	Od XV w. do XX w.	6-8/578/1-41/JG/r	8.12.1989
3.	Mysłów	Wypożyczenie w kościele filialnym pw. Św. Jana Chrzciciela	Renesans – XVI Barok – XVIII, XIX, XX	612/603/1-16/JG/R	6.02.1991
4.	Sady Górne	Wypożyczenie w kościele parafialnym pw.	Barok- XVIII	611/589/1-	21.04.1990

<i>l.p.</i>	<i>Adres</i>	<i>Obiekt</i>	<i>Datowanie</i>	<i>Nr rejestru</i>	<i>Data wpisu</i>
		Narodzenia NMP	Historyzm – XIX Manieryzm - XIX	29/JG/R	
5.	Świny	Wypożyczenie w kościele filialnym pw. Św. Mikołaja	Renesans – XVI Barok – XVII, XVIII, Klasycyzm – XIX	610/583/I- 21/JG/R	7.02.1990
6.	Wierzchosławice	Zabytkowe wyposażenie kościoła parafialnego pw. Św. Józefa	Barok – XVIII Eklektyzm – XIX	606/525/I- 8/JG/R	30.10.1981
7.	Wolbromek	Wypożyczenie wnętrza w kościele filialnym pw. Św. Barbary	Gotyck – XV Renesans – XVI Barok – XVIII	609/577/I- 9/JG/R	6.12.1969

GMINA MĘCINKA

<i>l.p.</i>	<i>Adres</i>	<i>Obiekt</i>	<i>Datowanie</i>	<i>Nr rejestru</i>	<i>Data wpisu</i>
1.	Chełmiec	Wypożyczenie wnętrza kościoła filialnego pw. Św. Jana Chrzciciela	Barok- XVIII Klasycyzm – XIX Historyzm - XIX	618/105/L/I-14	28.12.1987
2.	Kondratów	Tryptyk gotycko – renesansowy z kościoła filialnego pw. Św. Jerzego	Gotyck – 1480 Renesans – XVI	620/134	23.02.1994
3.	Kondratów	Malowidło ściennie na południowej ścianie nawy kościoła filialnego pw. Św. Jerzego	Gotyck- XV	621/135	23.02.1994
4.	Kondratów	Wypożyczenie kościoła filialnego pw. Św. Jerzego	Renesans – XVI Barok – XVIII	622/146	6.02.1996
5.	Męcinka	Wypożyczenie wnętrza kościoła parafialnego pw. Św. Andrzeja	Barok – XVIII Eklektyzm – XIX	617/104/L/I-19	28.12.1987
6.	Mysłinów	Wypożyczenie kościoła filialnego pw. Wniebowzięcia NMP	Gotyck – XV Barok – XVIII Neobarok – XIX Eklektyzm – XIX	624/147	6.02.1996
7.	Piotrowice	Wypożyczenie wnętrza kościoła filialnego pw. Narodzenia NMP	Barok XVIII Klasycyzm – XIX	619/106/L/I-21	28.12.1987

Lp.	Adres	Obiekt	Datowanie	Nr rejestru	Data wpisu
8.	Pomocne	Wypożyczenie kościoła parafialnego pw. Św. Marcina	Barok - XVIII	623/145	6.02.1996
9.	Stup	Wypożyczenie wnętrza kościoła parafialnego pw. Wniebowzięcia NMP	Barok - XVIII Klasycyzm - XIX Eklektycyzm - XIX	1055/90/1-84	11.08.1986
10.	Żarek	Rzeczba gotycka	Gotyck - XV	217	19.06.1976

GMINA MŚCIWOJÓW

Lp.	Adres	Obiekt	Datowanie	Nr rejestru	Data wpisu
1.	Luboradz	Portale i obramienia okienne w budynku pałacowym	Barok - XVII	772/222/1-6	8.06.1976
2.	Luboradz	Kamienne elementy wystroju pałacu	Barok - XVII	773/223/1-7	8.06.1976
3.	Luboradz	Wystroj Sali Antenatów w budynku pałacowym	Barok - XVII	774/224/1-4	8.06.1976
4.	Luboradz	Wystroj architektoniczny, rzeźbiarski i malarzski pomieszczeń pałacu	Barok - XVII, XVIII	775/225/1-5	8.06.1976
5.	Luboradz	Wystroj kaplicy w budynku pałacowym	Barok - XVII	776/226	8.06.1976
6.	Luboradz	Stropy polichromowane, drewniane, zachowane w budynku pałacowym	Barok - XVII	777/227/1-5	8.06.1976
7.	Luboradz	Odrzwia i elementy drewniane w budynku pałacowym	Barok - XVII	778/228/1-6	8.06.1976
8.	Luboradz	Pieczę ceramiczne w budynku pałacowym	Barok - XVIII Secesja - XIX	779/229	8.06.1976
9.	Luboradz	Wypożyczenie wnętrza kościoła filialnego pw. Zasiubin NMP	Renesans - XVI Barok - XVIII Rokoko - XVIII	626/98/L/1-20	28.12.1987
10.	Marcinowice	Wypożyczenie kościoła filialnego pw. Św. Anny	Renesans - XVI Barok - XVIII Eklektycyzm - XIX	627/99/L/1-16	28.12.1987
11.	Mściwojów	Wypożyczenie kościoła parafialnego pw.	Barok - XVIII	625/97/L/1-49	28.12.1987

<i>l.p.</i>	<i>Adres</i>	<i>Obiekt</i>	<i>Datowanie</i>	<i>Nr rejestru</i>	<i>Data wpisu</i>
		Nawiedzenia NMP			

GMINA PASZOWICE

<i>l.p.</i>	<i>Adres</i>	<i>Obiekt</i>	<i>Datowanie</i>	<i>Nr rejestru</i>	<i>Data wpisu</i>
1.	Grobla	Wypozażenie kościoła pw. Św. Army	Gotyk - XV Barok - XVIII	633/140	12.07.1995
2.	Kwietniki	Wypozażenie kościoła parafialnego pw. Św. Józefa Oblubieńca	Barok - XVIII Klasycyzm - XIX Neogotyk - XIX	628/126	22.02.1994
3.	Kwietniki	Cztery obiekty stanowiące fragment wypozażenia kościoła parafialnego pw. Św. Józefa	Renesans - 1638 Barok - I ćw. XVIII (dzwon - 1937 r.), (mechanizm zegarowy - XIX)	629/141	12.07.1995
4.	Paszowice	Dwa świeczniki barokowe z kościoła parafialnego pw. Św. Trójcy	Barok - I ćw. XVIII	635/133	23.02.1994
5.	Paszowice	Wypozażenie kościoła parafialnego pw. Św. Trójcy	Barok - XVIII	636/143	6.02.1996
6.	Paszowice	Wypozażenie kościoła pomocniczo - cmentarnego	Gotyk - XV, XVI Barok - XVIII Hisiotyzm - XIX	637/144	6.02. 1996
7.	Pogwizdów	Dwa portale zewnętrzne w kościele cmentarnym pw. Podwyższenia Krzyża Św.	Gotyk - pocz. XIV	630/132	23.02.1994
8.	Pogwizdów	Wypozażenie kościoła pw. Podwyższenia Krzyża Św.	Gotyk - XV Renesans - 1554 - 1618 Barok - XVIII	631/138	
9.	Pogwizdów	Wypozażenie kościoła pw. Wniebowstąpienia Pańskiego	Barok - XVIII	632/139	12.07.1995
10.	Wiadrow	Wypozażenie kościoła filialnego pw.	Gotyk - XIV	634/137	7.07.1995

<i>Lp.</i>	<i>Adres</i>	<i>Obiekt</i>	<i>Datowanie</i>	<i>Nr rejestru</i>	<i>Data wpisu</i>
		Podwyższenia Krzyża Świętego	Renesans – XVI Barok – XVIII Eklektyzm – XIX		

GMINA WĄDROŹE WIELKIE

<i>Lp.</i>	<i>Adres</i>	<i>Obiekt</i>	<i>Datowanie</i>	<i>Nr rejestru</i>	<i>Data wpisu</i>
1.	Granowice	Malowane epitafium w kościele filialnym pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa	I ćw. XVII w.	641/124	24.09.1992
2.	Kosiska	Wypozażenie wnętrza kościoła pw. Św. Piotra i Pawła	Barok – XVIII	639/113/R/1-19/88	28.12.1988
3.	Kępy	Wypozażenie kościoła pw. Podwyższenia Krzyża Świętego	Barok – XVIII	640/114/R/1-6/88	28.12.1988
4.	Postolice	Wypozażenie wnętrza kościoła pw. Św. Marcina	Goty – XV Barok – XVIII	638/112/B/1-17/88	28.12.1988

Załącznik 3

WYKAZ ZABYTEKÓW ARCHEOLOGICZNYCH POWIATU JAWORSKIEGO

GMINA JAWOR

Lp.	Adres	Obiekt	Datowanie	Nr rejestru	Data wpisu
1.	Jawor stan. 2 /dawniej Paszowice nr 3/	osada	Okres wpływów rzymskich	164/85 859/Arch/76	1976 r.

GMINA BOLKÓW

Lp.	Adres	Obiekt	Datowanie	Nr rejestru	Data wpisu
1.	Swiny stan. ?	osada	Wczesne średniowiecze	Arch/460/69	10.08.1969 r.
2.	Swiny stan. 2	osada	Późne średniowiecze	79/1048/Arch/83	03.02.1983 r.
3.	Swiny stan. 3	osada	Późne średniowiecze	80/1049/Arch/83	03.02.1983 r.
4.	Wolbromek stan. 1	osada	Późne średniowiecze	72/1041/Arch/82	31.12.1982 r.
5.	Wolbromek stan. 2	osada	Późne średniowiecze	73/1042/Arch/82	31.12.1982 r.
6.	Wolbromek stan. 3	osada	Późne średniowiecze	74/1043/Arch/82	31.12.1982 r.
7.	Wolbromek stan. 4	osada	Późne średniowiecze	75/1044/Arch/82	31.12.1982 r.
8.	Wolbromek stan. 5	osada	Późne średniowiecze	76/1045/Arch/82	31.12.1982 r.
9.	Wolbromek stan. 6	osada	Późne średniowiecze	77/1046/Arch/82	31.12.1982 r.
10.	Wolbromek stan. 7	osada	Późne średniowiecze	78/1047/Arch/82	31.12.1982 r.
11.	Bolków stan. 4	osada	Późne średniowiecze	81/1050/Arch/83	03.02.1983 r.
12.	Bolków stan. 5	osada	Późne średniowiecze	82/1051/Arch/83	03.02.1983 r.
13.	Bolków stan. 9	stara basteja	Średniowiecze	Arch/462/69	10.08.1969 r.

GMINA MECINKA

Lp.	Adres	Obiekt	Datowanie	Nr rejestru	Data wpisu
1.	Chełmiec stan. 1	grodzisko	Średniowiecze	244/85/91/Arch/65	11.01.1965 r.
2.	Piotrowice stan. 1	osada	Okres wpływów rzymskich i wczesne średniowiecze	166/85/861/Arch/76	03.12.1976 r.
3.	Piotrowice stan. 2	osada	Okres wpływów rzymskich	165/85/850/Arch/76	03.12.1976 r.
4.	Piotrowice stan. 16	grodzisko	Wczesne średniowiecze	29/85 204/Arch/66	30.04.1966 r.
5.	Pomocne stan. 1	grodzisko	Średniowiecze	23/85 115/Arch/65	21.04.1965 r.
6.	Sichów stan. 7	grodzisko	Wczesne średniowiecze	30/85 205/Arch/66	16.08.1966 r.

GMINA MŚCIWOJÓW

Lp.	Adres	Obiekt	Datowanie	Nr rejestru	Data wpisu
1.	Luboradz stan. 1	osada	Okres wpływów rzymskich i wczesne średniowiecze	158/85 853/Arch/76	1976 r.
2.	Luboradz stan. 2	osada	Wczesne średniowiecze	159/85 854/Arch/76	1976 r.
3.	Luboradz stan. 3	osada	Wczesne średniowiecze	160/85 855/Arch/76	1976 r.
4.	Mściwojów stan. 14	osada	Kultura łużycka	A-251/95	28.09.1995 r.
5.	Niedaszów stan. 1	osada	Kultura łużycka	852/Arch/76	1976 r.
6.	Niedaszów stan. 2	osada	Pradziejowa	A-252/95	29.09.1995 r.
7.	Niedaszów stan. 3	osada	Kultura łużycka i późny okres wpływów rzymskich	856/Arch/76	1976 r.

GMINA PASZOWICE

Lp.	Adres	Obiekt	Datowanie	Nr rejestru	Data wpisu
1.	Kłonicze stan. 1	grodzisko	Średniowiecze - XIV w.	39/85/256/Arch/66	30.12.1966 r.
2.	Mysłibórz stan. 1	grodzisko	Średniowiecze - XIV w.	A-36 233/Arch/66	20.06.1966 r.
3.	Mysłibórz stan. 2	grodzisko	Wczesne średniowiecze	A-33 209/Arch/66	29.04.1966 r.
4.	Mysłibórz stan. 3	grodzisko	Wczesne średniowiecze	32/85 208/Arch/66	29.04.1966 r.
5.	Mysłibórz stan. 4	grodzisko	Wczesne średniowiecze	A-250/95	28.09.1995 r.
6.	Mysłibórz stan. 10	grodzisko	Wczesne średniowiecze	A-253/95	02.10.1995 r.
7.	Paszowice stan. 1	osada	Wczesne średniowiecze	162/85 857/Arch/76	03.12.1976 r.
8.	Paszowice stan. 2	osada	Wczesne średniowiecze	163/85 858/Arch/76	03.12.1976 r.
9.	Zębówice stan. 2	Osada wielokulturowa		81/85 461/Arch/69	10.08.1969 r.

GMINA WĄDROŻE WIELKIE

Lp.	Adres	Obiekt	Datowanie	Nr rejestru	Data wpisu
1.	Biernatki stan. 1	cmentarzysko	Kultura łżycka	76/ 85 421/Arch/69	23.04.1969 r.
2.	Biernatki stan. 2	cmentarzysko	Kultura łżycka	75/ 85 420/Arch/69	24.04.1969 r.
3.	Granowice stan. 1	osada	Okres wpływów rzymskich	155/85 850/Arch/76	1976 r.
4.	Jenków stan. 3	osada	Wczesne średniowiecze	156/85 8501/Arch/76	1976 r.
5.	Kępy stan. 4	osada wielokulturowa		79/ 85 428/Arch/69	24.10.1969 r.
6.	Mierzyce stan. 1	grodzisko	Kultura łżycka	1/85 1/Arch/64	20.03.1964 r.
7.	Mierzyce stan. 1	osada i cmentarzysko	EB i okres lateński	41/ 85 428/Arch/67	09.11.1967 r.
8.	Pawłowice Wielkie stan. 1	osada	Wczesne średniowiecze	125/85 741/Arch/74	21.06.1974 r.
9.	Pawłowice Wielkie stan. 15	osada	Wczesne średniowiecze	126/85 742/Arch/74	21.06.1974 r.
10.	Postolice stan. 2	osada wielokulturowa		80/ 85 426/Arch/69	24.10.1969 r.
11.	Wądroże Wielkie stan. 1	szyby złotnicze	XII - XIV w.	128/85 789/Arch/75	25.03.1975 r.
12.	Wądroże Wielkie stan. 19	grodzisko	Wczesne średniowiecze	28/ 85 192/Arch/66	30.04.1966 r.

3256

**UCHWAŁA RADY POWIATU W ŚRODZIE ŚLĄSKIEJ
NR XXXIX/234/2009**

z dnia 29 września 2009 r.

**w sprawie pozbawienia kategorii dróg powiatowych – odcinków
na terenie miasta Środa Śląska**

Na podstawie art. 6a ust. 2 oraz art. 10 ust. 1, 2 i 3 ustawy z dnia 21 marca 1985 r. o drogach publicznych (tekst jednolity – Dz. U. z 2007 r. Nr 19, poz. 115, ze zmianami) Rada Powiatu w Środzie Śląskiej uchwala, co następuje:

§ 1

Pozbawia się kategorii dróg powiatowych – odcinków, w porozumieniu z Zarządem Województwa Dolnośląskiego po uzyskaniu pozytywnych opinii Burmistrza Środy Śląskiej oraz zarządów sąsiednich powiatów, pod warunkiem zaliczenia ich do kategorii dróg gminnych poprzez powzięcie stosownej uchwały przez Radę Gminy w Środzie Śląskiej:

1. fragment drogi powiatowej nr 2065 D.: od skrzyżowania z ul. Malczycką i ul. Kolejową do granicy administracyjnej miasta (wylot na Lipnicę), składająca się z działek oznaczonych w operacie ewidencji gruntów i budynków jako:
 - nr 18, AM-14, o pow. 7287 m², KW nr 40633,
 - nr 33, AM-14, o pow. 8438 m², KW nr 40633,
2. fragment drogi powiatowej nr 2066 D.: od skrzyżowania z ul. Malczycką i ul. Kolejową do granicy administracyjnej miasta (wylot na Jastrzębce), składająca się z działki oznaczonej w operacie ewidencji gruntów i budynków jako nr 17, AM-15, o pow. 23.001 m², KW nr 40633,

3. fragment drogi powiatowej – część ul. Kolejowej: od skrzyżowania z pl. Wolności do skrzyżowania z ul. Kilińskiego i ul. Strzelecką, składająca się z działki oznaczonej w operacie ewidencji gruntów i budynków nr 27, AM-16, o pow. 3832 m², KW nr 40633.

§ 2

Wykonanie uchwały powierza się Zarządowi Powiatu w Środzie Śląskiej.

§ 3

Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia jej opublikowania w Dzienniku Urzędowym Województwa Dolnośląskiego, z mocą obowiązującą od dnia 1 stycznia 2010 r.

PRZEWODNICZĄCY RADY

ZBIGNIEW BILIŃSKI

3257

**UCHWAŁA RADY MIEJSKIEJ W BOLKOWIE
NR XXXVI/255/09**

z dnia 28 sierpnia 2009 r.

**w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania
przestrzennego gminy Bolków dla terenu położonego w obrębie
Wierzchosławice**

Na podstawie art. 20 ust. 1 ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2003 r. Nr 80, poz. 717 ze zmianami) oraz na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 5 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tekst jednolity Dz. U. Nr 142, poz. 1591 z 2001 r., ze zmianami) w związku z uchwałą nr XXIV/173/08 Rady Miejskiej w Bolkowie z dnia 4 listopada 2008 r., po stwierdzeniu zgodności przyjętych rozwiązań z ustaleniami studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Bolków uchwalonego uchwałą nr XIX/144/2000 z dnia 17 marca 2000 r. z późn. zmianami Rada Miejska w Bolkowie uchwala, co następuje:

PRZEPISY OGÓLNE

§ 1

1. Uchwała się zmianę miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Bolków dla terenu położonego w obrębie Wierzchosławice.
2. Granice obszaru objętego zmianą planu oznaczono na mapie w skali 1 : 2000, stanowiącej załącznik graficzny nr 1 do niniejszej uchwały.
3. Integralnymi częściami niniejszej uchwały są następujące załączniki:
 - 1) załącznik nr 1 – rysunek zmiany planu sporządzony na mapie w skali 1 : 2000,
 - 2) załącznik nr 2 – rozstrzygnięcie o sposobie realizacji, zapisanych w zmianie planu, inwestycji z zakresu infrastruktury technicznej, które należą do zadań własnych gminy oraz zasadach ich finansowania.
4. Załącznik nr 2 nie stanowi ustaleń zmiany planu.
5. Przedmiotem zmiany planu jest ustalenie:
 - 1) przeznaczenia terenów oraz linii rozgraniczających tereny o różnym przeznaczeniu lub różnych zasadach zagospodarowania,
 - 2) zasad ochrony i kształtowania ładu przestrzennego,
 - 3) zasad ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego,
 - 4) zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej,
 - 5) wymagań wynikających z potrzeb kształtowania przestrzeni publicznych,
 - 6) parametrów i wskaźników kształtowania zabudowy oraz zagospodarowania terenu, w tym linii zabudowy, gabarytów obiektów i wskaźników intensywności zabudowy,
 - 7) granic i sposobów zagospodarowania terenów lub obiektów podlegających ochronie, ustalonych na podstawie odrębnych przepisów, w tym terenów górniczych, a także narażonych na niebezpieczeństwo powodzi oraz zagrożonych osuwaniem się mas ziemi,
 - 8) szczegółowych zasad i warunków scalania i podziału nieruchomości objętych zmianą planu miejscowego,
 - 9) szczególnych warunków zagospodarowania terenów oraz ograniczenia w ich użytkowaniu, w tym zakazów zabudowy,
 - 10) zasad modernizacji, rozbudowy i budowy systemów komunikacji i infrastruktury technicznej,
 - 11) sposobów i terminów tymczasowego zagospodarowania, urządzania i użytkowania terenów,
 - 12) stawek procentowych, na podstawie których ustala się opłatę, o której mowa w art. 36 ust. 4 ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym.

§ 2

Ilekoć w przepisach niniejszej uchwały jest mowa o:

- 1) **zmianie planu** – należy przez to rozumieć zmianę miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Bolków dla terenu położonego w obrębie Wierzchosławice,

- 2) **teren** – należy przez to rozumieć obszar wyodrębniony na rysunku planu liniami rozgraniczającymi oraz symbolem literowym i numerem,
- 3) **stanie istniejącym** – należy przez to rozumieć stan w dniu wejścia w życie niniejszej uchwały,
- 4) **przeznaczeniu podstawowym terenu** – należy przez to rozumieć, o ile z ustaleń indywidualnych nie wynika inaczej, przeznaczenie, które w ramach realizacji zmiany planu winno stać się dominującą formą wykorzystania terenu. W ramach przeznaczenia podstawowego mieszczą się elementy zagospodarowania towarzyszącego warunkujące prawidłową realizację funkcji podstawowej,
- 5) **przeznaczeniu uzupełniającym terenu** – należy przez to rozumieć przeznaczenie, które może być realizowane jako uzupełnienie funkcji podstawowej, na terenach, na których dopuszczają je przepisy szczegółowe niniejszej uchwały, oraz w stopniu określonym tymi przepisami,
- 6) **linii rozgraniczającej tereny o różnym przeznaczeniu lub różnych zasadach zagospodarowania** – należy przez to rozumieć linię rozgraniczającą tereny o różnym przeznaczeniu lub różnych zasadach zagospodarowania, której przebieg oznaczony na rysunku zmiany planu wydziela tereny objęte ustaleniami odpowiednimi do symboli literowych przypisanych tym terenom. W ramach realizacji planu dopuszcza się przesunięcie linii rozgraniczających w zakresie 5,00 m, jednak pod warunkiem nienaruszenia przepisów ustawy o ochronie gruntów rolnych i leśnych,
- 7) **obowiązujących przepisach szczególnych** – należy przez to rozumieć przepisy prawa powszechnego i wydawane na ich podstawie niezależne od zmiany planu decyzje administracyjne, obowiązujące w dniu wejścia w życie niniejszej uchwały oraz wprowadzane w terminach późniejszych,

§ 3

1. Następujące oznaczenia w rysunkach zmiany planu są ustaleniami obowiązującymi:
 - 1) linie rozgraniczające tereny o różnym przeznaczeniu lub różnych zasadach zagospodarowania,
 - 2) przeznaczenie terenów – wyrażone na rysunku planu symbolami literowymi,
 - 3) strefa lokalizacji elektrowni wiatrowych,
 - 4) granica maksymalnego zasięgu hałasu o natężeniu 45dB, rozumiana jako tożsama z przyległymi do niej liniami rozgraniczającymi.
 - 5) granica obszaru objętego zmianą planu, rozumiana jako tożsama z przyległymi do niej liniami rozgraniczającymi.
2. Oznaczenie linii elektroenergetycznej 20kV ma charakter informacyjny.

USTALENIA SZCZEGÓŁOWE

§ 4

Przeznaczenie terenu oraz linii rozgraniczające tereny o różnym przeznaczeniu lub różnych zasadach zagospodarowania

Teren R,E:

- 1) przeznaczenie podstawowe:

- a) tereny rolnicze,
 - b) teren infrastruktury technicznej – elektroenergetyka, teren przeznaczony pod lokalizację elektrowni wiatrowych wraz z niezbędnymi urządzeniami i instalacjami oraz kontenerowymi stacjami transformatorowymi,
- 2) przeznaczenie uzupełniające – drogi rolnicze i drogi wewnętrzne, place manewrowe,

Tereny R:

- 1) przeznaczenie podstawowe – tereny rolnicze,
- 2) przeznaczenie uzupełniające:
 - a) wody powierzchniowe, śródlądowe – rowy i cieki wodne,
 - b) obiekty i urządzenia infrastruktury technicznej,
 - c) drogi rolnicze,

Tereny ZL:

- 1) przeznaczenie podstawowe – tereny lasów,
- 2) przeznaczenie uzupełniające – nie ustala się.

§ 5

Zasady ochrony i kształtowania ładu przestrzennego, krajobrazu kulturowego, dziedzictwa kulturowego, zabytków i dóbr kultury współczesnej, a także parametry i wskaźniki kształtowania zabudowy oraz zagospodarowania terenu, w tym linie zabudowy, gabaryty obiektów i wskaźniki intensywności zabudowy

Teren R,E:

Elektrownie wiatrowe sytuowane w obrębie terenu winny spełniać następujące wymagania:

- 1) maksymalna wysokość elektrowni – 75,00 m. Wysokość tę należy rozumieć jako maksymalną wysokość masztów obiektów, do punktu zamocowania osi turbiny,
- 2) maksymalna liczba elektrowni – 2,
- 3) usytuowanie – w oznaczonej na rysunku planu strefie lokalizacji elektrowni wiatrowych,
- 4) kolorystyka – ujednolicona na wszystkich obiektach, wykorzystująca barwy stonowane, z gamy szarości, błękitów i zieleni,

Tereny R:

Wprowadza się zakaz zabudowy. Zakaz ten nie obejmuje zagospodarowania stanowiącego uzupełniające przeznaczenie terenu.

Tereny ZL:

Wprowadza się zakaz zabudowy. Zakaz ten nie obejmuje zainwestowania dopuszczonego w lasach przez obowiązujące przepisy szczególne.

§ 6

Wymagania wynikające z potrzeb kształtowania przestrzeni publicznych

Nie ustala się. Na obszarze objętym planem nie występują obszary przestrzeni publicznej w rozumieniu art. 2 pkt 6 ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym.

§ 7

Zasady ochrony środowiska i przyrody**Teren R,E:**

- 1) teren R,E nie podlega ochronie akustycznej,

- 2) ustala się minimalny wskaźnik terenów biologicznie czynnych na poziomie 70%,
- 3) ewentualna uciążliwość związana z działalnością prowadzoną w obrębie terenu nie może przekraczać:
 - a) w zakresie hałasu – hałas o natężeniu powyżej 45dB nie może przekroczyć swym zasięgiem granic planu,
 - b) w zakresie pozostałych oddziaływań – granicy terenu R,E,
- 4) gospodarkę odpadami należy trwale rozwiązać w oparciu o obowiązujące przepisy szczególne,
- 5) w związku z możliwością wystąpienia znaczącego oddziaływania elektrowni wiatrowych na środowisko przyrodnicze, w tym na obszar Natura 2000 „Góry i Pogórze Kaczawskie” – realizacja ustaleń planu wymagać będzie, na etapie postępowania w sprawie oceny oddziaływania przedsięwzięcia na środowisko, wykonania analizy przyrodniczo-środowiskowej w zakresie oddziaływania na ptaki i nietoperze.

Tereny R:

- 1) tereny R nie podlegają ochronie akustycznej,
- 2) ustala się minimalny wskaźnik terenów biologicznie czynnych na poziomie 95%,
- 3) gospodarkę odpadami należy trwale rozwiązać w oparciu o obowiązujące przepisy szczególne,

Tereny ZL:

- 1) tereny ZL nie podlegają ochronie akustycznej,
- 2) tereny ZL są w całości terenami biologicznie czynnymi,
- 3) gospodarkę odpadami należy trwale rozwiązać w oparciu o obowiązujące przepisy szczególne.

§ 8

Granice i sposoby zagospodarowania terenów lub obiektów podlegających ochronie, ustalonych na podstawie odrębnych przepisów, w tym terenów górniczych, a także narażonych na niebezpieczeństwo powodzi oraz zagrożonych osuwaniem się mas ziemi

Nie ustala się. W granicach zmiany planu nie występują tereny lub obiekty podlegające ochronie, ustalone na podstawie przepisów odrębnych, w tym tereny górnicze, a także tereny narażone na niebezpieczeństwo powodzi i tereny zagrożone osuwaniem się mas ziemnych.

§ 9

Szczegółowe zasady i warunki scalania i podziału nieruchomości objętych zmianą planu miejscowego

Nie wprowadza się dodatkowych ustaleń ponad obowiązujące przepisy szczególne.

§ 10

Szczegółne warunki zagospodarowania terenów oraz ograniczenia w ich użytkowaniu, w tym zakazy zabudowy

Na całym obszarze zmiany planu ustala się zakaz zabudowy kubaturowej (budynków). Zakaz ten nie dotyczy kontenerowych stacji transformatorowych na terenie R,E.

§ 11

Zasady modernizacji, rozbudowy i budowy systemów komunikacji i infrastruktury technicznej

1. Dostęp komunikacyjny do terenów objętych zmianą planu zapewnia się poprzez istniejące drogi rolnicze, oznaczone w planie symbolem KD/r. Dla dróg tych ustala się:
 - 1) szerokość w liniach rozgraniczających – wg stanu istniejącego,
 - 2) możliwość prowadzenia sieci infrastruktury technicznej – za zgodą i na warunkach określonych przez zarządcę.
2. Dopuszcza się wyznaczenie nowych dróg rolniczych oraz dróg wewnętrznych związanych z obsługą elektrowni wiatrowych i terenów rolniczych oraz lasów – stosownie do przeznaczeń uzupełniających terenów określonych w par. 4.
3. Obsługę planowanego zainwestowania w zakresie infrastruktury technicznej należy zapewnić na warunkach określonych przez gestorów sieci i właściwe przepisy szczególne.
4. Przez obszar objęty zmianą planu dopuszcza się prowadzenie sieci infrastruktury technicznej oraz lokalizację urządzeń związanych z tą infrastrukturą, pod warunkiem niepowodowania uciążliwości dla środowiska, a także kolizji z planowanymi elektrowniami wiatrowymi.
5. W przypadku stwierdzenia kolizji istniejącej linii napowietrznej linii elektroenergetycznej 20 kV z

planowanymi elektrowniami wiatrowymi dopuszcza się wymianę tej linii na linię kablową.

§ 12

Sposoby i terminy tymczasowego zagospodarowania, urządzania i użytkowania terenów

Nie ustala się.

PRZEPISY KOŃCOWE

§ 13

Ustala się stawkę procentową służącą ustaleniu opłaty, o której mowa w art. 36 ust. 4 ustawy o planowaniu i zagospodarowania przestrzennym – w wysokości 30%.

§ 14

Wykonanie niniejszej uchwały powierza się Burmistrzowi Bolkowa.

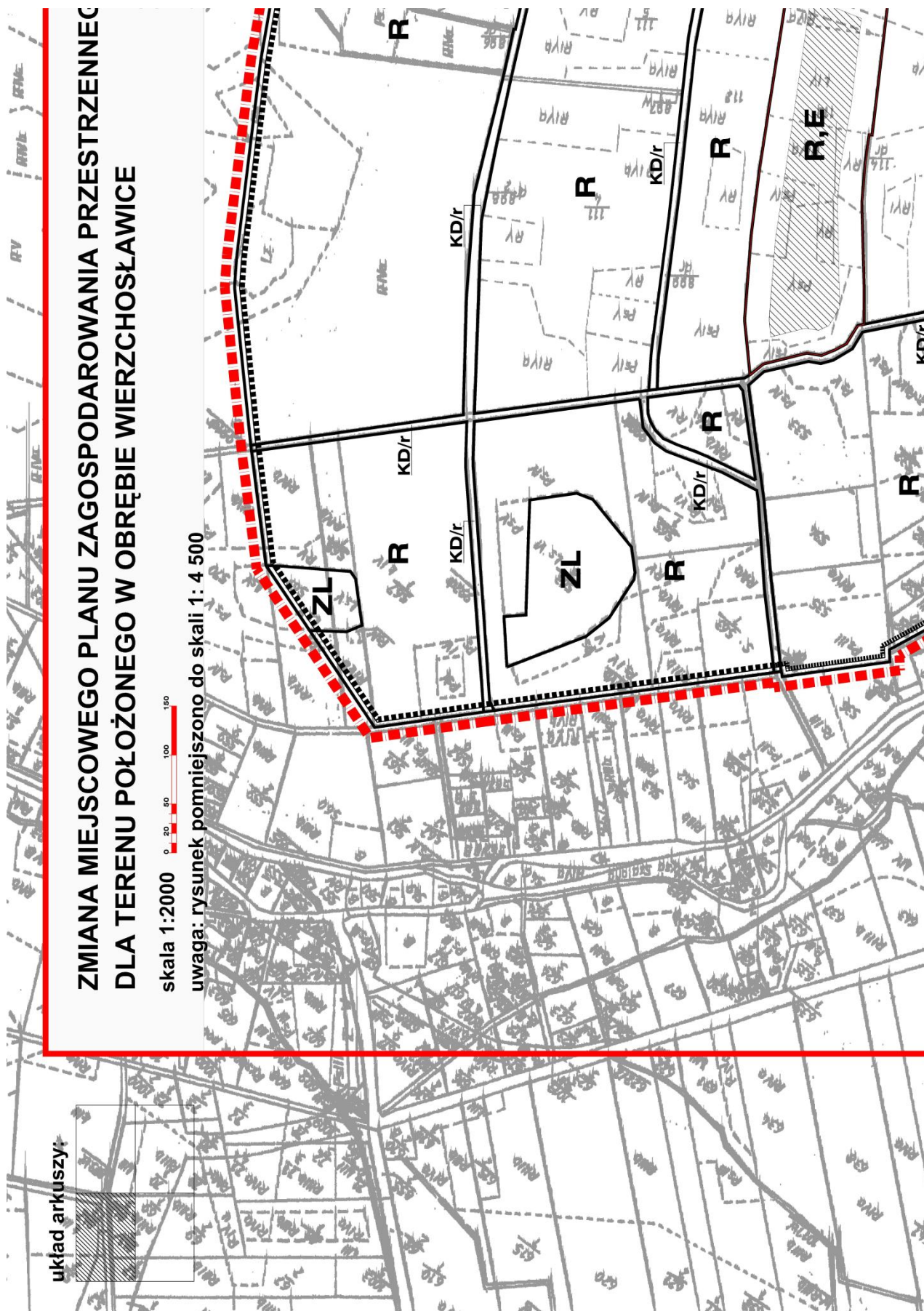
§ 15

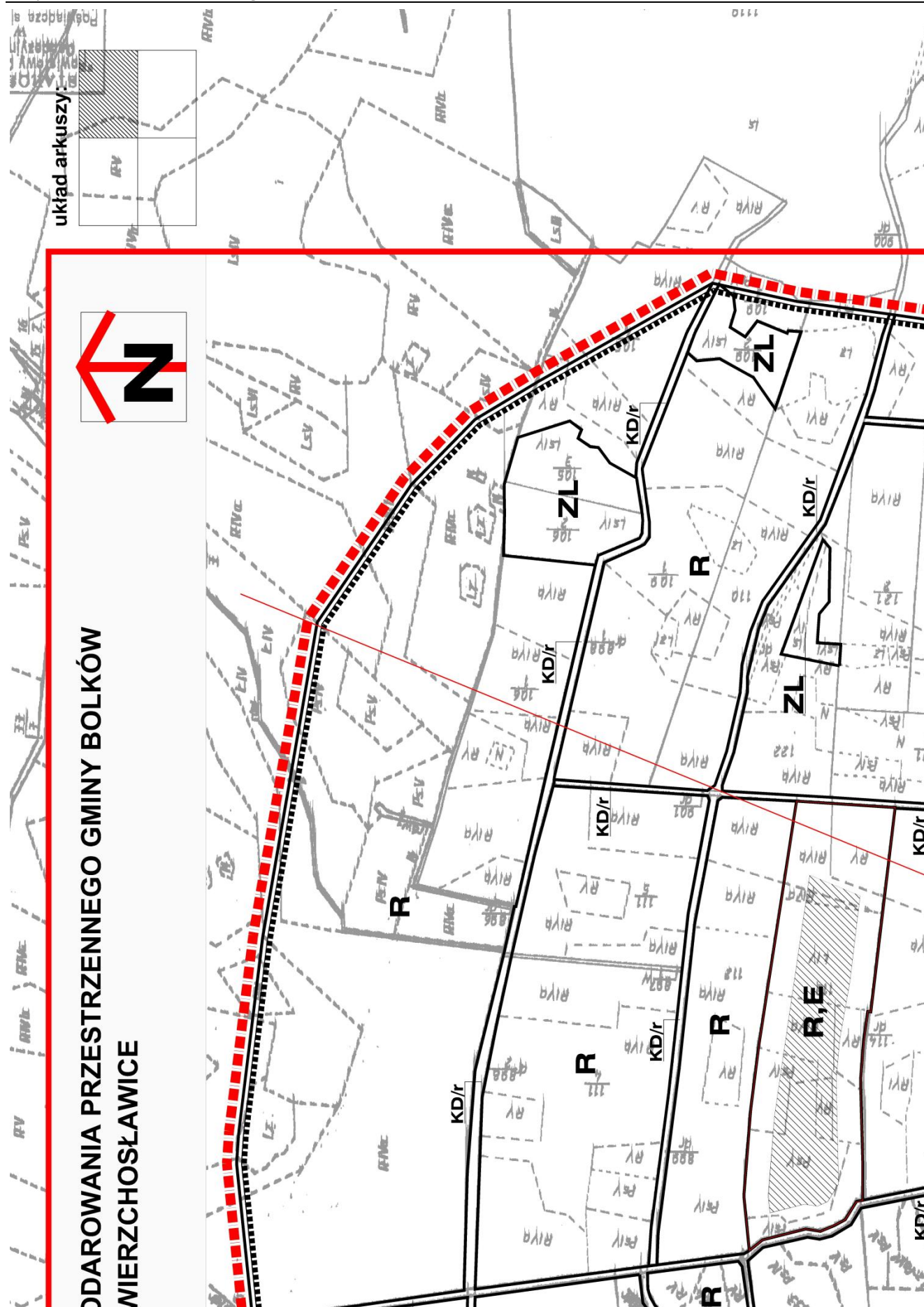
Uchwała wchodzi w życie w terminie 30 dni od daty jej ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Dolnośląskiego.

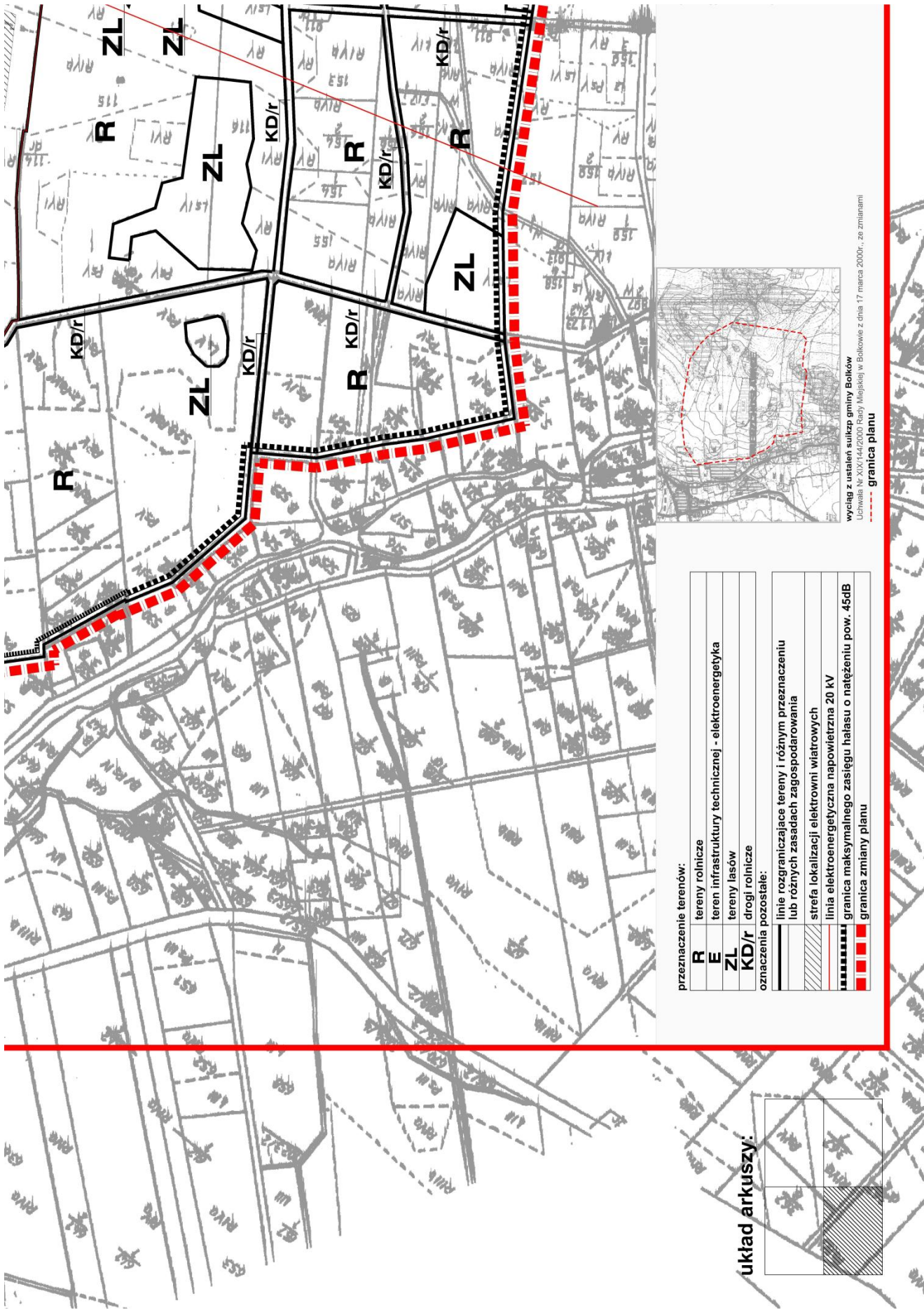
PRZEWODNICZĄCY RADY

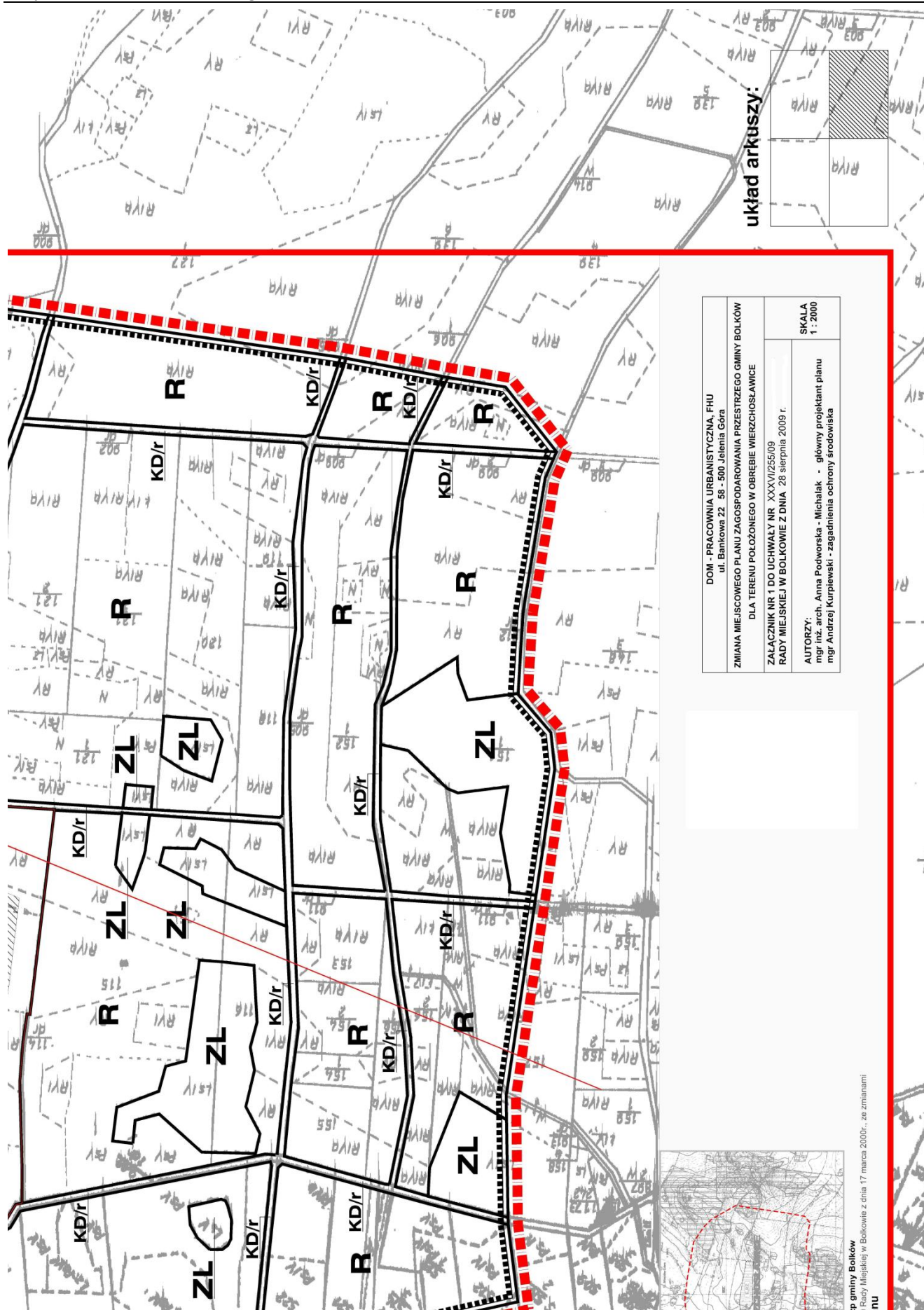
MAREK JANAS

Załącznik nr 1 do uchwały Rady Miejskiej w Bolkowie nr XXXVI/255/09 z dnia 28 sierpnia 2009 r.

Załącznik nr 2 do uchwały Rady Miejskiej w Bolkowie nr XXXVI/255/09 z dnia 28 sierpnia 2009 r.

Rozstrzygnięcie o sposobie realizacji, zapisanych w planie, inwestycji z zakresu infrastruktury technicznej, które należą do zadań własnych gminy, oraz zasadach ich finansowania

W związku z uchwaleniem zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Bolków dla terenu położonego w obrębie Wierzchosławice, po stronie gminy nie wystąpią zobowiązania związane z realizacją inwestycji z zakresu infrastruktury technicznej, które należą do zadań własnych gminy i są wynikiem uchwalenia zmiany planu.

3258

**UCHWAŁA RADY MIEJSKIEJ W KŁODZKU
NR XLII/417/2009**

z dnia 24 września 2009 r.

zmieniająca uchwałę nr XLIII/359/2005 Rady Miejskiej w Kłodzku z dnia 27 października 2005 r. w sprawie regulaminu udzielania pomocy materialnej o charakterze socjalnym dla uczniów zamieszkałych na terenie Gminy Miejskiej w Kłodzku

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tekst jedn. Dz. U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1591, z późn. zm.)¹ oraz art. 90f ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (tekst jedn. Dz. U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572, z późn. zm.)² Rada Miejska w Kłodzku uchwala, co następuje:

§ 1

W uchwale nr XLIII/359/2005 Rady Miejskiej w Kłodzku z dnia 27 października 2005 r. w sprawie regulaminu udzielania pomocy materialnej o charakterze socjalnym dla uczniów zamieszkałych na

terenie Gminy Miejskiej w Kłodzku wprowadza się następujące zmiany:

- 1) § 2 ust. 2 otrzymuje brzmienie:
Wysokość miesięcznego stypendium szkolnego ustala się następująco:

Lp.	Miesięczny dochód na osobę w rodzinie, stanowiący % kwoty, o której mowa w art. 8 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 12.03.2004 r. o pomocy społecznej (tekst jedn. Dz. U. z 2008 r. Nr 115, poz. 728, z późn. zm.)	Miesięczna wysokość stypendium, stanowiąca % kwoty, o której mowa w art. 6 ust. 2 pkt 2 ustawy z dnia 28.11.2003 r. o świadczeniach rodzinnych (tekst jedn. Dz. U. z 2006 r. Nr 139, poz. 992, z późn. zm.)
	od 0 do 50	do 200
	powyżej 50 do 75	do 180
	powyżej 75 do 100	do 160

- 2) W § 4 ust. 5 po wyrazie: „edukacyjne” dodaje się „bądź poprzez dostarczenie uczniowi za pośrednictwem szkoły, do której uczęszcza, podręczników i pomocy naukowych, które zostały zgłoszone przez ucznia i zaakceptowane przez szkołę”.

§ 2

Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Miasta Kłodzka.

§ 3

Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Dolnośląskiego.

**PRZEWODNICZĄCY
RADY MIEJSKIEJ**

PIOTR BRZOSTOWICZ

1. Zmiany tekstu jednolitego wymienionej ustawy zostały ogłoszone w: Dz. U. z 2002 r. Nr 23, poz. 220, Nr 62, poz. 558, Nr 113, poz. 984, Nr 153, poz. 1271, Nr 214, poz. 1806, Dz. U. z 2003 r. Nr 80, poz. 717, Nr 162, poz. 1568, Dz. U. z 2004 r. Nr 102, poz. 1055, Nr 116, poz. 1203, Dz. U. z 2005 r. Nr 172, poz. 1441, Nr 175, poz. 1457, Dz. U. z 2006 r. Nr 17, poz. 128, Nr 181, poz. 1337, Dz. U. z 2007 r. Nr 48, poz. 327, Nr 138, poz. 974, Nr 173, poz. 1218, Dz. U. z 2008 r. Nr 180, poz. 1111, Nr 223, poz. 1458, Dz. U. z 2009 r. Nr 52, poz. 420.

2. Zmiany tekstu jednolitego wymienionej ustawy zostały ogłoszone w Dz. U. z 2004 r. Nr 273, poz. 2703 i Nr 281, poz. 2781, Dz. U. z 2005 r. Nr 17, poz. 141, Nr 94, poz. 788, Nr 122, poz. 1020, Nr 131, poz. 1091, Nr 167, poz. 1400 i Nr 249, poz. 2104, Dz. U. z 2006 r. Nr 144, poz. 1043, Nr 208, poz. 1532 i Nr 227, poz. 1658, Dz. U. z 2007 r. Nr 42, poz. 273, Nr 80, poz. 542, Nr 115, poz. 791, Nr 120, poz. 818, Nr 180, poz. 1280 i Nr 181, poz. 1292, Dz. U. z 2008 r. Nr 70, poz. 416, Nr 145, poz. 917, Nr 216, poz. 1370 i Nr 235, poz. 1618, Dz. U. z 2009 r. Nr 6, poz. 33 i Nr 31, poz. 206, Nr 56, poz. 458.

3259**UCHWAŁA RADY MIEJSKIEJ GMINY LWÓWEK ŚLĄSKI
NR XXXIV/272/09**

z dnia 23 września 2009 r.

w sprawie likwidacji dwóch filii Powiatowej i Miejskiej Biblioteki Publicznej w Lwówku Śląskim oraz zmiany statutu Powiatowej i Miejskiej Biblioteki Publicznej w Lwówku Śląskim w części dotyczącej zakresu działania i lokalizacji filii bibliotecznych

Na podstawie art. 11 ust. 1 i 3 oraz art. 13 ust. 1 i 4 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. Nr 85, poz. 539, z późn. zm.), art. 18 ust. 2 pkt 15, art. 40 ust. 2, art. 41 ust. 1 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1591, z późn. zm.) w związku z uchwałą nr XXXII/263/09 Rady Miejskiej Gminy Lwówek Śląski z dnia 25 czerwca 2009 r. w sprawie zamiaru likwidacji dwóch filii Powiatowej i Miejskiej Biblioteki Publicznej w Lwówku Śląskim oraz zmiany statutu Powiatowej i Miejskiej Biblioteki Publicznej w Lwówku Śląskim w części dotyczącej działania i lokalizacji filii bibliotecznych oraz po zasięgnięciu opinii Dolnośląskiej Biblioteki Publicznej im. Tadeusza Mikulskiego we Wrocławiu uchwała, co następuje:

§ 1

Likwiduje się następujące filie biblioteczne Powiatowej i Miejskiej Biblioteki Publicznej w Lwówku Śląskim:

- Filia nr 2 w Gradówku 10,
- Filia nr 5 w Radłównie 39.

§ 2

Zmienia się uchwałę nr XII/102/03 Rady Miejskiej Gminy Lwówek Śląski z dnia 28 sierpnia 2003 r. w sprawie uchwalenia statutu Powiatowej i Miejskiej Biblioteki Publicznej w Lwówku Śląskim w ten sposób, że w statucie Powiatowej i Miejskiej Biblioteki Publicznej w Lwówku Śląskim stanowiącym załącznik do uchwały, w załączniku nr 1 do statutu „Sieć biblioteczna na terenie Gminy i Miasta Lwówek Śląski Filie biblioteczne” usuwa się zapis: w poz. 2 „nr 2 Gradówek 10”; w poz. 5 „nr 5 Radłówna 39”; natomiast w poz. 6 w miejsce „nr 6 Sobota 10” wprowadza się zapis „nr 6 Sobota 51”.

§ 3

Majątek oraz księgozbiór likwidowanych filii nr 2 i nr 5 przejmuje Powiatowa i Miejska Biblioteka

Publiczna w Lwówku Śląskim oraz pozostałe filie biblioteczne.

§ 4

Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Gminy i Miasta Lwówek Śląski oraz Dyrektorowi Powiatowej i Miejskiej Biblioteki Publicznej w Lwówku Śląskim.

§ 5

Uchwała podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Dolnośląskiego i wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia z mocą obowiązującą od dnia 31 grudnia 2009 r.

PRZEWODNICZĄCA RADY

TERESA WACHAL

3260

**UCHWAŁA RADY MIEJSKIEJ GMINY ŻMIGRÓD
NR XXXI/211/09**

z dnia 11 września 2009 r.

w sprawie nadania kategorii drogi gminnej

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1591, z późn. zm.) oraz art. 7 ust. 2 i 3 ustawy z dnia 21 marca 1985 r. o drogach publicznych (t.j. Dz. U. z 2007 r. Nr 19, poz. 115) Rada Miejska w Żmigrodzie uchwala, co następuje:

§ 1

Zalicza się do kategorii dróg gminnych drogi położone w granicach działek nr 396/7, 396/19, 396/31 obręb Żmigródek.

§ 2

Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Gminy Żmigród.

§ 3

Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Dolnośląskiego.

PRZEWODNICZĄCY
RADY MIEJSKIEJ

JAN CZYŻOWICZ

3261

**UCHWAŁA RADY MIASTA I GMINY WLEŃ
NR 161/XXXII/09**

z dnia 28 września 2009 r.

w sprawie zmiany uchwały nr 101/XXII/08 Rady Miasta i Gminy Wleń z dnia 27 października 2008 r. w sprawie określenia odpłatności za korzystanie ze świadczeń przedszkola publicznego w zakresie przekraczającym podstawę programową wychowania przedszkolnego

Na podstawie art. 14 ust. 5 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (t.j. Dz. U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572, ze zm.) w związku z art. 18 ust. 2 pkt 15 i art. 7 ust. 1 pkt 5 i 8 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1591, ze zm.) Rada Miasta i Gminy Wleń uchwala, co następuje:

§ 1

W uchwale nr 101/XXII/08 Rady Miasta i Gminy Wleń z dnia 27 października 2008 r. w sprawie określenia odpłatności za korzystanie ze świadczeń przedszkola publicznego w zakresie przekraczającym podstawę programową wychowania przedszkolnego wprowadza się następujące zmiany:

1. § 1 pkt 2 otrzymuje brzmienie: ppkt 1) dwie pierwsze godziny po 1,70 zł za 1 godzinę, ppkt 2) następna godzina po 0,80 zł.

§ 2

Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Miasta i Gminy Wleń.

§ 3

Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Dolnośląskiego.

PRZEWODNICZĄCA RADY
MIASTA I GMINY

KATARZYNA KOTOŁOWSKA

3262

**UCHWAŁA RADY GMINY CHOJNÓW
NR XXXVIII/225/2009**

z dnia 4 września 2009 r.

w sprawie utworzenia jednostki pomocniczej Kolonia Kołłątaja

Na podstawie art. 5, art. 18 ust. 2 pkt 7 i art. 40 ust. 2 pkt 1 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1591; z 2002 r. Nr 23, poz. 220, Nr 62, poz. 558, Nr 113, poz. 984, Nr 153, poz. 1271, Nr 214, poz. 1806; z 2003 r. Nr 80, poz. 717 i Nr 162 poz. 1568; z 2004 r., Nr 102, poz. 1055 i Nr 116, poz. 1203; z 2005 r. Nr 172, poz. 1441; z 2006 Nr 17, poz. 128, Nr 175, poz. 1457, Nr 181, poz. 1337; z 2007 r. Nr 48, poz. 327, Nr 138, poz. 974 i Nr 173, poz. 1218; z 2008 r. Nr 180, poz. 1111 i Nr 223, poz. 1458 oraz z 2009 r. Nr 52, poz. 420) oraz § 9 Statutu Gminy Chojnów, Rada Gminy Chojnów uchwala, co następuje:

§ 1

Po przeprowadzeniu konsultacji z mieszkańcami tworzy się na terenie Gminy Chojnów jednostkę pomocniczą Sołectwo Kolonia Kołłątaja.

§ 2

Granice administracyjne jednostki pomocniczej określa załącznik graficzny stanowiący integralną część niniejszej uchwały.

§ 3

Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Chojnów.

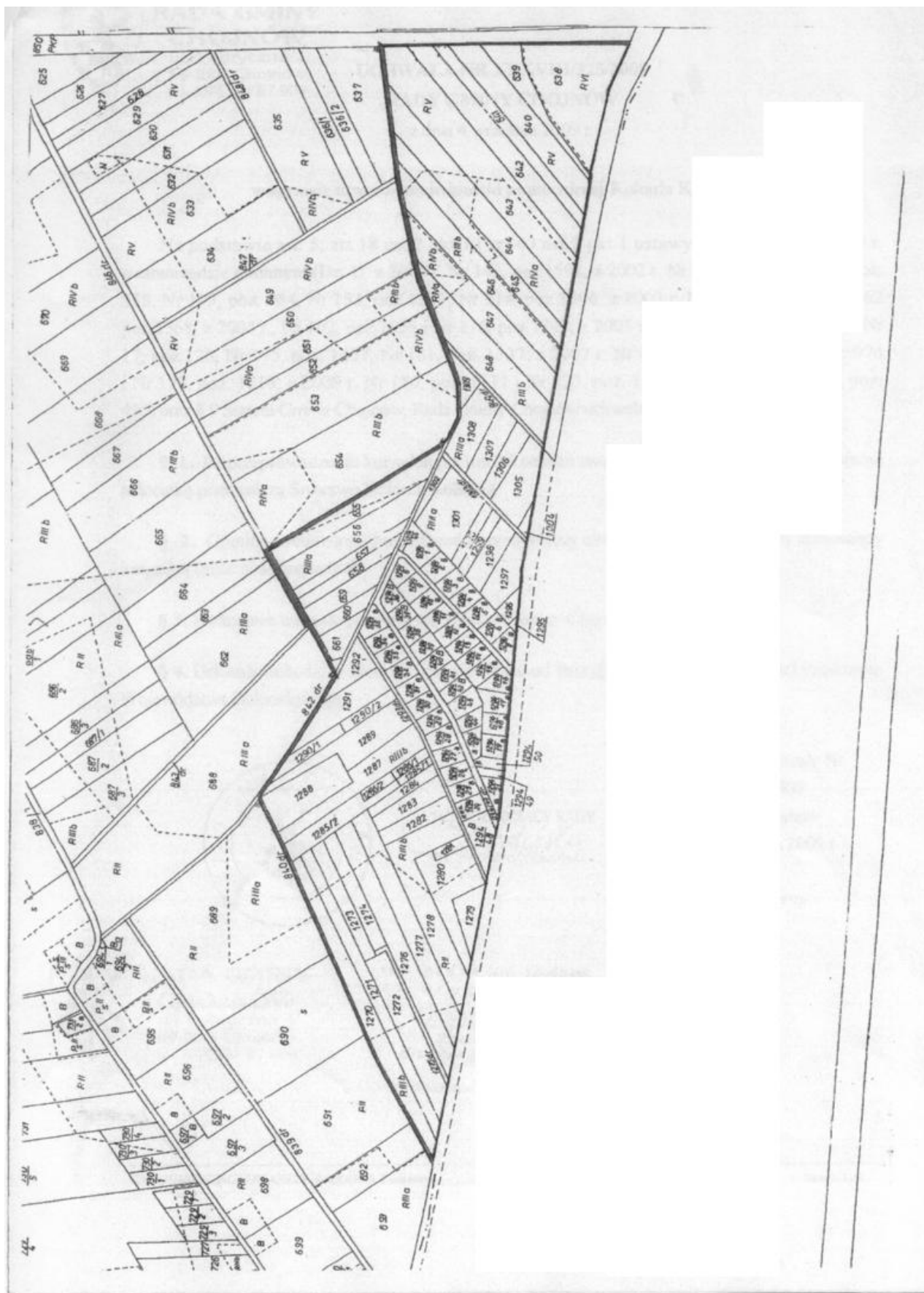
§ 4

Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia jej ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Dolnośląskiego.

PRZEWODNICZĄCY RADY

KRZYSZTOF SOWIŃSKI

Załącznik do uchwały Rady Gminy
Chojnów nr XXXVIII/225/2009 z dnia
4 września 2009 r.

3263

UCHWAŁA RADY GMINY CHOJNÓW NR XXXVIII/229/2009

z dnia 4 września 2009 r.

w sprawie trybu i kryteriów przyznania nagród dla nauczycieli za ich osiągnięcia dydaktyczno-wychowawcze

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. samorządzie gminnym (Dz. U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1591, z 2002 r. Nr 23, poz. 220, Nr 62, poz. 558, Nr 113, poz. 984, Nr 153, poz. 1271, Nr 214, poz. 1806, z 2003 r. Nr 80, poz. 717, Nr 162, poz. 1568, z 2004 r. Nr 102, poz. 1055, Nr 116, poz. 1203 i Nr 167, poz. 1759, z 2005 r. Nr 172, poz. 1441 i Nr 175, poz. 1457, z 2006 r. Nr 17, poz. 128, Nr 181, poz. 1337, z 2007 r. Nr 48, poz. 327, Nr 138, poz. 974 i Nr 173, poz. 1218, z 2008 r. Nr 180, poz. 1111, Nr 223, poz. 1458 oraz z 2009 r. Nr 52, poz. 420), art. 49 ust. 2 w związku z art. 91d pkt 1 ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. – Karta Nauczyciela (Dz. U. z 2006 r. Nr 97, poz. 674, Nr 170, poz. 1218 i Nr 220, poz. 1600, z 2007 r. Nr 17, poz. 95, Nr 80, poz. 542, Nr 102, poz. 689, Nr 158, poz. 1103, Nr 176, poz. 1238, Nr 191, poz. 1369 i Nr 247, poz. 1821, z 2008 r. Nr 145, poz. 917 i Nr 227, poz. 1505 oraz z 2009 r. Nr 1, poz. 1 i Nr 56, poz. 458) uchwała się, co następuje:

§ 1

1. Nauczycielom zatrudnionym w szkołach i placówkach, dla których organem prowadzącym jest gmina Chojnów, zwanych dalej "szkołami", przyznawane są nagrody Wójta Gminy Chojnów i nagrody dyrektorów.
2. Nagrody, o których mowa w ust. 1, są przyznawane z okazji Dnia Edukacji Narodowej. W szczególnie uzasadnionych przypadkach nagrody mogą być przyznawane w innym terminie.

§ 2

Nagroda może być przyznana nauczycielowi po przepracowaniu w szkole co najmniej 1 roku szkolnego.

§ 3

1. Środki na nagrody w ramach specjalnego funduszu nagród dla nauczycieli stanowią 1% planowanego rocznego osobowego funduszu wynagrodzeń, z tym że:
 - 1) 80% środków funduszu przeznacza się na nagrody dyrektora,
 - 2) 20% środków funduszu przeznacza się na nagrody organu prowadzącego.
2. Wójt Gminy ustala corocznie wysokość nagród wójta, a dyrektor szkoły – wysokość nagród dyrektora.
3. Wysokość nagrody dyrektora nie może przekroczyć wysokości nagrody wójta.

§ 4

1. Z wnioskiem o przyznanie nagrody wójta występuje:
 - 1) dyrektor szkoły – dla nauczyciela zatrudnionego w szkole,
 - 2) zastępca wójta – dla dyrektora szkoły,

2. Wnioski, o których mowa w ust. 1 pkt 1, składa się do Urzędu Gminy Chojnów w następujących terminach:

- 1) z okazji Dnia Edukacji Narodowej do dnia 10 września każdego roku,
- 2) w innych szczególnie uzasadnionych przypadkach na 30 dni przed dniem wręczenia nagrody.

3. Wniosek o przyznanie nagrody wójta powinien być sporządzony na formularzu stanowiącym załącznik do uchwały.

§ 5

1. Z zastrzeżeniem ust. 3 nagroda wójta może być przyznana nauczycielowi, który spełnia odpowiednio, co najmniej 5 z następujących kryteriów:

- 1) w zakresie pracy dydaktyczno-wychowawczej:
 - a) osiąga dobre wyniki w nauczaniu uczniów potwierdzone w sprawdzianach i egzaminach przeprowadzanych przez okręgowe komisje egzaminacyjne,
 - b) podejmuje działalność innowacyjną w zakresie wdrażania nowatorskich metod nauczania i wychowania, opracowywania autorskich programów i publikacji,
 - c) osiąga dobre wyniki w nauczaniu potwierdzone zakwalifikowaniem uczniów do udziału w zawodach II stopnia (okręgowych) lub III stopnia (centralnych) ogólnopolskich olimpiad przedmiotowych i konkursów, zajęciem przez uczniów (zespół uczniów) I-III miejsca w konkursach, zawodach, (przeglądach i festiwalach wojewódzkich i ogólnopolskich,
 - d) posiada udokumentowane osiągnięcia w pracy z uczniami o specjalnych potrzebach edukacyjnych,

- e) przygotowuje i wzorowo organizuje uroczystości szkolne lub środowiskowe, w szczególności: nadanie szkole imienia, wręczenie sztandaru, dni patrona szkoły i inne,
 - f) prowadzi znaczącą działalność wychowawczą w klasie lub szkole przez organizowanie wycieczek, udział uczniów w spektaklach teatralnych, koncertach, wystawach, spotkaniach itp.,
 - g) organizuje imprezy kulturalne, sportowe, rekreacyjne i wypoczynkowe,
 - h) prawidłowo organizuje i prowadzi letni lub zimowy wypoczynek dla dzieci i młodzieży,
 - i) osiąga dobre wyniki w pracy resocjalizacyjnej z uczniami,
- 2) w zakresie pracy opiekuńczej:
- a) zapewnia pomoc i opiekę uczniom lub wychowankom będącym w trudnej sytuacji materialnej lub życiowej, pochodzącym z rodzin ubogich lub patologicznych,
 - b) prowadzi działalność mającą na celu zapobieganie i zwalczanie przejawów patologii społecznej wśród dzieci i młodzieży, w szczególności narkomanii i alkoholizmu,
 - c) organizuje współpracę szkoły z policją, organizacjami i stowarzyszeniami oraz rodzicami w zakresie zapobiegania i usuwania przejawów patologii społecznej i niedostosowania społecznego dzieci i młodzieży,
 - d) organizuje udział rodziców w życiu szkoły, rozwija formy współdziałania szkoły z rodzicami,
- 3) w zakresie realizacji innych zadań statutowych szkoły i bezpieczeństwa:
- a) współdziała z poradniami psychologiczno-pedagogicznymi oraz innymi instytucjami świadczącymi poradnictwo i specjalistyczną pomoc dla dzieci i ich rodziców,
 - b) bierze udział w organizowaniu wewnątrzszkolnego systemu doradztwa,
 - c) uczestniczy w różnorodnych formach doskonalenia zawodowego w celu podniesienia kwalifikacji (służących podwyższeniu poziomu pracy szkoły),
 - d) dzieli się swoją wiedzą, umiejętnościami i doświadczeniem z innymi nauczycielami (pracownikami) zatrudnionymi w szkole (placówce) w ramach wewnątrzszkolnego doskonalenia zawodowego,
 - e) współpracuje z instytucjami i organizacjami działającymi na rzecz edukacji rozwijającymi wrażliwość wychowanków,
 - f) uwzględnia w swojej pracy problematykę środowiska lokalnego oraz współczesnych problemów społecznych i cywilizacyjnych,
 - g) zapewnia bezpieczeństwo uczniom w czasie zajęć organizowanych przez szkołę,
- 4) posiada wyróżniającą ocenę pracy pedagogicznej.
2. Nagroda dyrektora może być przyznana nauczycielowi, który spełnia co najmniej 3 z kryteriów, o których mowa w ust. 1.
3. Dyrektor szkoły dodatkowo powinien również uzyskiwać znaczące efekty w zakresie:
- 1) osiągania przez szkołę lub placówkę dobrych wyników dydaktycznych, wychowawczych oraz w zarządzaniu,
 - 2) ciągłego jakościowego rozwoju szkoły lub placówki, w tym wdrażanie własnych rozwiązań organizacyjnych i pedagogicznych,
 - 3) wzbogacania bazy szkoły lub placówki uwzględniając własne i zewnętrzne środki, w tym pozyskiwania funduszy unijnych,
 - 4) właściwego gospodarowania środkami finansowymi,
 - 5) bardzo dobrej organizacji pracy szkoły lub placówki, w tym dbałość o tworzenie właściwej atmosfery pracy i relacji międzyludzkich,
 - 6) wspierania rozwoju zawodowego nauczycieli, dbałości o zapewnienie warunków sprzyjających jego realizacji,
 - 7) współpracy ze środowiskiem lokalnym zarówno na rzecz rozwoju szkoły lub placówki, jak i społeczności lokalnej.
- § 6
- Nauczyciel, któremu została przyznana nagroda, otrzymuje dyplom, którego odpis umieszcza się w jego aktach osobowych.
- § 7
- Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy.
- § 8
- Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Dolnośląskiego z mocą obowiązującą od 1 września 2009 r.
- PRZEWODNICZĄCY RADY
KRZYSZTOF SOWIŃSKI

Załącznik nr 1 do uchwały Rady Gminy
Chojnów nr XXXVIII/229/2009 z dnia
4 września 2009 r.

WNIOSEK

O PRYZNANIE NAGRODY WÓJTA GMINY CHOJNÓW ZA OSIĄGNIĘCIA DYDAKTYCZNO-WYCHOWAWCZE

Zgłaszam wniosek o przyznanie nagrody wójta gminy

Panu/Pani
Urodzonemu/ej
.....
(wykształcenie, staż pracy w szkole, stopień awansu zawodowego)

zatrudnionemu/ej
.....
(nazwa szkoły/placówki, w której nauczyciel jest zatrudniony)
.....
(dotychczas otrzymane nagrody ministra, kuratora, prezydenta, dyrektora – rok otrzymania)
.....
(ostatnia ocena pracy – data i ocena)

Wniosek zaopiniowano na posiedzeniu Rady Pedagogicznej w dniu

Uzasadnienie wniosku

Sporządzający wniosek

.....
(miejscowość i data) (pieczęć) (podpis)

3264

**UCHWAŁA RADY GMINY CHOJNÓW
NR XXXVIII/230/2009**

z dnia 4 września 2009 r.

w sprawie określenia zasad udzielania i rozmiar obniżek tygodniowego wymiaru godzin zajęć nauczycielom pełniącym stanowiska kierownicze, przyznania zwolnienia od obowiązku realizacji tych zajęć, określenie tygodniowego obowiązku szkolnego wymiaru godzin zajęć pedagogów i logopedów oraz nauczycieli realizujących w ramach stosunku pracy obowiązki określone dla stanowisk o różnym tygodniowym obowiązkowym wymiarze godzin

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. samorządzie gminnym (Dz. U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1591, z 2002 r. Nr 23, poz. 220, Nr 62, poz. 558, Nr 113, poz. 984, Nr 153, poz. 1271, Nr 214, poz. 1806, z 2003 r. Nr 80, poz. 717, Nr 162, poz. 1568, z 2004 r. Nr 102, poz. 1055, Nr 116, poz. 1203 i Nr 167, poz. 1759, z 2005 r. Nr 172, poz. 1441 i Nr 175, poz. 1457, z 2006 r. Nr 17, poz. 128, Nr 181, poz. 1337, z 2007 r. Nr 48, poz. 327, Nr 138, poz. 974 i Nr 173, poz. 1218, z 2008 r. Nr 180, poz. 1111, Nr 223, poz. 1458 oraz z 2009 r. Nr 52, poz. 420), art. 42 ust. 7 pkt 2 i 3 w związku z art. 91d pkt 1 ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. – Karta Nauczyciela (Dz. U. z 2006 r. Nr 97, poz. 674, Nr 170, poz. 1218 i Nr 220, poz. 1600, z 2007 r. Nr 17, poz. 95, Nr 80, poz. 542, Nr 102, poz. 689, Nr 158, poz. 1103, Nr 176, poz. 1238, Nr 191, poz. 1369 i Nr 247, poz. 1821, z 2008 r. Nr 145, poz. 917 i Nr 227, poz. 1505 oraz z 2009 r. Nr 1, poz. 1 i Nr 56, poz. 458) uchwala się, co następuje:

§ 1

1. Dyrektorom, nauczycielom, którzy obowiązki kierownicze pełnią w zastępstwie dyrektora, obniża się tygodniowy obowiązkowy wymiar zajęć o 6 godzin.
2. W uzasadnionych przypadkach można zwolnić nauczycieli, o których mowa w ust. 1, od obowiązku realizacji zajęć, jeżeli warunki funkcjonowania szkoły powodują znaczne zwiększenie zadań.

§ 2

Tygodniowy obowiązkowy wymiar godzin pedagogów i logopedów wynosi 20 godzin.

§ 3

1. Nauczycielom realizującym w ramach stosunku pracy w szkole obowiązki określone dla stanowisk o różnym tygodniowym obowiązkowym wymiarze godzin ustala się tygodniowy obowiązkowy wymiar godzin według wzoru: $W = (x_1 + x_2) : (x_1 : y_1) + (x_2 : y_2)$, gdzie: W – oznacza tygodniowy obowiązkowy wymiar godzin, x_1 , x_2 ... – oznacza ilość godzin poszczególnych stanowisk przydzielonych nauczycielowi w arkuszu organizacji szkoły, y_1 , y_2 ... – oznacza tygodniowy obowiązkowy wymiar go-

- dzin zajęć dydaktycznych, opiekuńczych, wychowawczych określonych dla danych stanowisk w art. 42 ust. 3 ustawy Karta Nauczyciela.
2. Wymiar, o którym mowa w ust. 1, przyjmuje się w pełnych godzinach, tak że czas do 0,5 godziny pomija się, a co najmniej 0,5 godziny przyjmuje się za pełną godzinę.
 3. Wzór, o którym mowa w ust. 1, nie ma zastosowania w przypadku realizowania przez nauczyciela godzin ponadwymiarowych w wymiarze innym niż wymiar wynikający ze stosunku pracy. Dla tych godzin ponadwymiarowych przyjmuje się każdorazowo ten wymiar, z którego są godziny ponadwymiarowe.

§ 4

Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy.

§ 5

Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia jej ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Dolnośląskiego.

PRZEWODNICZĄCY RADY

KRZYSZTOF SOWIŃSKI

3265

**UCHWAŁA RADY GMINY KOBIERZYCE
NR XXXVII/441/09**

z dnia 9 października 2009 r.

w sprawie nadania nazwy ulicy we wsi Pełczyce

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 13 ustawy z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (tekst jednolity z 2001 r. Dz. U. Nr 142, poz. 1591, ze zmianami) – Rada Gminy Kobierzyce postanawia

§ 1

1. Nadać nazwę ulicy – **Wesoła** – we wsi Pełczyce, oznaczonej w ewidencji gruntów jako działka 25/11.
2. Szczegółowy przebieg ulicy przedstawia załącznik nr 1 do niniejszej uchwały.

§ 2

Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Kobierzyce.

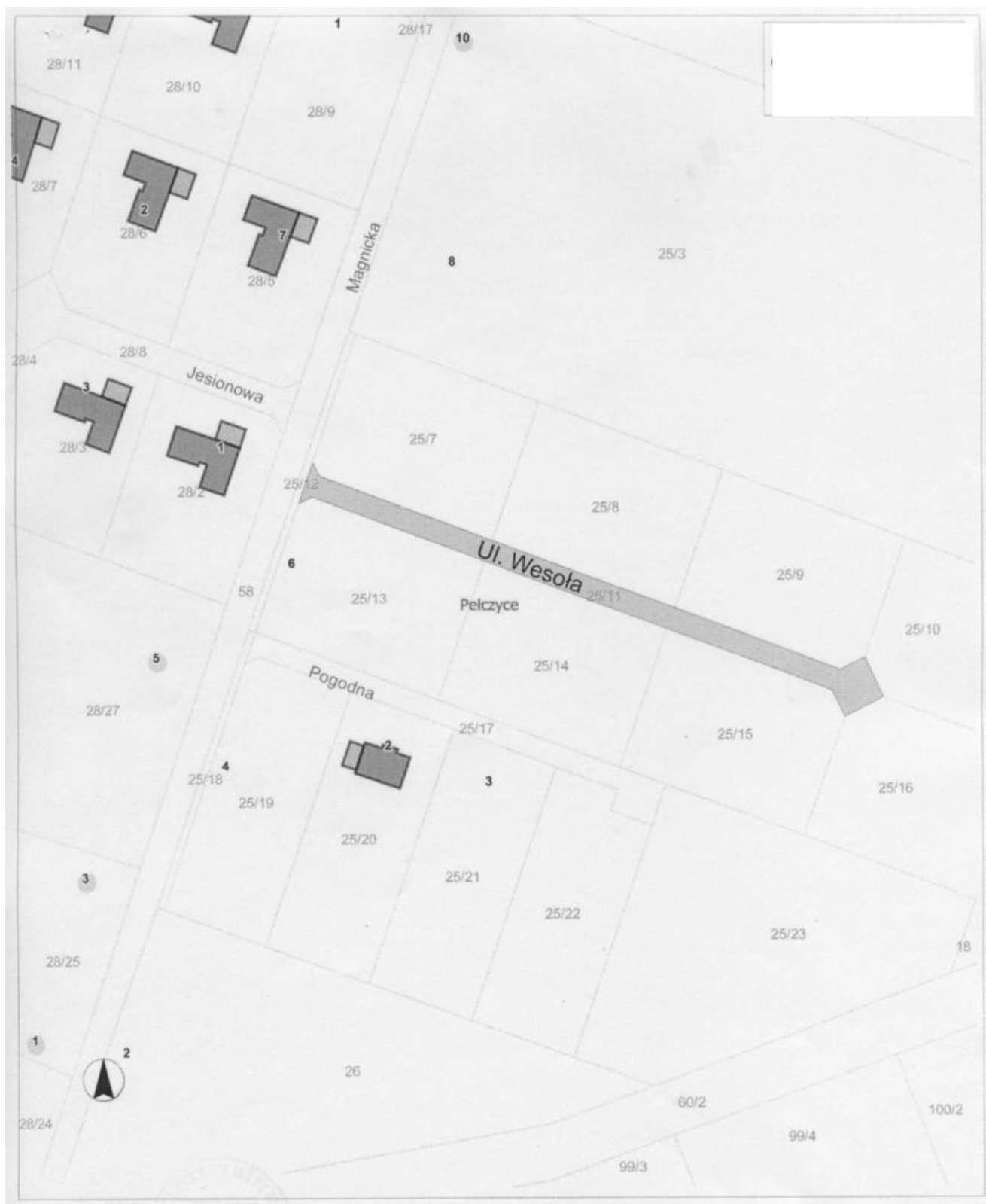
§ 3

Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Dolnośląskiego.

PRZEWODNICZĄCY RADY

CZESŁAW CZERWIEC

**Załącznik nr 1 do uchwały Rady Gminy
Kobierzyce nr XXXVII/441/09 z dnia
9 października 2009 r.**

3266

**UCHWAŁA RADY GMINY W WARCIE BOLESŁAWIECKIEJ
NR XXX/198/09**

z dnia 29 września 2009 r.

**w sprawie zaliczenia dróg położonych na terenie gminy Warta
Bolesławiecka do kategorii dróg gminnych**

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 4 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1591, z późn. zm.) i art. 7 ust. 2 ustawy z dnia 21 marca 1985 r. o drogach publicznych (Dz. U. z 2007 r. Nr 19, poz. 115, z późn. zm.) Rada Gminy w Warcie Bolesławieckiej uchwala, co następuje:

§ 1

Do kategorii dróg gminnych zalicza się następujące drogi położone na terenie gminy Warta Bolesławiecka:

- 1) droga Wilczy Las (działka nr 87) – Lubków (działka 419, 445 i 56/1);
- 2) droga w Szczytnicy (działka nr 351 i 408/58);
- 3) droga w Wartowicach (działka nr 332);
- 4) droga w Tomaszowie Bolesławieckim (działka nr 895 i 877 oraz część działki nr 811);
- 5) droga w Iwinach (działki nr 85 i 57);
- 6) droga w Szczytnicy (działka nr 386);
- 7) droga w Tomaszowie Bolesławieckim (działki nr 296 i 295).

§ 2

Położenie i przebieg dróg, o których mowa w § 1, przedstawiono schematycznie na mapie stanowią-

cej załącznik nr 1 oraz na mapach topograficznych, stanowiących załączniki nr 2 do nr 8.

§ 3

Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Warta Bolesławiecka.

§ 4

Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Dolnośląskiego, z mocą obowiązującą od 1 stycznia 2010.

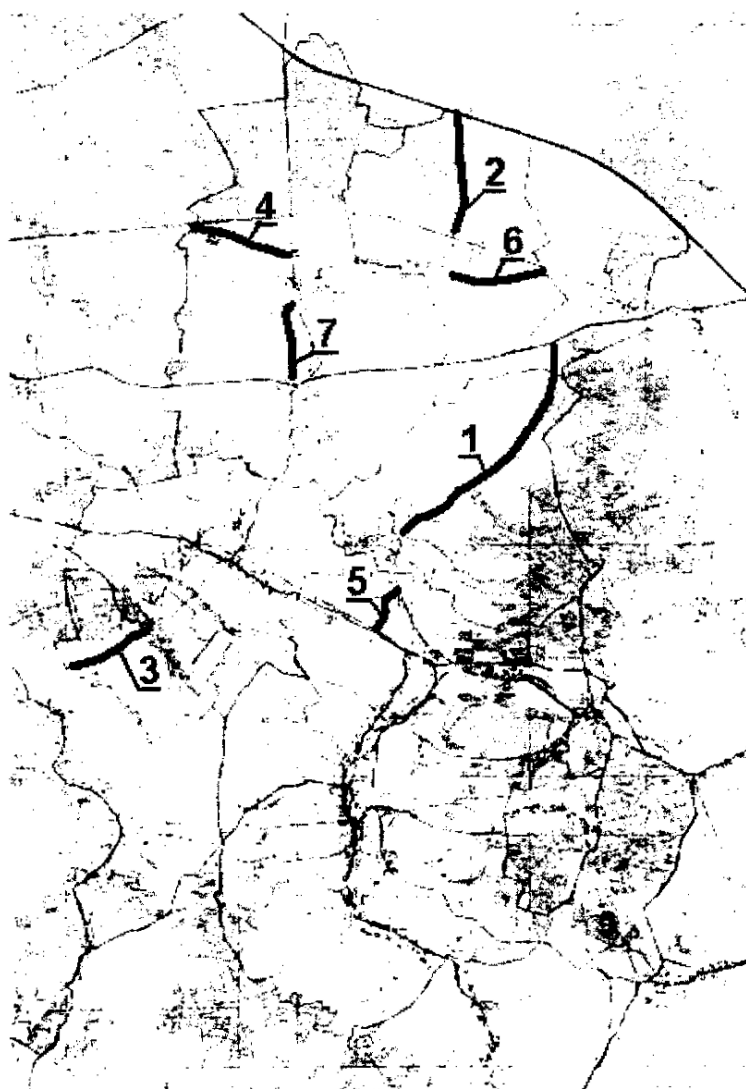
PRZEWODNICZĄCY RADY

ADAM MAKSYM CZYK

Załącznik nr 1 do uchwały Rady Gminy
w Warcie Bolesławieckiej nr XXX/198/09
z dnia 29 września 2009 r.

GMINA WARTA BOLESŁAWIECKA

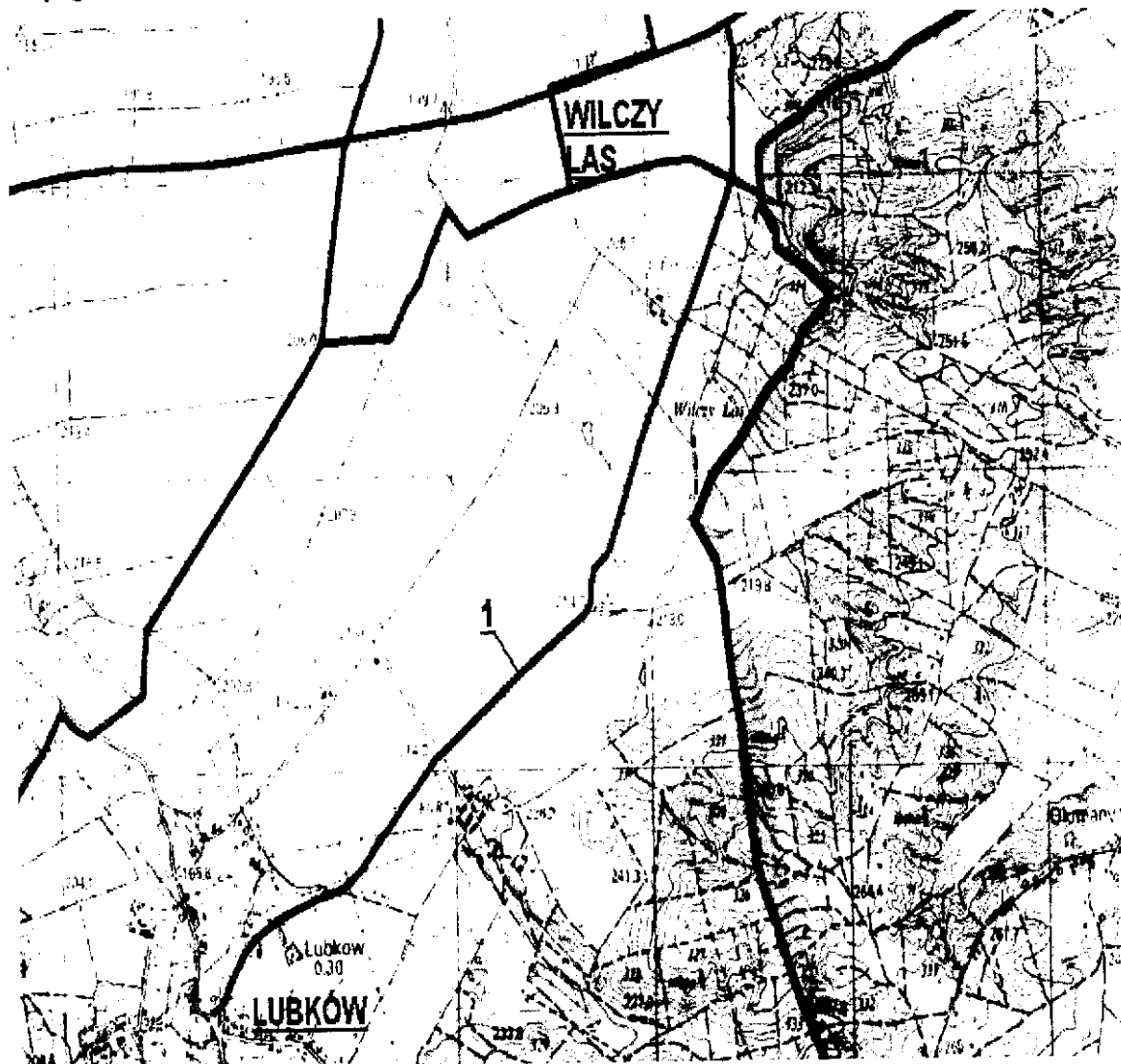
DROGI GMINNE - SCHEMAT

Objaśnienia: 1 - droga Wilczy Las (działka nr 87) - Lubków (działki nr: 419, 445 i 56/1); 2 - droga w Szczytnicy (działki nr 351 i 408/58); 3 - droga w Wartowicach (działka nr 332); 4 - droga w Tomaszowie Bolesławieckim (działki nr: 895 i 877 oraz część działki nr 811); 5 - droga w Iwinach (działki nr: 85 i nr 57); 6 - droga w Szczytnicy (działka nr 386); 7 - droga w Tomaszowie Bolesławieckim (działka nr 296 i 295)

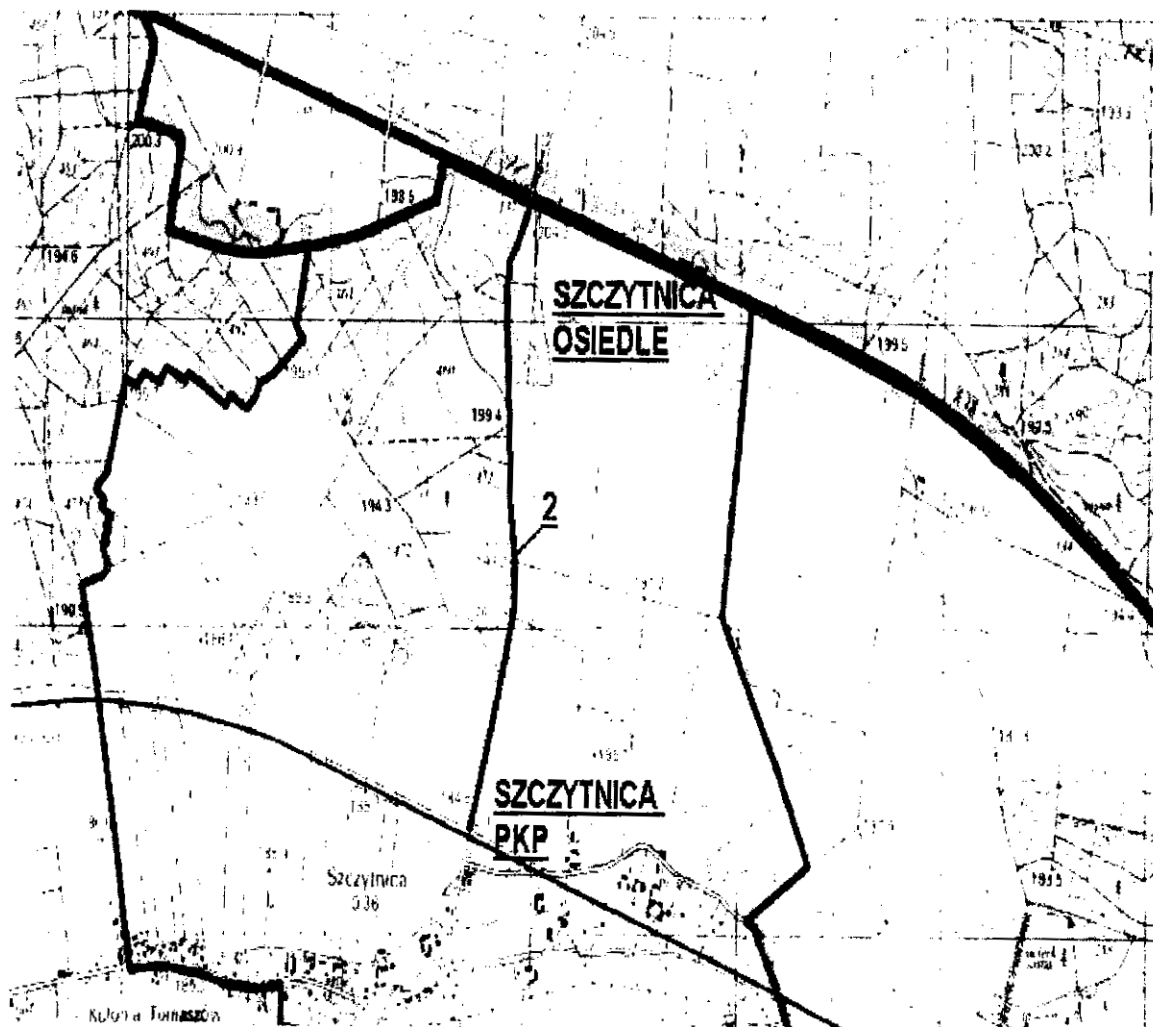
Załącznik nr 2 do uchwały Rady Gminy
w Warcie Bolesławieckiej nr XXX/198/09
z dnia 29 września 2009 r.

Mapa topograficzna - przebieg drogi Wilczy Las (działka nr 87) - Lubków (działki nr 419, 445 i 56/1)

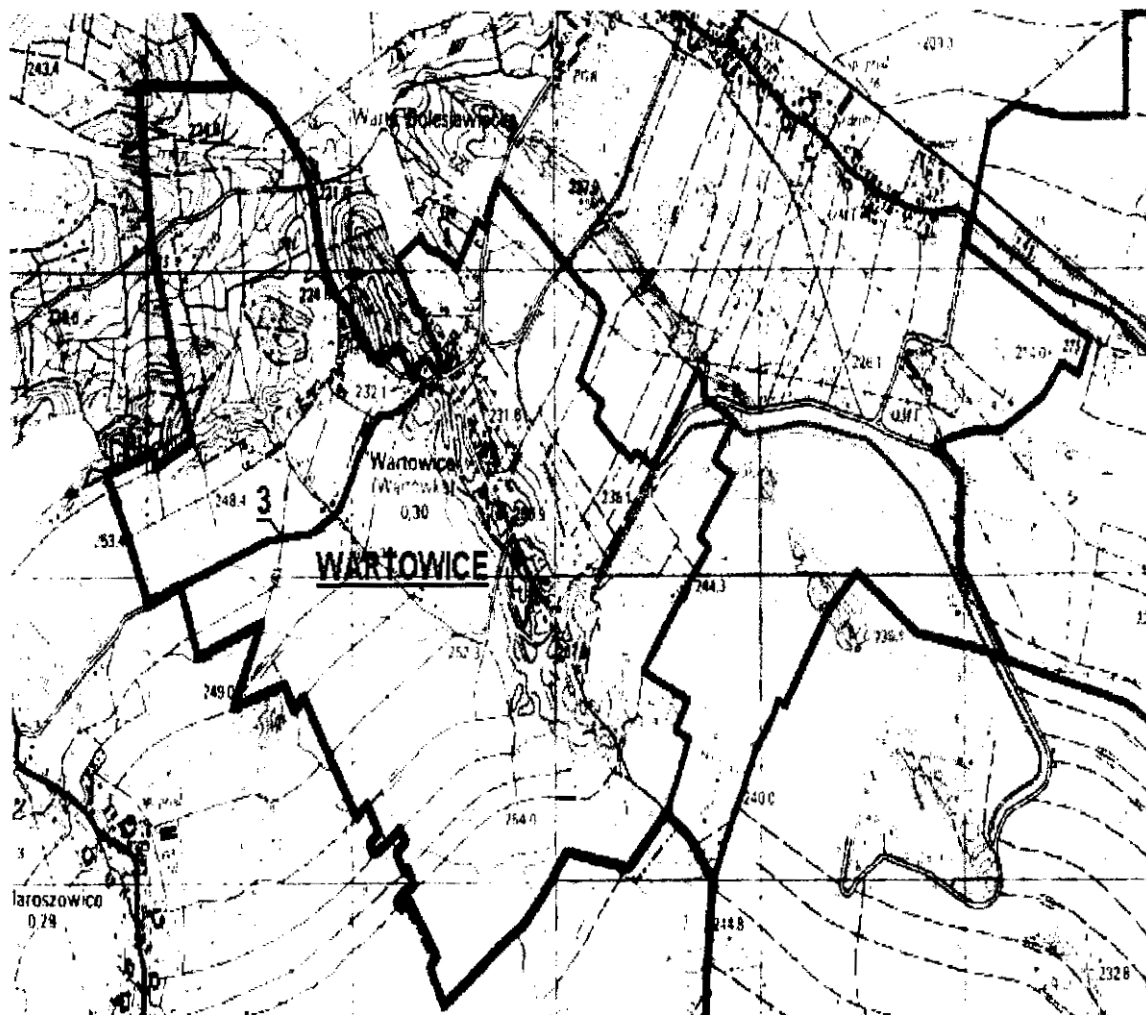
Załącznik nr 3 do uchwały Rady Gminy
w Warcie Bolesławieckiej nr XXX/198/09
z dnia 29 września 2009 r.

Mapa topograficzna - przebieg drogi w Szczytnicy (działki nr 351 i 408/58)

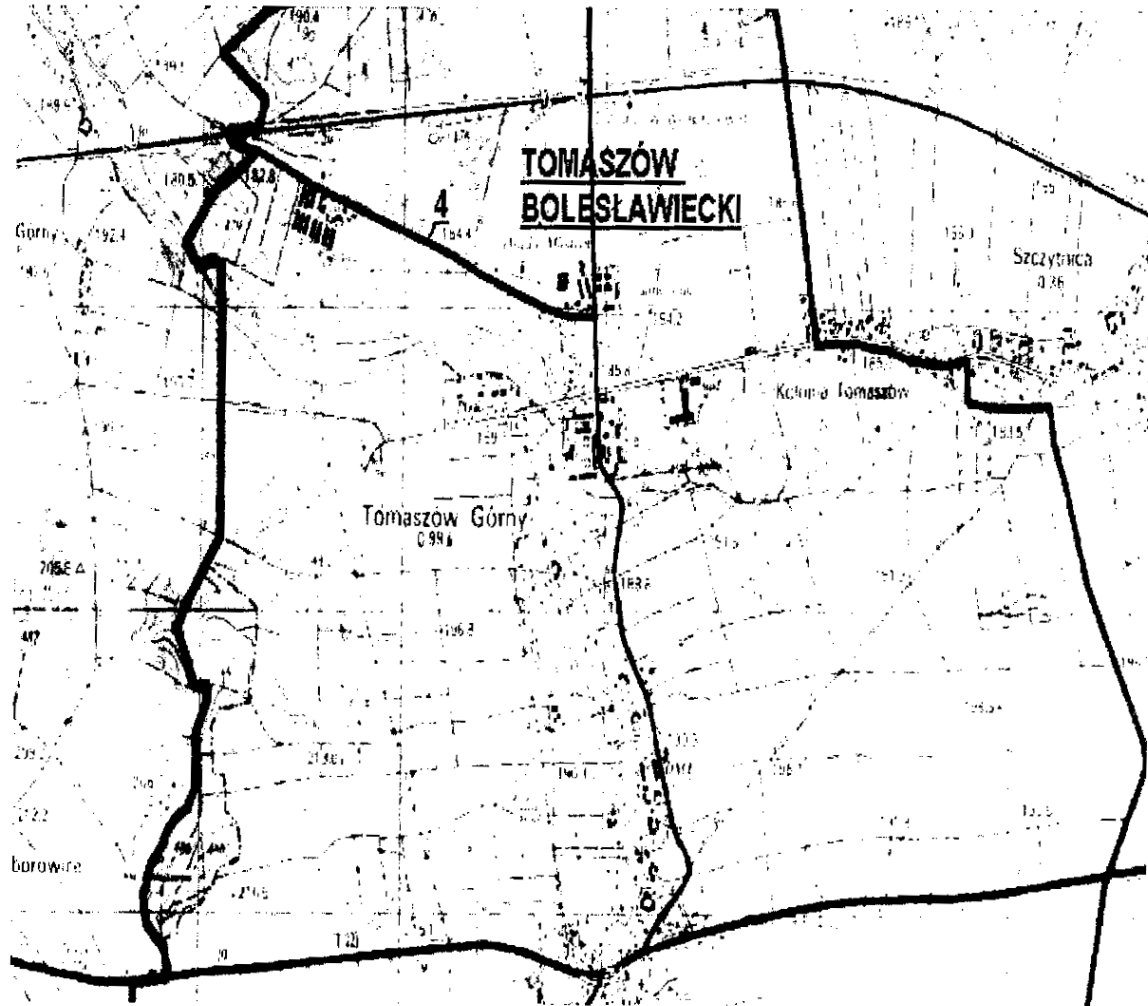
Załącznik nr 4 do uchwały Rady Gminy
w Warcie Bolesławieckiej nr XXX/198/09
z dnia 29 września 2009 r.

Mapa topograficzna - przebieg drogi w Wartowicach (działka nr 332)

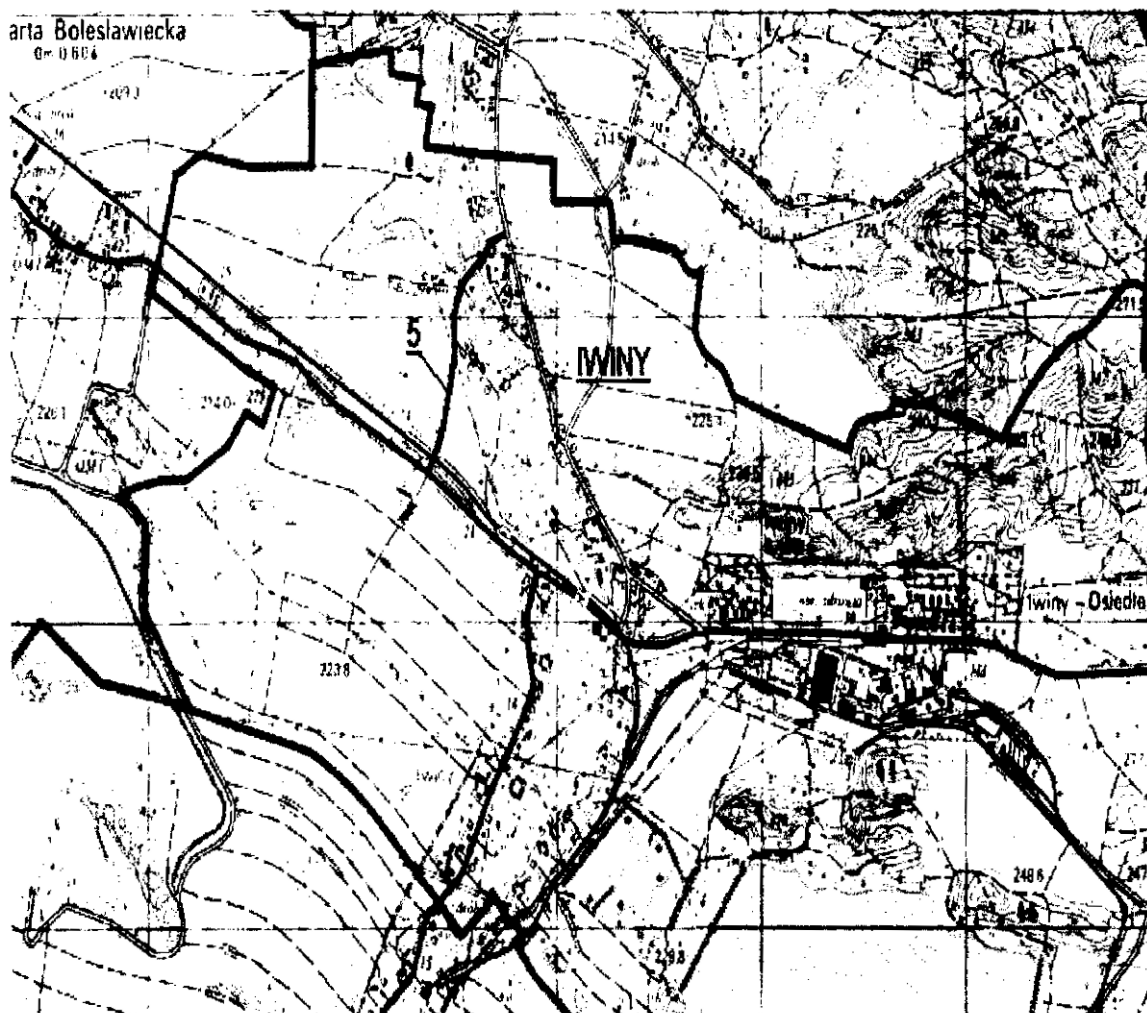
**Załącznik nr 5 do uchwały Rady Gminy
w Warcie Bolesławieckiej nr XXX/198/09
z dnia 29 września 2009 r.**

Mapa topograficzna - przebieg drogi w Tomaszowie Bolesławieckim (działki nr 895 i 877 oraz część działki nr 811)

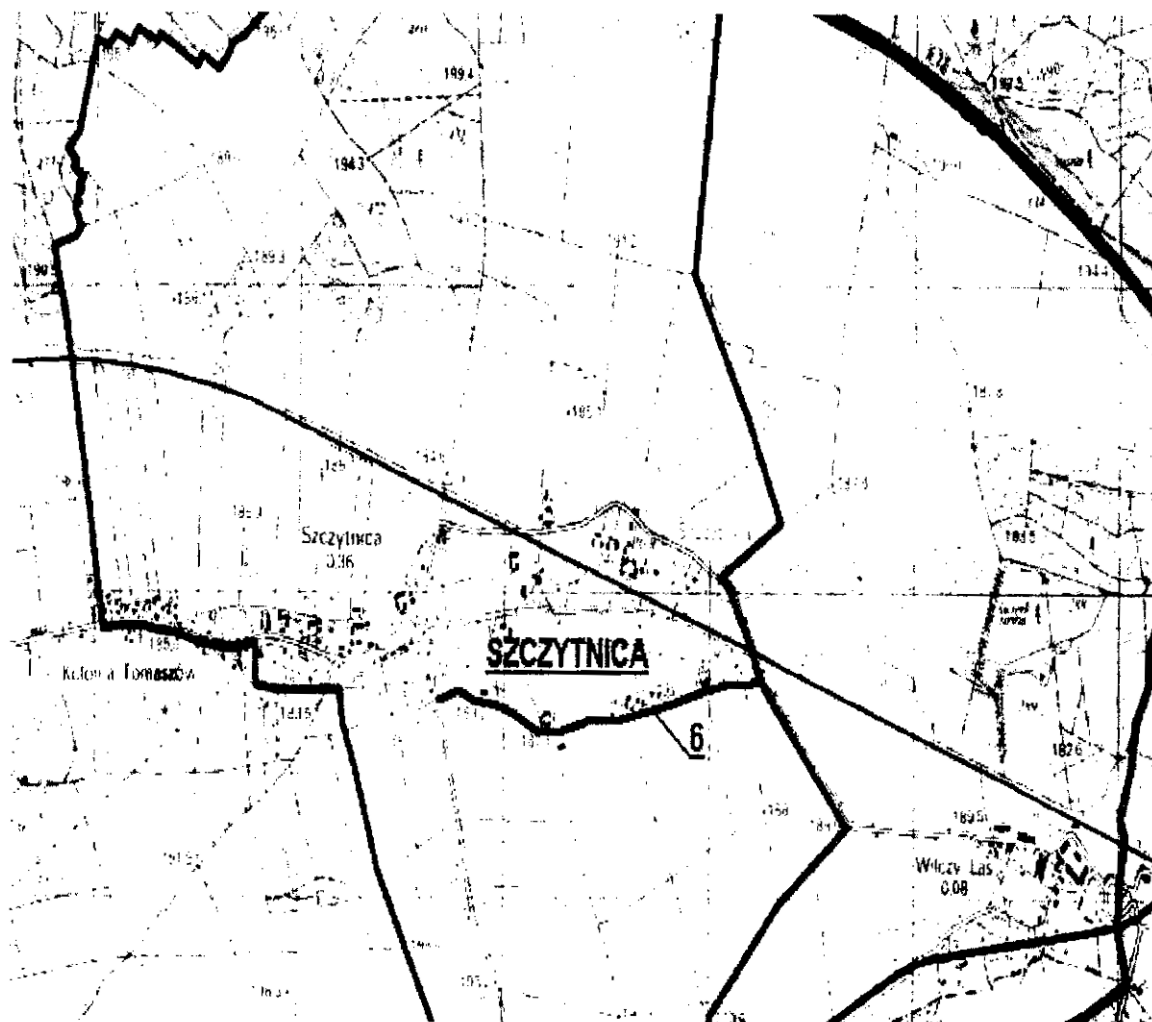
Załącznik nr 6 do uchwały Rady Gminy
w Warcie Bolesławieckiej nr XXX/198/09
z dnia 29 września 2009 r.

Mapa topograficzna - przebieg drogi w Iwinach (działki nr 85 i 57)

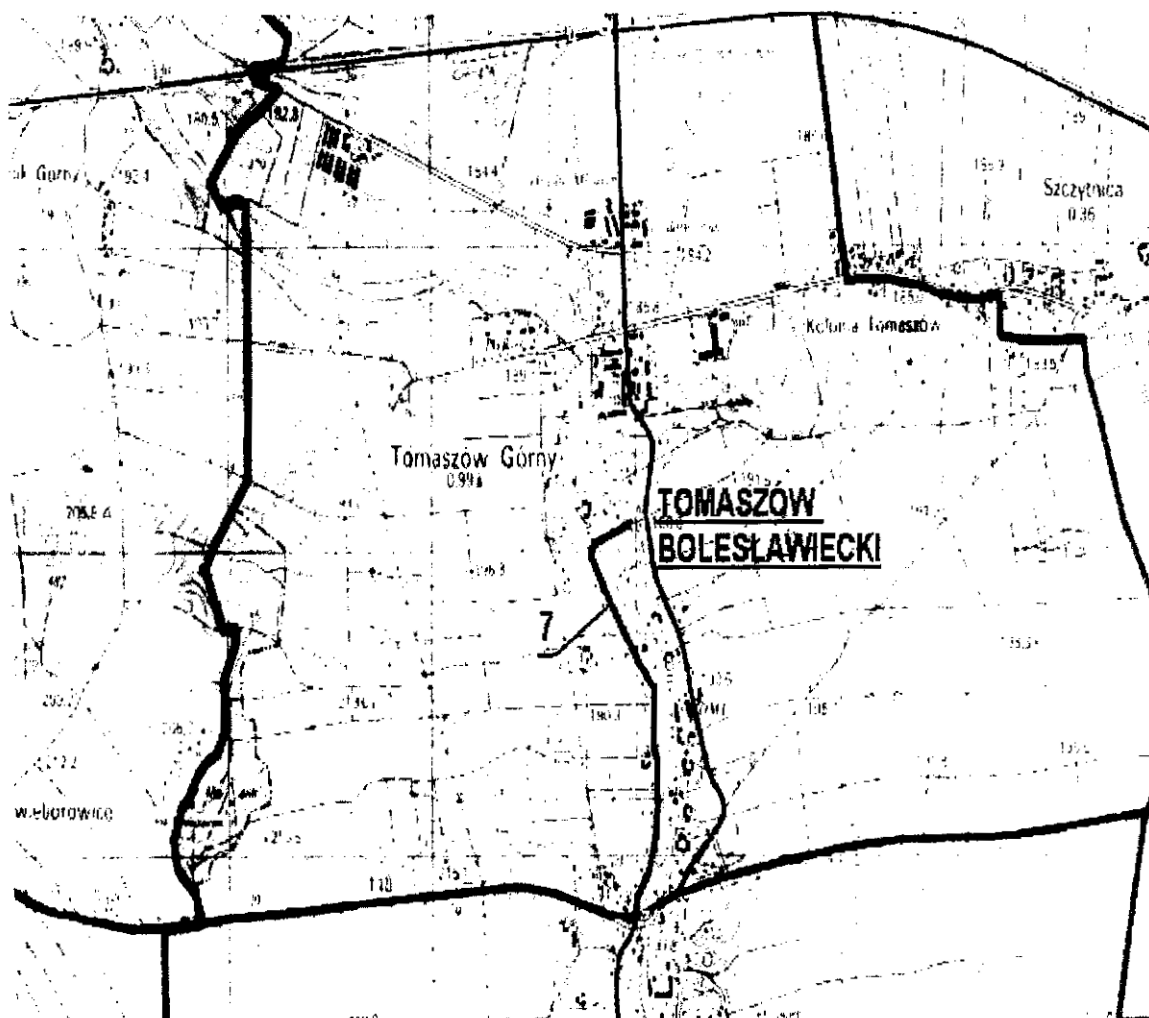
Załącznik nr 7 do uchwały Rady Gminy
w Warcie Bolesławieckiej nr XXX/198/09
z dnia 29 września 2009 r.

Mapa topograficzna - przebieg drogi w Szczytnicy (działka nr 386)

Załącznik nr 8 do uchwały Rady Gminy
w Warcie Bolesławieckiej nr XXX/198/09
z dnia 29 września 2009 r.

Mapa topograficzna - przebieg drogi w Tomaszowie Bolesławieckim (działki nr 296 i 295)

3267

Sygn. akt IV SA/Wr 101/09

**WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ**

dnia 2 lipca 2009 r.

Wojewódzki Sąd Administracyjny we Wrocławiu
w składzie następującym:

Przewodniczący	Sędzia NSA	Mirostawa Rozbicka-Ostrowska
Sędziowie	Sędzia NSA	Tadeusz Kuczyński
	Sędzia NSA	Henryk Ożóg (sprawozdawca)
Protokolant		Robert Hubacz

po rozpoznaniu w Wydziale IV na rozprawie w dniu 2 lipca 2009 r. sprawy ze skargi Wojewody Dolnośląskiego na uchwałę Rady Miejskiej w Strzegomiu z dnia 22 grudnia 2008 r. nr 83/08 w przedmiocie zasad wynajmowania lokali wchodzących w skład mieszkaniowego zasobu Gminy Strzegom

- I. stwierdza nieważność przepisów § 5 ust. 1 pkt 2, § 8 ust. 3, § 17 ust. 1 pkt 4, § 19 zdanie drugie zaskarżonej uchwały,**
- II. orzeka, iż powyższa uchwała w zaskarżonej części nie podlega wykonaniu,**
- III. zasądza od Gminy Strzegom na rzecz Wojewody Dolnośląskiego kwotę 240 (dwieście czterdzieści) złotych tytułem zwrotu kosztów zastępstwa procesowego.**

Uzasadnienie

Rada Miejska w Strzegomiu, działając na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15, art. 40 ust. 1, art. 41 ust. 1 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2001 r., Nr 142, poz. 1591, ze zm.); dalej ustawa o samorządzie gminnym oraz art. 21 ust. 1 pkt 2 i ust. 3 ustawy z dnia 21 czerwca 2001 r. o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i o zmianie Kodeksu cywilnego (t.j. Dz. U. z 2005 r., Nr 31, poz. 266, ze zm.); dalej ustawa o ochronie praw lokatorów, podjęła w dniu 22 grudnia 2008 r. uchwałę nr 83/08 w sprawie zasad wynajmowania lokali wchodzących w skład mieszkaniowego zasobu Gminy Strzegom.

Wojewoda Dolnośląski pismem z dnia 20 lutego 2009 r., nr NK.II.0914-16/37/09 – działając na podstawie art. 93 ust. 1 ustawy o samorządzie gminnym wniósł o stwierdzenie nieważności § 5 ust. 1 pkt 2, § 17 ust. 1 pkt 4 wymienionej wyżej uchwały w zakresie, w jakim dotyczą lokali innych niż socjalne oraz § 8 ust. 3 i § 19, i zasądzenie kosztów zastępstwa procesowego według norm przepisanych.

Podstawę prawną podjętej uchwały stanowi przepis art. 21 ust. 1 pkt 2 i ust. 3 ustawy o ochronie praw lokatorów. Zgodnie z ust. 1 pkt 2 tego przepisu rada gminy uchwała zasady wynajmowania lokali wchodzących w skład mieszkaniowego zasobu gminy, w tym zasady i kryteria wynajmowania lokali, których najem jest związany ze stosunkiem pracy, jeżeli w mieszkaniowym zasobie gminy wydzielono lokale przeznaczone na ten cel; w razie gdy rada gminy nie określi w uchwale odmiennych zasad, do lokali podnajmowanych przez gminę stosuje się odpowiednio zasady wynajmowania lokali wchodzących w skład mieszkaniowego zasobu gminy.

Z kolei z art. 21 ust. 3 wynika, że zasady wynajmowania lokali wchodzących w skład mieszkaniowego zasobu gminy powinny określać w szczególności: 1) wysokość dochodu gospodarstwa domowego uzasadniającą oddanie w najem lub w podnajem lokalu na czas nieoznaczony i lokalu socjalnego, oraz wysokość dochodu gospodarstwa domowego uzasadniającą zastosowanie obniżek czynszu, 2) warunki zamieszkiwania kwalifikujące wnioskodawcę do ich poprawy, 3) kryteria wyboru osób, którym przysługuje pierwszeństwo zawarcia umowy najmu lokalu na czas nieoznaczony i lokalu socjalnego, 4) warunki dokonywania zamiany lokali wchodzących w skład mieszkaniowego zasobu gminy oraz zamiany pomiędzy najemcami lokali należących do tego zasobu a osobami zajmującymi lokale w innych zasobach; 5) tryb rozpatrywania i załatwiania wniosków o najem lokali zawierany na czas nieoznaczony i o najem lokali socjalnych oraz sposób poddawania tych spraw kontroli społecznej, 6) zasady postępowania w stosunku do osób, które pozostały w lokalu opuszczonym przez najemcę lub w lokalu, którego najem nie wstąpiły po śmierci najemcy; kryteria oddawania w najem lokali o powierzchni użytkowej przekraczającej 80 m².

Stosownie do art. 23 ust. 2 powołanej ustawy umowa najmu lokalu socjalnego, z zastrzeżeniem art. 14 ust. 1, może być zawarta z osobą, która nie ma tytułu prawnego do lokalu i której dochody go-

spodarstwa domowego nie przekraczają wysokości określonej w uchwale rady gminy podjętej na podstawie art. 21 ust. 3 pkt 1.

Natomiast przepis § 5 ust. 1 zaskarżonej uchwały stanowi, że: „Gmina Strzegom wynajmuje lokale mieszkalne osobom pełnoletnim, które spełniają łącznie następujące warunki: 1) są członkami wspólnoty samorządowej Gminy Strzegom, 2) nie posiadają tytułu prawnego do innego lokalu, a w przypadku małżonków żadnemu z nich nie przysługuje tytuł prawny do innego lokalu, 3) spełniają określone w rozdziale III uchwały kryteria dochodowe.

Z kolei w myśl przepisu § 17 ust. 1 pkt 4 osoba ubiegająca się o wynajęcie lokalu mieszkalnego składa wypełniony wniosek mieszkaniowy w terminie do końca sierpnia danego roku, do którego załącza m.in. oświadczenie o nieposiadaniu tytułu prawnego do innego lokalu mieszkalnego.

Z brzmienia tych przepisów uchwały wynika, że Rada Miejska uzależniła możliwość zawarcia umowy najmu lokalu z mieszkaniowego zasobu gminy od m.in. nieposiadania przez potencjalnego najemcę jakiegokolwiek tytułu prawnego do innego lokalu.

W toku badania legalności zaskarżonej uchwały organ nadzoru stwierdził, że przepisy § 5 ust. 1 pkt 2 i § 17 ust. 1 pkt 4 tej uchwały są niezgodne z art. 23 ust. 2 ustawy o ochronie praw lokatorów, który ogranicza możliwość zawarcia umowy najmu lokalu z mieszkaniowego zasobu gminy ze względu na posiadanie tytułu prawnego do innego lokalu tylko w stosunku do osób ubiegających się o zawarcie umowy najmu lokalu socjalnego. Rada Miejska nie może zatem stosować przesłanki braku tytułu prawnego do innego lokalu w stosunku do osób ubiegających się o zawarcie umowy najmu lokalu na czas nieoznaczony lub innego lokalu niebędącego lokalem socjalnym. Zgodnie bowiem z art. 4 ust. 1 i 2 powołanej ustawy tworzenie warunków do zaspokajania potrzeb mieszkaniowych wspólnoty samorządowej należy do zadań własnych gminy. Gmina na zasadach i w wypadkach przewidzianych w ustawie, zapewnia lokale socjalne i lokale zamienne, a także zaspokaja potrzeby mieszkaniowe gospodarstw domowych o niskich dochodach. Dokonując wykładni tych przepisów stwierdzić trzeba, że jedynie fakt zamieszkiwania na terenie gminy, posiadanie niezaspokojonych potrzeb mieszkaniowych oraz niski dochód mogą być przesłankami ubiegania się o zawarcie umowy najmu lokalu z gminnego zasobu lokalowego.

W zaskarżonych przepisach uchwały Rada Miejska pozbawia w sposób nieuzasadniony określoną grupę podmiotów, będących mieszkańcami Gminy Strzegom i nieubiegających się o zawarcie umowy najmu lokalu socjalnego, uprawnienia do ubiegania się o zawarcie umowy najmu lokalu mieszkalnego na czas nieoznaczony. Według art. 32 Konstytucji RP wszyscy są równi wobec prawa i mają prawo do równego traktowania przez władze publiczne. Nikt nie może być dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym i gospodarczym z jakiejkolwiek przyczyny. Od zasady równości Konstytucja nie zna żadnych wyjątków.

Mając na uwadze treści art. 4 ust. 1 i 2 ustawy o ochronie praw lokatorów oraz art. 7 ust. 1 ustawy o samorządzie gminnym, zgodnie z którym zaspokajanie podstawowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy, które obejmują w szczególności sprawy z zakresu gospodarki nieruchomościami i art. 1 ust. 1 tej ustawy, z którego wynika, że wspólnotę samorządową tworzą z mocy prawa mieszkańcy gminy – przyjąć trzeba, iż niedopuszczalna jest sytuacja, w której mieszkańcy gminy, posiadający niezaspokojone potrzeby mieszkaniowe, spełniający określone w ustawie kryterium dochodowe będą pozbawieni praw do ubiegania się o zawarcie umowy najmu lokalu mieszkalnego na czas nieoznaczony z gminnego zasobu mieszkaniowego z powodu posiadania tytułu prawnego do innego lokalu.

Zasada równego traktowania wymaga, by wszystkie podmioty charakteryzujące się daną cechą istotną w równym stopniu były traktowane równo, tzn. według jednakowej miary bez różnicowań zarówno dyskryminujących, jak i faworyzujących (orzeczenie TK 17/95, OTK ZU nr 3/1995, s. 177). Dotyczy to również stosowania odpowiedniego kryterium różnicowania. Dokonując oceny regulacji prawnej pod kątem zasady równości należy w pierwszej kolejności ustalić, czy można wskazać wspólną cechę istotnie uzasadniającą równe traktowanie podmiotów prawa, biorąc pod uwagę treść i cel danej normy prawnej (wyrok WSA we Wrocławiu z dnia 8 sierpnia 2006 r. IV SA/Wr 94/06). W powyższym przypadku wspólną cechą uzasadniającą równe traktowanie podmiotów w ubieganiu się o zawarcie umowy najmu lokalu mieszkalnego będzie fakt zamieszkiwania na obszarze gminy, posiadanie niezaspokojonych potrzeb mieszkaniowych oraz spełnianie kryterium dochodowego.

Rada Miejska chcąc preferować mieszkańców z powodu nieposiadania przez nich tytułu prawnego do innego lokalu mieszkalnego czy z jakiegokolwiek innego tytułu powinna posłużyć się ustawowym kryterium pierwszeństwa.

Za niezgodne z prawem należy uznać całkowite ograniczenie prawa do zawarcia umowy najmu lokalu na czas nieoznaczony pozostałej części mieszkańców, którzy nie mogą wykazać się spełnieniem warunków określonych przez Radę Miejską w § 5 ust. 1 pkt 2 i w § 17 ust. 1 pkt 4 uchwały.

Krąg osób uprawnionych do zawarcia umowy najmu jest określony w art. 4 ust. 1 ustawy o ochronie praw lokatorów, z którego wynika, iż są to członkowie wspólnoty samorządowej, którzy po-

siadają niezaspokojone potrzeby mieszkaniowe i spełniają jednocześnie kryterium dochodowe (wyrok WSA we Wrocławiu z dnia 26 stycznia 2006 r., sygn. akt IV SA/Wr 436/04). Kryterium braku tytułu do innego lokalu obowiązuje tylko w przypadku ubiegania się o zawarcie umowy najmu lokalu socjalnego.

Organ nadzoru zarzucił również nieważność § 8 ust. 3 uchwały, zgodnie z którym obniżki czynszu nie mogą być stosowane wobec osób posiadających decyzje o przyznaniu dodatku mieszkaniowego oraz osób kwalifikujących się do przyznania tego dodatku, a także wobec osób zajmujących lokale socjalne wydzielone z gminnego zasobu mieszkaniowego oraz wobec osób posiadających zadłużenie w opłatach czynszowych.

Zgodnie z art. 7 ust. 2 ustawy o ochronie praw lokatorów właściciele, o których mowa w ust. 1, z zastrzeżeniem art. 23 ust. 4, mogą na wniosek najemcy, w oparciu o postanowienia uchwały organu stanowiącego jednostki samorządu terytorialnego, zarządzenia wojewody lub uchwały organu wykonawczego państwowej osoby prawnej, stosować określone obniżki czynszu naliczonego według obowiązujących stawek w stosunku do najemców o niskich dochodach. Obniżki takie mogą być udzielane najemcom, których średni dochód w przeliczeniu na członka gospodarstwa domowego nie przekracza poziomu określonego w uchwale odpowiedniego organu lub zarządzeniu wojewody. Kwota obniżki powinna być zróżnicowana w zależności od wysokości dochodu gospodarstwa domowego najemcy.

Z przepisu tego wynika, że jedynym kryterium zastosowania bądź niezastosowania obniżki czynszu jest niski dochód w przeliczeniu na członka gospodarstwa domowego. Obniżki mogą być udzielane jedynie w stosunku do najemców, którzy spełniają kryterium wysokości dochodu określonego w przepisie art. 7 ust. 2 ustawy o ochronie praw lokatorów. Najemca, który składa wniosek o obniżenie czynszu, powinien przedłożyć deklarację dochodów członków gospodarstwa domowego. Zatem wysokość dochodu w gospodarstwie domowym najemcy powinna być jedynym kryterium, w oparciu o które będą udzielone obniżki czynszu. Kryterium takim nie mogą być okoliczności określone w § 8 ust. 3 zaskarżonej uchwały.

Natomiast przepis § 19 stanowi, że zawarcie umowy najmu lokalu socjalnego i zamiennego oraz umowy zawieranej w związku z zamianą lokalu, uzależnione jest od wpłacenia przez najemcę kaucji zabezpieczającej pokrycie należności z tytułu najmu lokalu przysługujących wynajmującemu w dniu opróżnienia lokalu. Kaucja wynosi sześciokrotność miesięcznego czynszu za dany lokal, obliczonego według stawek obowiązujących w dniu zawarcia umowy najmu.

Przepis § 19 zaskarżonej uchwały jest niezgodny z art. 353(1) KC dotyczącym zasady swobody umów. Zgodnie z art. 353(1) KC strony zawierające umowę mogą ułożyć stosunek prawny według swego uznania, byleby jego treść lub cel nie sprzeciwiały się właściwości (naturze) stosunku, ustawie ani zasadom współżycia społecznego. Wyłącznie najemca oraz dysponent mienia komunalnego, czyli burmistrz lub osoba przez niego upoważniona, jako równorzędne strony stosunku cywilnoprawnego będą władne ustalić w umowie najmu kwestie związane z wysokością kaucji zabezpieczającej i inne koszty związane z zawarciem umowy najmu. Rada Miejska jako podmiot niebędący stroną potencjalnej umowy najmu nie może narzucać stronom takiej treści umowy, w której arbitralnie decyduje o wysokości kaucji warunkującej zawarcie umowy, gdyż ustawodawca jej do tego nie upoważnia. Kwestę tę wobec powyższych uwag należałoby pozostawić stronom do umownego uregulowania.

W odpowiedzi na skargę Rada Miejska w Strzegomiu wniosła o jej oddalenie w zakresie stwierdzenia nieważności § 5 ust. 1 pkt 2 i § 17 ust. 1 pkt 4 zaskarżonej uchwały i jednocześnie wskazała, że zgadza się z argumentacją organu nadzoru i uznaje skargę za zasadną w części dotyczącej stwierdzenia nieważności § 8 ust. 3 i § 19 zaskarżonej uchwały.

Odnosnie § 5 ust. 1 pkt 2 i § 17 ust. 1 pkt 4 Rada podniosła, że z treści art. 4 ust. 2 ustawy o ochronie praw lokatorów wynika, że gmina ma obowiązek zaspokojenia potrzeb mieszkaniowych swoich mieszkańców i wykorzystuje w tym celu mieszkaniowy zasób gminy, uwzględniając potrzeby tych mieszkańców, którzy nie legitymują się prawem do jakiegokolwiek lokalu. Należy przyjąć, że zaspokoić potrzebę można tylko na rzecz tego, kto nie posiada prawa do lokalu mieszkalnego. Zapis § 5 ust. 1 pkt 2 uchwały jest prostym rozwinięciem i dopełnieniem obowiązku zaspokojenia potrzeb mieszkaniowych mieszkańców, ale tylko tych, których potrzeba nie jest zaspokojona. Zapis ten pozwala na prowadzenie prawidłowej gospodarki zasobem mieszkaniowym gminy i pozwala eliminować przypadki zaspokojenia potrzeb mieszkaniowych tym, którzy prawo do lokalu już posiadają. Przepis § 17 ust. 1 pkt 4 ma charakter porządkowy i organizacyjny i w żaden sposób nie narusza zasady równego traktowania mieszkańców gminy Strzegom, co najwyżej pozwala eliminować przypadki zawierania umów najmu z osobami, które mają już zaspokojone potrzeby mieszkaniowe.

Na rozprawie w dniu 2 lipca 2009 r. pełnomocnik Wojewody wniósł o stwierdzenie nieważności wyłącznie zdania drugiego § 19 uchwały, a nadto o stwierdzenie nieważności § 5 ust. 1 pkt 2 i § 17 ust. 1 pkt 4 – w całości.

Wojewódzki Sąd Administracyjny zważył, co następuje:

Skarga jest zasadna.

W świetle przepisów art. 1 § 1 i § 2 ustawy z dnia 25 lipca 2002 r. – Prawo o ustroju sądów administracyjnych (Dz. U. Nr 153, poz. 1269, ze zm.) sąd administracyjny sprawuje w zakresie swojej właściwości kontrolę działalności administracji publicznej pod względem zgodności z prawem.

Zgodnie z art. 3 § 2 pkt 5 ustawy z dnia 30 sierpnia 2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (Dz. U. Nr 153, poz. 1270, ze zm.) sądy administracyjne powołane zostały do kontroli m.in. aktów prawa miejscowego jednostek samorządu terytorialnego i terenowych organów administracji rządowej.

Sąd uwzględniając skargę na uchwałę, o której mowa w art. 3 § 2 pkt 5 cytowanej ustawy, stwierdza nieważność tej uchwały w całości lub w części albo stwierdza, że została wydana z naruszeniem prawa, jeżeli przepis szczególny wyłącza stwierdzenie jej nieważności (art. 147 Prawa o postępowaniu przed sądami administracyjnymi).

W myśl art. 91 ust. 1 ustawy o samorządzie gminnym ustawa lub zarządzenie organu gminy sprzeczne z prawem są nieważne. O nieważności uchwały lub zarządzenia w całości lub w części orzeka organ nadzoru w terminie nie dłuższym niż 30 dni od dnia doręczenia uchwały lub zarządzenia, w trybie określonym w art. 90.

Przepis ten określa sposób wykonywania nadzoru i skutki prawne stwierdzenia nieważności uchwały. Z przepisu tego wynika, że każda uchwała rady gminy dotknięta istotnymi wadami prawnymi jest nieważna od dnia jej wydania.

Zaskarżona uchwała została podjęta na podstawie art. 21 ust. 1 pkt 2 ustawy o ochronie praw lokatorów, zgodnie z którym rada gminy uchwała zasady wynajmowania lokali wchodzących w skład mieszkaniowego zasobu gminy, w tym zasady i kryteria wynajmowania lokali, których najem jest związany ze stosunkiem pracy, jeżeli w mieszkaniowym zasobie gminy wydzielono lokale przeznaczone na ten cel; w razie gdy rada gminy nie określi w uchwale odmiennych zasad, do lokali podnajmowanych przez gminę stosuje się odpowiednio zasady wynajmowania lokali wchodzących w skład mieszkaniowego zasobu gminy.

Z kolei z ust. 3 tego przepisu wynika, że zasady wynajmowania lokali wchodzących w skład mieszkaniowego zasobu gminy powinny określać w szczególności: 1) wysokość dochodu gospodarstwa domowego uzasadniającą oddanie w najem lub w podnajem lokalu na czas nieoznaczony i lokalu socjalnego, oraz wysokość dochodu gospodarstwa domowego uzasadniającą zastosowanie obniżek czynszu, 2) warunki zamieszkiwania kwalifikujące wnioskodawcę do ich poprawy, 3) kryteria wyboru osób, którym przysługuje pierwszeństwo zawarcia umowy najmu lokalu na czas nieoznaczony i lokalu socjalnego, 4) warunki dokonywania zamiany lokali wchodzących w skład mieszkaniowego zasobu gminy oraz zamiany pomiędzy najemcami lokali należących do tego zasobu a osobami zajmującymi lokale w innych zasobach; 5) tryb rozpatrywania i załatwiania wniosków o najem lokali zawierany na czas nieoznaczony i o najem lokali socjalnych oraz sposób poddawania tych spraw kontroli społecznej, 6) zasady postępowania w stosunku do osób, które pozostały w lokalu opuszczonym przez najemcę lub w lokalu, którego najem nie wstąpiły po śmierci najemcy; 7) kryteria oddawania w najem lokali o powierzchni użytkowej przekraczającej 80 m².

W przepisie § 5 ust. 1 pkt 2 zaskarżonej uchwały Rada Miejska w Strzegomiu postanowiła, że Gmina Strzegom wynajmuje lokale mieszkalne osobom pełnoletnim, które m.in. nie posiadają tytułu prawnego do innego lokalu, a w przypadku małżonków, jeżeli żadnemu z nich nie przysługuje tytuł prawny do innego lokalu.

Z kolei w myśl przepisu § 17 ust. 1 pkt 4 uchwały osoba ubiegająca się o wynajem lokalu mieszkalnego składa wypełniony wniosek mieszkaniowy w terminie do końca sierpnia danego roku, do którego załącza m. in. oświadczenie o nieposiadaniu tytułu prawnego do innego lokalu mieszkalnego.

Przytoczone wyżej przepisy zaskarżonej uchwały uzależniają zatem prawo do zawarcia umowy najmu lokalu z mieszkaniowego zasobu gminy od warunku nieposiadania tytułu prawnego do innego lokalu, jednakże w istotny sposób narusza to art. 21 ust. 1 pkt 2 i ust. 3 ustawy o ochronie praw lokatorów.

Przepis art. 21 ust. 1 pkt 2 ustawy o ochronie praw lokatorów upoważnia bowiem radę gminy do ustalenia zasad wynajmowania lokali wchodzących w skład mieszkaniowego zasobu gminy, które w sposób przykładowy (katalog otwarty) zostały wymienione w ust. 3 tego przepisu. Zasady te obejmują m. in. wysokość dochodu uzasadniającego oddanie lokalu w najem, tryb rozpatrywania i załatwiania wniosków o najem lokali zawieranych na czas nieoznaczony.

Jednakże art. 21 ust. 1 pkt 2 traktowany łącznie z przytoczonym wyżej ust. 3 tego artykułu ustawy o ochronie praw lokatorów nie upoważnia rady gminy do wyłączenia z kręgu osób uprawnionych do ubiegania się o wynajem lokalu osób posiadających tytuł prawny do innego lokalu.

Podobne stanowisko wyraził Wojewódzki Sąd Administracyjny we Wrocławiu w wyroku z dnia 19 lutego 2008 r., sygn. akt IV SA/Wr 490/07 oraz Wojewódzki Sąd Administracyjny w Gorzowie Wielkopolskim w wyroku z dnia 12 kwietnia 2006 r., sygn. akt II SA/Go 5/06.

Rada Gminy w przepisach § 5 ust. 1 pkt 2 i § 17 ust. 1 pkt 4 zaskarżonej uchwały przekroczyła swoje ustawowe uprawnienia, ponieważ krąg osób uprawnionych do ubiegania się o zawarcie umowy najmu lokalu z zasobu mieszkaniowego gminy określa już art. 4 ust. 1 ustawy o ochronie praw lokatorów, zgodnie z którym należą do niego wszyscy członkowie wspólnoty samorządowej posiadający niezaspokojone potrzeby mieszkaniowe i osiągający niskie dochody.

Argumentację tę dodatkowo potwierdza to, iż jedynie w art. 23 ust. 2 ustawy o ochronie praw lokatorów wprowadzone zostało kryterium braku tytułu prawnego do lokalu, czego brak w pozostałych regulacjach ustawy.

Przechodząc do kolejnych postanowień uchwały należy stwierdzić, że przepis § 8 ust. 3, zgodnie z którym obniżki czynszu nie mogą być stosowane wobec osób posiadających decyzje o przyznaniu dodatku mieszkaniowego oraz osób kwalifikujących się do przyznania tego dodatku, a także wobec osób zajmujących lokale socjalne wydzielone z gminnego zasobu mieszkaniowego oraz wobec osób posiadających zadłużenie w opłatach w czynszach jest niezgodny z art. 7 ust. 2 ustawy o ochronie praw lokatorów, zgodnie z którym właściciele, o których mowa w ust. 1, z zastrzeżeniem art. 23 ust. 4, mogą na wniosek najemcy, w oparciu o postanowienia uchwały organu stanowiącego jednostki samorządu terytorialnego, stosować określone obniżki czynszu naliczonego według obowiązujących stawek w stosunku do najemców o niskich dochodach. Obniżki takie mogą być udzielane najemcom, których średni dochód w przeliczeniu na członka gospodarstwa domowego nie przekracza poziomu określonego w uchwale odpowiedniego organu. Kwota obniżki powinna być zróżnicowana w zależności od wysokości dochodu gospodarstwa domowego najemcy.

Z przepisu art. 7 ust. 2 ustawy o ochronie praw lokatorów zatem wynika, iż jedynym kryterium zastosowania obniżki czynszu jest średni dochód w przeliczeniu na członka gospodarstwa domowego nieprzekraczający wysokości określonej w uchwale organu gminy. Ponadto zgodnie z ust. 10 przepisu obniżki czynszu nie udziela się wnioskodawcy, który nie złożył deklaracji o wysokości dochodów członków gospodarstwa domowego, o której mowa w ust. 4, lub nie dostarczył zaświadczenia naczelnika urzędu skarbowego, o którym mowa w ust. 6, potwierdzającego, w razie wątpliwości wysokość tych dochodów.

Przesłanki odmowy udzielenia obniżki czynszu określa wyłącznie powołany wyżej art. 7 ust. 10 w związku z ust. 4 i ust. 6 ustawy o ochronie praw lokatorów. Nie może tego uczynić rada gminy w sposób, jak to czyni w § 8 ust. 3 uchwały.

Przepis § 19 zdanie drugie zaskarżonej uchwały narusza zaś zasadę swobody umów wyrażoną w art. 353(1) Kodeksu Cywilnego, z którego wynika, że strony zawierające umowę mogą ułożyć stosunek prawny według swego uznania, byleby jego treść lub cel nie sprzeciwiały się właściwości (naturze) stosunku, ustawie ani zasadom współżycia społecznego. Zasadnie przy tym wskazał organ nadzoru, iż wyłącznie najemca oraz dysponent mienia komunalnego, czyli burmistrz lub osoba przez niego upoważniona, jako równorzędne strony stosunku cywilnoprawnego, będą władne ustalić w umowie najmu wysokość kaucji zabezpieczającej i inne koszty dotyczące tej umowy. Rada Miejska nie jest więc stroną umowy najmu i w związku z tym nie jest uprawniona ustalać wysokość kaucji warunkującej zawarcie umowy.

Zaskarżone przepisy uchwały naruszają również zasady techniki prawodawczej określone w § 143 w związku z § 115 załącznika do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej” (Dz. U. Nr 100, poz. 908). Stosownie do tych przepisów w uchwale zamieszcza się tylko przepisy regulujące sprawy przekazane do unormowania w przepisie upoważniającym (upoważnieniu ustawowym).

Przekroczenie, jak w powyższym przypadku, przez Radę Miejską w Strzegomiu kompetencji stanowi istotne naruszenie prawa.

Z tych względów, na podstawie art. 147 Prawa o postępowaniu przed sądami administracyjnymi, Sąd orzekł jak w pkt I sentencji wyroku.

Sąd jednocześnie stwierdza, że zaskarżona uchwała nie może być wykonana (art. 152 Prawa o postępowaniu przed sądami administracyjnymi).

Orzeczenie o kosztach zostało oparte na podstawie art. 200 Prawa o postępowaniu przed sądami administracyjnymi.

3268

POROZUMIENIE

zawarte w dniu 28 sierpnia 2009 roku pomiędzy Gminą Gromadka reprezentowaną przez:

1. Wójta Gminy Dariusza Pawliszczy
przy kontrasygnacie Zastępcy Skarbnika Gminy Jolanty Górskiej
a
Gminą Warta Bolesławiecka reprezentowaną przez
1. Wójta Gminy Mirosława Haniszewskiego
przy kontrasygnacie Skarbnika Gminy Ewy Tambur
zwanymi dalej Stronami

w sprawie wspólnego wykonywania zadań publicznych w zakresie realizacji przedsięwzięcia pn. „Remont dróg gminnych z włączeniem do drogi krajowej A18”

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 12 i art. 74 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1591, ze zm.) oraz uchwały Rady Gminy w Warcie Bolesławieckiej nr XXIX/185/09 z dnia 27 sierpnia 2009 r. w sprawie wyrażenia zgody na zawarcie porozumienia pomiędzy Gminą Warta Bolesławiecka a Gminą Gromadka i uchwały Rady Gminy Gromadka nr XXXVI/212/09 z dnia 24 sierpnia 2009 w sprawie współdziałania pomiędzy Gminą Warta Bolesławiecka i Gminą Gromadka w zakresie realizacji przedsięwzięcia pn. „Remont dróg gminnych z włączeniem do drogi krajowej A18” strony postanawiają, co następuje:

§ 1

Wyraża się zgodę na wspólne wykonywanie zadania pn. „Remont dróg gminnych z włączeniem do drogi krajowej A18” w celu skomunikowania przyległych terenów Gminy Warta Bolesławiecka i Gminy Gromadka z drogą krajową A18.

§ 2

1. Całość prac remontowych w zakresie zadania określonego w § 1 Porozumienia zostanie wykonana na podstawie projektu budowlanego wykonanego na zlecenie Gminy Gromadka przez firmę Zakład Usług Budowlano-Projektowych „Piast – Projekt”, ul. Libana 5, 59-220 Legnica.
2. Wykonawca prac remontowych wyłoniony zostanie z zachowaniem rygorów ustawy z dnia 29 stycznia 2004 r. – Prawo zamówień publicznych (Dz. U. z 2007 r., Nr 223, poz. 1655).

§ 3

Niniejszym porozumieniem Gmina Warta Bolesławiecka upoważnia Gminę Gromadka do zgłoszenia robót do Dolnośląskiego Urzędu Wojewódzkiego – Wydziału Architektury i Budownictwa, po uzgodnieniu dokumentacji z Generalną Dyрекcją Dróg Krajowych i Autostrad Oddział we Wrocławiu.

§ 4

Udział finansowy (koszty realizacji zadania) każdej ze stron porozumienia zostaną ustalone w drodze odrębnego porozumienia.

§ 5

Porozumienie zostało zawarte na czas realizacji zadania wymienionego w § 1.

§ 6

Wszelkie zmiany Porozumienia wymagają formy pisemnej pod rygorem nieważności.

§ 7

W sprawach nieuregulowanych postanowieniami niniejszego Porozumienia mają zastosowanie przepisy Kodeksu Cywilnego.

§ 8

Porozumienie sporządzono w czterech jednobrzmiących egzemplarzach, po dwa dla każdej ze stron.

§ 9

Porozumienie wchodzi w życie z dniem podpisania i podlega publikacji w Dzienniku Urzędowym Województwa Dolnośląskiego.

WÓJT GMINY

MIROŚLAW HANISZEWSKI

SKARBNIK

EWA TAMBUR

WÓJT GMINY

DARIUSZ PAWLISZCZY

Z-ca SKARBNIKA GMINY

JOLANTA GÓRSKA

3269

KOMUNIKAT

**ZARZĄD WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO –
INSTYTUCJA ZARZĄDZAJĄCA REGIONALNYM PROGRAMEM
OPERACYJNYM DLA WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO
NA LATA 2007–2013**

informuje o podjęciu:

Uchwały nr 3380/III/09 z dnia 29 września 2009 r. w sprawie zmiany uchwały nr 1149/III/08 Zarządu Województwa Dolnośląskiego z dnia 5 lutego 2008 r. w sprawie przyjęcia Szczegółowego Opisu Priorytetów Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007–2013 (Uszczegółowienia RPO WD).

Uchwała obowiązuje od dnia jej podjęcia przez Zarząd Województwa Dolnośląskiego.

Powyższa uchwała oraz tekst jednolity Szczegółowego Opisu Priorytetów Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007–2013 (URPO) uwzględniający wprowadzone zmiany są dostępne na witrynie internetowej www.rpo.dolnyslask.pl.

W zaktualizowanej wersji Uszczegółowienia RPO WD wprowadzono m.in. następujące najważniejsze zmiany:

1. Realokacja środków między działaniami w Priorytecie:

- a) I „Przedsiębiorstwa i Innowacyjność”;
- b) IV „Środowisko i bezpieczeństwo ekologiczne”;
- c) VI „Turystyka i kultura”
- d) VII „Edukacja”.

Wyliczenia dostępnych środków zostały dokonane zgodnie z kursem 4,0800 PLN/EUR (tj. średnim kursem prognozowanym na 2010 r. przyjętym w uzasadnieniu do projektu ustawy budżetowej na rok 2010).

Dokonano przesunięć środków:

- z działania 1.4 „Infrastruktura wspierająca innowacyjność i przedsiębiorczość w regionie”, do działania 1.1 „Inwestycje dla przedsiębiorstw” na wsparcie projektów realizowanych w ramach kategorii interwencji nr 8 „Inne inwestycje w przedsiębiorstwa”.
- z działania 4.4 „Zabezpieczenie przeciwpowodziowe i zapobieganie suszom” oraz 4.5 „Rekultywacja obszarów zdegradowanych” do działania 4.2 „Infrastruktura wodno-ściekowa”, w którym po uwzględnieniu wartości projektów po ocenie merytorycznej oraz wniosków będących w trakcie procedury odwoławczej saldo środków jest ujemne.
- z działania 6.3 „Turystyka biznesowa” oraz 6.4 „Turystyka kulturowa” do działania 6.2 „Turystyka aktywna”, w którym po uwzględnieniu wartości projektów w trakcie oceny merytorycznej oraz planowanych naborów wniosków saldo środków jest ujemne.
- z działania 7.1 „Rozwój infrastruktury szkolnictwa wyższego” do działania 7.2 „Rozwój infrastruktury placówek edukacyjnych”.

Powyższe zmiany w alokacjach środków na poszczególne działania zostały wprowadzone w Uszczegółowieniu RPO WD w kartach działań, w załączniku nr 1 *Indykatorywna tabela finansowa zobowiązań dla programu operacyjnego w podziale na priorytety i działania z przyporządkowaniem kategorii interwencji funduszy strukturalnych oraz oznaczonymi działaniami podlegającymi zasadom cross-financing*.

Ponadto, oprócz wyżej opisanych zmian związanych z realokacją środków między działaniami do uszczegółowienia RPO WD wprowadzono następujące zmiany:

- W punkcie 1.5.2 Procedura odwoławcza – podpunkcie B Dodano przypis dotyczący wyłączenia trybu indywidualnego w ramach działania 1.2 RPO. W treści, do której odnosi się przypis, wynika, że szczegółowe zasady, terminy, tryby, sposoby oraz warunki wnoszenia odwołania określone zostały w m.in. w Poradniku dla Beneficjenta w ramach RPO WD/Wytycznych DIP dla wnioskodawców w ramach poszczególnych naborów dla działania 1.2 RPO WD. W przypadku projektu indywidualnego DIP nie przewiduje opracowywania wytycznych, a jedynie Instrukcje wypełniania wniosku o dofinansowanie.
- W karcie działań w punkcie 30 „forma płatności” w działaniach 1.1 *Inwestycje dla przedsiębiorstw* oraz 1.2 *Doradztwo dla firm oraz wsparcie dla Instytucji Otoczenia Biznesu* dodany został zapis „zaliczka”. Zapis wynika z przyjętej Uchwały nr 2955/III/09 ZWD z 29.06.2009 r. w sprawie zatwierdzenia

„zasad przekazywania beneficjentom dofinansowania w formie zaliczki w ramach Priorytetu 1 Działania 1.1. i 1.2 RPO dla WD na lata 2007–2013”.

- W Wykazie wydatków niekwalifikowanych dla poszczególnych Działań w Priorytetach RPO WD w działaniu 1.1 i 1.2 dodano zapis o uznaniu kompensaty jako wydatku niekwalifikowanego.
- W Wykazie wydatków niekwalifikowanych dla wszystkich Działań w Priorytetach RPO WD (z wyłączeniem działania 1.3 – patrz zał. 6a) w kryterium/rodzaj wydatku Leasing w opisie wydatku, ze względu na specyfikę projektów Pomocy Technicznej oraz braku możliwości sfinansowanie zakupu środków własności po okresie leasingu, dodano wyłączenie dotyczące tychże projektów.

MARSZAŁEK
WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO

MAREK ŁAPIŃSKI

Egzemplarze bieżące i z lat ubiegłych oraz załączniki można nabywać:

1) w punktach sprzedaży:

- Dolnośląskiego Urzędu Wojewódzkiego we Wrocławiu, 50-951 Wrocław, pl. Powstańców Warszawy 1, tel. 0-71/340-64-74,
- Dolnośląskiego Urzędu Wojewódzkiego we Wrocławiu Delegatura w Jeleniej Górze, 58-506 Jelenia Góra, ul. Wiejska 29, tel. 0-75/764-72-99,
- Dolnośląskiego Urzędu Wojewódzkiego we Wrocławiu Delegatura w Legnicy, 59-220 Legnica, ul. F. Skarbka 3, tel. 0-76/856-08-00 w. 401,
- Dolnośląskiego Urzędu Wojewódzkiego we Wrocławiu Delegatura w Wałbrzychu, 58-300 Wałbrzych, ul. Słowackiego 23a–24, tel. 0-74/849-40-70,

2) w przypadku prenumeraty, na podstawie nadesłanego zamówienia w Dolnośląskim Urzędzie Wojewódzkim we Wrocławiu – Zakładzie Obsługi Urzędu, 50-951 Wrocław, pl. Powstańców Warszawy 1, tel. 0-71/340-62-02.

Zbiory Dziennika Urzędowego wraz ze skorowidzami wyłożone są do powszechnego wglądu w Bibliotece Urzędowej Dolnośląskiego Urzędu Wojewódzkiego we Wrocławiu, pl. Powstańców Warszawy 1, 50-951 Wrocław, tel. 0-71/340-62-54. Treść wydawanych dzienników dostępna jest w Internecie na stronie: <http://www.duw.pl>

Wydawca: Wojewoda Dolnośląski

Redakcja: Wydział Nadzoru i Kontroli Dolnośląskiego Urzędu Wojewódzkiego,
Redakcja Dziennika Urzędowego Województwa Dolnośląskiego, 50-951 Wrocław, pl. Powstańców Warszawy 1,
tel. 0-71/340-66-21, e-mail a.augustynowicz@duw.pl

Skład, druk i rozpowszechnianie: Dolnośląski Urząd Wojewódzki we Wrocławiu – Zakład Obsługi Urzędu, 50-951 Wrocław, pl. Powstańców Warszawy 1

Dystrybucja: tel. 0-71/340-62-02, e-mail a.kun@duw.pl

Tłoczono z polecenia Wojewody Dolnośląskiego
w Dolnośląskim Urzędzie Wojewódzkim we Wrocławiu – Zakładzie Obsługi Urzędu
50-951 Wrocław, pl. Powstańców Warszawy 1

nakład 48 egz.

PL ISSN 0239-8362

Cena: **34,63 zł** (w tym 7% VAT)
na CD **20,17 zł** (w tym 7% VAT)